

Fundusze norweskie i EOG – inwestujemy w ludzi.

Kierunek

Polska

**PRZEWODNIK
PO NAJPIĘKNIEJSZYCH REGIONACH**

**DESTINATION
POLAND**

TRAVEL GUIDE TO THE MOST
BEAUTIFUL REGIONS

SZLAKIEM NAJPIĘKNIEJSZYCH PLAŻ
THE TRAIL OF THE MOST BEAUTIFUL BEACHES

WIOSKI TEMATYCZNE
THEME VILLAGES

SZLAKIEM WAROWNI KRZYŻACKICH
ON THE TRAIL OF ORDENSBURG FORTRESSES

KRAINA WIELKICH JEZIOR I KNIEI
IN THE LAND OF GREAT LAKES AND FORESTS

NA TROPACH ŻUBRA
TRACKING THE BISONS

POZNAŃ W 48 GODZIN
POZNAŃ IN 48 HOURS

WARSZAWA W 48 GODZIN
WARSAW IN 48 HOURS

ZIELONA ŁÓDŹ
GREEN ŁÓDŹ

WROCŁAW W 48 GODZIN
WROCŁAW IN 48 HOURS

W DOLINIE PRZEMSZY I BRYNICY
IN THE PRZEMSZA AND BRYNICA VALLEY

SZLAK ŻYDOWSKI
ON THE JEWISH TRAIL

SZLAKIEM ŚREDNIOWIECZNYCH MIASTECZEK
ON THE TRAIL OF MEDIEVAL TOWNS

SZLAK ORLICH GNIAZD
THE TRAIL OF THE EAGLES' NESTS

KRAKÓW W 48 GODZIN
KRAKÓW IN 48 HOURS

SZLAKIEM NIEDŹWIEDZI
ON THE TRAIL OF BEARS

Kierunek
Polska

Narew w okolicy Tykocina
Narew river near Tykocin

Wstęp

FOREWORD

Kierunek Polska to przewodnik po najpiękniejszych regionach Polski. 15 wyjątkowych propozycji zarówno dla miłośników historii i natury, jak i poszukiwaczy przygód i tajemnic. Radzimy, jak w atrakcyjny sposób spędzić wolny czas w dużym mieście – Krakowie, Warszawie czy Poznaniu, na łonie natury w miejscach, których walory przyrodnicze i krajobrazowe są unikatowe w skali Europy, a nawet świata. Podpowiemy, gdzie można się nauczyć robić nalewki z ziół, gotować specjalia kuchni romskiej, lepić garnki. Zdradzimy również, gdzie znajdują się najpiękniejsze gotyckie zamki, najbardziej romantyczne pałace i najwspanialsze twierdze. Zaprosimy też do wspólnej podróży przez urokliwe polskie wsie z malowanymi okiennicami, słynące z gościnności i pachnące tradycyjnymi potrawami, oraz przez równie urokliwe średniowieczne miasteczka, a nawet do zejścia do podziemi. Każdy temat wzbogacony jest praktycznymi informacjami o atrakcjach na szlaku i w jego okolicy, rodzajach aktywności, które można tam uprawiać. Znajdziecie tu Państwo rów-

Destination Poland is a travel guide which shows the most beautiful regions of Poland. It includes 15 exceptional ideas for history and nature lovers, as well as for adventure and mystery hunters. In the guide we show you how to have a great time in a big city – in Kraków, Warsaw or Poznań, and enjoy Polish nature. Discover places that are unique in Europe, or even the world. We will suggest places where you can learn to prepare herbal liqueurs, cook Roma cuisine specialties and make pottery. We will also reveal the locations of the most beautiful gothic castles, the most romantic palaces and the most magnificent strongholds. We will invite you on a journey through charming Polish villages with painted shutters, that are famous for their hospitable inhabitants and the smell of traditional dishes, as well as through equally charming medieval towns. We will even go underground! Each topic is accompanied by practical information about the attractions waiting on the trails and their surroundings, and the types of activities that can be practiced there. You will also find hundreds of photos that will surely encourage you to set off on a journey.

niez setki zdjęć, które z pewnością zachęcą do ruszenia w drogę. Dzięki temu przewodnikowi będziecie mieli okazję odkryć Polskę na nowo.

Ideą tego przewodnika jest pokazanie projektów, które w latach 2009–2014 zostały dofinansowane z funduszy norweskich i EOG – jest ich już ponad 1200. Beneficjentami funduszy norweskich i EOG są m.in. zamek w Malborku, Łazienki Królewskie w Warszawie, Muzeum POLIN, ale także programy rozwoju tradycyjnego bartnictwa, ochrony foki szarej, niedźwiedzi czy żubrów. A czym są fundusze norweskie i EOG? To środki Norweskiego Mechanizmu Finansowego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego – oba są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznawanej przez Norwegię, Islandię i Liechtenstein nowym członkom UE. Ich odbiorcami jest łącznie 16 krajów UE – 12 państw, które przystąpiły do wspólnego rynku w 2004 i 2007 roku, oraz Hiszpania, Portugalia, Grecja i Chorwacja. Podczas drugiej edycji funduszy norweskich i EOG z łącznej kwoty 1,798 mld euro Polsce przypadło 578,1 mln euro. Wsparcia z funduszy norweskich i EOG udzielano projektom z takich dziedzin jak: ochrona środowiska (w tym energia odnawialna), dziedzictwo kulturowe, zdrowie, badania naukowe, stypendia, programy dotyczące strefy Schengen i spraw wewnętrznych, w tym więziennictwa i przeciwdziałania przemocy. Duży nacisk położono też na wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego.

This travel guide will help you rediscover Poland. The idea of this publication is to show projects that in 2009-2014 were subsidized with EEA and Norway Grants – there are already more than 1,200 of them. The beneficiaries of the EEA and Norway Grants include Malbork Castle, Łazienki Park in Warsaw, the POLIN Museum, as well as programs centered on the development of traditional honey hunting, protection of the grey seal, bears and bison. And what are the EEA and Norway Grants exactly? They are the financial means of the Norwegian Financial Mechanism and the European Economic Area Financial Mechanism – both are a form of non-returnable foreign financial support granted by Norway, Iceland and Liechtenstein to the new EU members. In total, 16 European Union countries receive this kind of assistance – 12 countries that joined the common market in 2004 and 2007 as well as Spain, Portugal, Greece and Croatia. During the second edition of EEA and Norway Grants Poland received 578.1 million euros out of 1.798 billion euros. EEA and Norway support was granted for projects in the following areas: environmental protection (including renewable energy), cultural heritage, health, scientific research, scholarships, programs concerning the Schengen area and interior affairs, including prison management and violence prevention. A strong emphasis has been put on the strengthening of civil society.

Pałac w Kopicach
Kopice castle

SPIS TREŚCI

TABLE OF CONTENTS

08	SZLAKIEM NAJPIĘKNIEJSZYCH PLAŻ/THE TRAIL OF THE MOST BEAUTIFUL BEACHES
28	KRAINA WIELKICH JEZIOR I KNEI/IN THE LAND OF GREAT LAKES AND FORESTS
46	SZLAKIEM WAROWNI KRZYŻACKICH/ON THE TRAIL OF THE ORDENSBURG FORTRESSES
70	WARSZAWA W 48 GODZIN/WARSAW IN 48 HOURS
92	WIOSKI TEMATYCZNE/THEME VILLAGES
110	ZIELONA ŁÓDŹ/GREEN ŁÓDŹ
124	NA TROPACH ŻUBRA/TRACKING THE BISON
146	POZNAŃ W 48 GODZIN/POZNAŃ IN 48 HOURS
164	ŻYDOWSKIM SZLAKIEM/ON THE JEWISH TRAIL
182	WROCŁAW W 48 GODZIN/WROCŁAW IN 48 HOURS
198	W DOLINIE PRZEMSZY I BRYNICY/IN THE PRZEMSA AND BRYNICA VALLEY
216	SZLAKIEM ŚREDNIOWIECZNYCH MIASTECZEK/ON THE TRAIL OF MEDIEVAL TOWNS
238	SZLAK ORLICH GNIAZD/THE TRAIL OF THE EAGLES' NEST
260	KRAKÓW W 48 GODZIN/KRAKÓW IN 48 HOURS
278	SZLAKIEM NIEDŹWIEDZI/ON THE TRAIL OF BEARS

An aerial photograph of a vibrant beach scene. The left side shows a sandy beach with numerous people, colorful beach umbrellas, and lounge chairs. The right side shows the ocean with turquoise water, white foam from waves, and several people swimming or surfing. The overall atmosphere is bright and lively.

SZLAKIEM NAJPIĘK- NIEJSZYCH PLAŻ

THE TRAIL OF THE MOST BEAUTIFUL BEACHES

TEKST MICHAŁ GŁOMBIOWSKI

INFO
SŁOWIŃSKI
PARK
NARODOWY

NOCLEG

Lista agroturystyk, pensjonatów i ośrodków, a także usług i atrakcji na stronie parku: slowinski.pn.pl.

ROZRYWKA

Bilety wstępu do parku: jednorazowy, ważny 1 dzień, 6 zł/3 zł.

Latarnia w Czołpinie i wieża widokowa na Rowokole: bilety 4 zł/2 zł.

Polskie wybrzeże z jego wszystkimi zakamarkami ma ponad 750 km długości. Są tu i malownicze zatoczki, i wysokie klify, wydmy schodzące wprost do morza i wspaniałe plaże, również te dzikie, gdzie króluje cisza, a w słońcu wygrzewają się bałtyckie foki. To właśnie ochrona tych sympatycznych morskich ssaków oraz morświnów, bałtyckich delfinów, została dofinansowana z funduszy norweskich.

Słowiński Park Narodowy

To jedna z największych nadmorskich atrakcji. Idąca od Łeby trasa (można pokonać ją pieszo, rowerem lub wózkami elektrycznymi) wiedzie przez las oddzielający jezioro Łebsko od Bałtyku, by doprowadzić do Łąckiej Góry, najbardziej znanej wydmy w parku. Wznosząca się na 40 m n.p.m. góra piachu przesuwa się wraz z ruchem wiatru nawet o kilka metrów rocznie. Większość osób kończy w tym miejscu zwiedzanie, tymczasem warto pójść

The Polish coast with all its nooks is over 750 kilometers long. There are both picturesque bays and high cliffs, and dunes descending straight to the sea and remarkable beaches, also wild ones, where silence prevails, and Baltic seals bask in the sun. It is the protection of these lovely marine mammals and harbour porpoises – Baltic dolphins – that was subsidized with Norway Grants.

Słowiński National Park

The park is one of the biggest seaside attractions. The route that leads to Łeba (you can cover it on foot, by bicycle or electric chair) goes through a forest that separates Łebsko Lake from the Baltic Sea, in order to get to the Łącka Góra – the most famous dune in the park. This 40-meter hill of sand moves according to the direction of the wind, up to a few meters a year. Most people finish the route at that point, but you should strongly consider going further up to the coast. With a bit of luck, apart from seeing different species of birds – terns, ringed plovers, curlews, cormorants, mergan-

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

POMORSKIE KULINARIA Oprócz bałtyckich ryb (flądry, turbot, łososia bałtyckiego, dorsza, śledzia) nad polskim morzem trzeba też spróbować innych dań. Hitem ostatnich lat jest na Pomorzu rolada z jelenia z farszem z dziczyzny, na Kaszubach natomiast zupa brzadowa z suszonych jabłek, gruszek, brzoskwiń i moreli, gotowanych z cukrem i podawanych z kluseczkami ziemniaczanymi, a także chleb żytni na kozim mleku.

POMERANIAN CUISINE Apart from Baltic fish (flounder, turbot, Baltic salmon, cod, herring), the Polish seaside has other dishes to offer. For example a fruit soup made of dried apples, pears, peaches and apricots, cooked with sugar and served with potato dumplings or taste rye bread made with goat milk.

Foka bałtycka w pełnej krasie
Baltic seal in all its glory

Wydmy Słowińskiego PN
Dunes in Słowiński National Park

**INFO
FOKARIUM
NA HELU**

Otwarte we
wszystkie dni
w roku
o godz. 9.30–
21.00.
Karmienie fok
codziennie
o 11.00 i 14.00,
latem
(lipiec–sierpień)
także o 16.30.
Wstęp do
fokarium
5 zł, muzeum
i wystawa
„Ssaki naszego
morza”
dodatkowo
1 zł.
fokarium.com;
sledzfoki.pl

dalej, by dotrzeć nad wybrzeże. Przy odrobinie szczęścia, oprócz napotkania różnych gatunków ptaków – rybitw, sieweczek obrożnych, kulików, kormoranów, traczy – można zaobserwować tu pojawiające się czasem niedaleko brzegu lub nawet na samym brzegu foki szare.

To ostrożne i płochliwe zwierzęta, dlatego lepiej powstrzymać ciekawość i nie zbliżać się do nich, jeżeli zobaczymy je wylegujące się na piasku. Uwielbiają godzinami odpoczywać w słońcu, ale nadmierny ruch turystyczny na plażach sprawia, że często są przepłaszane.

O wiele trudniejszymi do zaobserwowania mieszkańcami Bałtyku są morświny. Po pierwsze są bardzo rzadkie, po drugie bardzo skryte. Żyją w strefie przybrzeżnej, ale nie mają w zwyczaju podpływać do łodzi i statków, rzadko też wyskakują nad wodę.

Jeszcze kilka lat temu oba gatunki były zagrożone wyginięciem, dziś mają się lepiej, w dużej mierze dzięki otoczeniu ich ścisłą ochroną. Dobre efekty przynosi też program reintrodukcji, czyli odtwarzania rodzimej populacji foki szarej. Zwierzęta są rozmnażane w helskim fokarium, które przez ostatnie lata wyrosło na jedną z głównych atrakcji Helu, a następnie wypuszczane na wolność. Odbywa się to co roku na plaży w Słowińskim Parku Narodowym, w okolicy Czołpina.

Hel

To jednak nie tylko fokarium. Sporą popularnością cieszą się pozostałości po wojskowych umocnieniach z czasów II wojny światowej

– you could spot grey seals that sometimes appear near the coast or even on the beach.

Seals are careful and skittish animals, so it is better to contain your curiosity and not approach them, if you see them lying on the sand. Seals love resting in the sun for many hours, but they are often scared away by an excessive number of tourists on the beaches.

Porpoises are much more difficult to spot. First of all, they are very rare, and second of all, they are very secretive. They live in the coastal zones, but they do not like swimming near boats and ships, they rarely even jump up in the water.

A couple of years ago both species were endangered, but recently their situation has improved, mainly thanks to the implementation of strict protection. A reintroduction program, meaning the recreation of the native population of the grey seal, has also brought good results. The animals reproduce at a seal centre in Hel, which in recent years has become one of the main tourist attractions of the town. Each year they are set free on a beach in the Słowiński National Park, near Czołpin.

Hel

The town is not only about the seal sanctuary. The remains of war fortifications from the Second World War are also quite popular. They are now on exhibition in the Museum of Coastal Defence. Apart from bunkers, batteries of the coastal artillery and fire control towers, you can see cannons, armoured vehicles and a rich collection of weapons. Hel's Fisheries Museum is located in the oldest building in town – an old 15th-century Gothic evangelical church. Then you should climb

Uwolnić bałtycką fokę

FREE THE BALTIC SEAL

„Ochrona siedlisk foki szarej oraz morświna na obszarze Słowińskiego Parku Narodowego” to projekt finansowany z funduszy norweskich, które pokryły aż 85 proc. całkowitych kosztów oszacowanych na niemal 1,8 mln zł.

Sporządzono mapę występowania tych ssaków zestawioną z planem rozmieszczenia sieci rybackich – większość tych zwierząt ginie bowiem w sieciach. W ramach projektu odnajduje się też i usuwa sieci zagubione przez rybaków. W tym celu używany jest bezzałogowy pojazd podwodny wyposażony w kamerę i specjalny chwytak z nożycami. Budżet pozwolił też na rozmieszczenie hydroakustycznych detektorów nagrywających dźwięki wydawane przez walenie. To najskuteczniejszy sposób, by je monitorować.

“The protection of the grey seal and porpoise habitats in Słowiński National Park” is a project financed by funds from the Norway Grants – they covered as much as 85 per cent of the total cost that was estimated at about PLN 1.8 million.

A map of the places where these mammals live has been prepared and compared with the map of fishing nets distribution – since a great majority of these animals die in fishing nets. The project also deals with searching for and eliminating nets that are lost by the fishermen. To perform this task a crewless submarine vehicle equipped with a video camera and a special gripping device with scissors is used. The budget allowed placement of hydroacoustic detectors that record sounds made by whales. This is the most efficient way of monitoring these animals.

Bunkry z czasów
II wojny światowej
Bunkers from the World War II

Półwysep Helski z lotu ptaka
An aerial view of Hel Peninsula

INFO
HEL

NOCLEG

Lista miejsc na stronie gohel.pl.

ATRAKCJE

Warto przejść się do Parku Wydmowego. To biegnące nad wydrami kładki z punktami widokowymi. Usytuowany u brzegu Zatoki Puckiej, przy ulicy Portowej. Wstęp wolny.

będące dziś ekspozycją Muzeum Obrony Wybrzeża. Oprócz bunkrów, baterii artylerii nabrzeżnej i wież kierowania ogniem do zobaczenia są działa, pojazdy opancerzone i bogata kolekcja broni. Nie mniej ciekawe jest helskie Muzeum Rybołówstwa zlokalizowane w najstarszym budynku miasta – XV-wiecznym gotyckim kościele poewangelickim. Po-tem warto wdrapać się na drewnianą wieżę, by z wysokości 21 metrów podziwiać panoramę Zatoki Gdańskiej. Nie można też ominąć głównego deptaka Helu, ulicy Wiejskiej. Ten niemal kilometrowy pasaż jest najbardziej reprezentacyjną ulicą miasta. Oprócz ratusza są tu rybackie domy ryglowe z przełomu XVIII i XIX wieku. Jasne budynki z ciemnym belkowaniem stoją nietypowo, bo szczytem, a nie frontem do ulicy, przy czym główne drzwi wejściowe umieszczane są na krótszej ścianie domu. W ten sposób radzono sobie z ograniczoną przestrzenią, jaką dysponowali budowniczo- wie. Dziś w większości budynków mieszczą się restauracje, można więc obejrzeć je od środka. Szczególnie warto zajrzeć do Maszoperii, w której udało się zachować zarówno historyczny wystrój, jak i rozkład pomieszczeń.

a 21-metre high wooden tower to admire the panorama of Gdańsk Bay. Remember not to skip the main promenade in Hel at Wiejska Street. This nearly one-kilometer long passage is the most representative street in town. Apart from the Town Hall, there are fishermen's half-timbered houses from the 18th and 19th centuries. Light-color buildings with dark timber frames are placed in a characteristic way – the gable is facing the street but the main entrance is located on the shorter wall of the house. This is how the builders dealt with the limited space that they had for construction. Today most of the buildings house restaurants, so you can see them from the inside. You should definitely go to "Maszoperia", which preserved its historic decoration and offers good food.

Port morski na Helu
Sea harbor, Hel

Foka wygrzewająca się na plaży
Seal resting on a beach

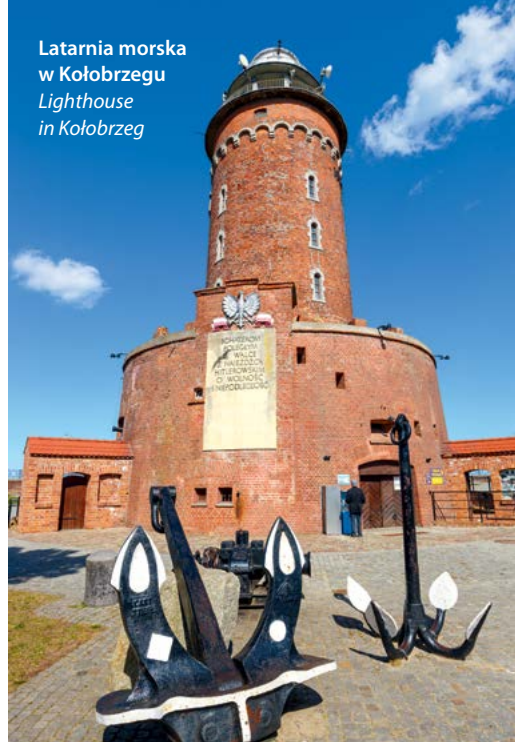
Port w Kołobrzegu
Harbor in Kołobrzeg

Kołobrzeg

Latem życie miasta koncentruje się wokół plaży. Dzięki przeprowadzonym niedawno inwestycjom jest to jedna z najszerszych plaż w Polsce. Uzyskanie pasa mającego niemal 100 metrów szerokości wymagało przetrzeźnienia z morza blisko 700 tys. m³ piachu i wbicia 10,5 tys. drewnianych pali mających chronić plażę przed wyflukaniem. System umocnień dodał też kołobrzieskiemu krajobrazowi uroku – pale stały się obowiązkowym tłem robionych przez turystów zdjęć.

Nadmorska promenada ma 1,5 kilometra długości i prowadzi m.in. do zabytkowej latarni morskiej. Jej budynek mieści się w starym forcie obronnym wzniesionym w latach 1770–1774 na miejscu poprzednich umocnień. Jednak pierwsze światła ostrzegające statki zapalano tu już w 1666 roku w wieży portowego budynku. Druga atrakcja to łączące 130 lat kołobrzieskie molo. Po przeprowadzonej w 2014 roku modernizacji wcinający się w morze na 204 metry pomost zyskał nowe oblicze, zwracając uwagę eleganckim odeskowaniem, obłymi poręczami i dyskretnym oświetleniem. Na molo warto się wybrać, by zaczerpnąć kilka haustów powietrza z dobro-

Latarnia morska
w Kołobrzegu
Lighthouse
in Kolobrzeg

Kołobrzeg

During the peak season the city's life revolves around its beach. Thanks to some recent investments it is one of the widest beaches in Poland. In order to make the beach almost 100-meters wide, it was necessary to transport nearly 700,000 cubic meters of sand and fix 10,500 wooden pales to protect the beach against scouring. The reinforcement system has added charm to the landscape of Kołobrzeg – the pales became an

INFO KOŁOBRZEG

JEDZENIE

Lista kołobrzeskich smażalni ryb na stronie klimatyczny-kolobrzeg.pl.

ATRAKCJE

Szlaki turystyczne wokół miasta, zabytki, informacje dla wędkarzy na stronie kolobrzeg.pl.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

BOROWINA Dla dbających o piękno i zdrowie atrakcją może być też wizyta w położonej przy trasie wyłotowej na Koszalin kopalni borowiny, czyli torfu (zwiedzanie: 30 zł). Kołobrzeg zaczął korzystać z tego podziemnego bogactwa w 1882 r., po tym jak balneolog Herman Hirschfeld zbadał miejscowe pokłady i uznał je za idealne do celów leczniczych. Torf trafia do salonów spa i sanatoriów, gdzie po rozdrobieniu go na pastę i podgrzaniu do 42°C stosowany jest do leczenia schorzeń stawów i poprawy stanu cery.

PEAT Those of you who care about your beauty and health might want to visit the peat mine (a visit costs PLN 30) situated by the exit road towards Koszalin. It is ideal for healing purposes. Peat is sent to SPA salons and sanatoria, where it is ground into a paste and heated to 42 degrees Celsius.

Plaża w Mielnie
Beach in Mielno

INFO MIELNO

NOCLEG

Informacje na stronie gminy:
mielno.pl.

IMPREZY

Co roku w lutym odbywa się Międzynarodowy Złot Morsów i wspólne kąpiele w morzu. Przy wejściu na plażę (ul. Kościuszki) stanął pomnik morsa.
zlotmorsow.mielno.pl

czynnym jodem: uderzające o głowicę pomostu fale rozbijają się na drobne cząsteczki, tworząc wiszący w powietrzu morski aerzol.

Mielno i Unieście

Jeżeli szukamy bardziej kameralnego nadmorskiego otoczenia, rozsądnym wyborem będzie pobyt w Mielnie i Unieściu. Obie osady połączone są traktem spacerowym (jego atutem jest dostosowanie go dla niepełnosprawnych). Mielno jest dobre dla osób lubiących nocną zabawę, zaś Unieście, skupione wokół przystani rybackiej, wybierają rodziny z dziećmi i samotnicy potrzebujący spokoju. Rano warto się wybrać do portu, by kupić od rybaków świeżą rybę: to jedna z nielicznych

obligatory background for the photos taken by tourists.

The seaside promenade is 1.5 kilometers long and among others leads to a historic lighthouse. Its building is situated in an old stronghold built in 1770-1774 to replace the previous fortifications. However, the first warning lights for ships had started appearing in 1666 in the tower of the harbour building. The second attraction is the 130-year-old pier. After its modernization in 2014, the 204-meter-long pier got a new look with its noticeable elegant timbering, rounded guard-rails and discrete lighting. You should go to the pier and take a deep breath of air with its beneficial iodine. The waves that hit against the head of the pier, break into tiny particles and create a sea mist in the air.

już nad Bałtykiem okazji, by spróbować ryby „prosto z kutra”. Do wyboru są śledzie, flądry i dorsze, czasami łososie bałtyckie.

W Mielnie, jeżeli tylko zdecydujemy się opuścić plażę, czeka na nas kilka zabytkowych willi i pensjonatów z przełomu XIX i XX wieku oraz gotycki kościół z XV wieku, niestety później wielokrotnie przebudowany, przez co sporo utracił z pierwotnego kształtu. Chętni mogą też oznajmić światu swoje zdanie na dowolny temat w specjalnie zbudowanym w tym celu Hyde Parku. Ambona czeka na oratorów w pobliżu fontanny na ul. Chrobrego.

Stilo

Do cichych miejscowości należy Stilo (nazywane też Osetnikiem). To jedno z najładniejszych miejsc na polskim wybrzeżu – z jasnym piaskiem na szerokiej plaży i pięknymi klifami. Nie ma tu barów ani turystycznych udogodnień, a jedną z atrakcji jest ukryta w lesie latarnia morska. Tutejsze wybrzeże sprawiało kiedyś sporo problemów kapitanom większych jednostek. W samym 1899 roku morze wyrzuciło tu na brzeg aż pięć statków. Dla ułatwienia nawigacji o kilometr od brzegu zbudowano więc latarnię morską. Obecnie jej światło ma zasięg ponad 23 mil morskich,

Mewy
Seagulls

Mielno and Unieście

If you are looking for a cozier sea-side place, you should think about Mielno and Unieście. Both villages are also accessible by the disabled. Mielno is also a good choice for night-time enthusiasts, whereas Unieście, which is located around a fishing haven, is more often chosen by families with children looking for some peace. In the morning you should strongly consider going to the local harbour and buying some fresh fish straight from the fishermen – here you will have one of very few occasions to try some fresh fish straight from the boat. You can

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

OSETNIK Infrastruktura jest tu bardzo ograniczona: do dyspozycji są dwie smażalnie ryb, zaledwie kilka miejsc noclegowych (w tym drewniane domki do wynajęcia) oraz kemping. Posiadacze samochodu mogą skorzystać z noclegu w pobliskim Sasinie, w którym są do wynajęcia pokoje.

OSETNIK is a place with a very limited infrastructure: there are only two fried fish stands, no more than a few places to stay (including wooden cabins to rent) as well as a camping site. If you have a car, you can try finding accommodation in neighboring Sasino, where you can rent rooms.

INFO
LATARNIA
STILO

Znajduje się pod opieką Towarzystwa Przyjaciół Narodowego Muzeum Morskiego w Gdyni. Ceny biletów i godziny otwarcia (także latarni w Krynicy Morskiej, na Helu i Rozewiu) na stronie tpnmm.pl.

Latarnia morską w Stilo
Lighthouse in Stilo

a latarnikiem jest – co w tym zawodzie dość nietypowe – kobieta. Wznosząca się na 33 metry konstrukcja jest jedną z dwóch latarni w Polsce (i trzech na świecie) zbudowanych ze skręcanych ze sobą żeliwnych płyt uszczelnionych ołowiem. Jeśli wdrapiemy się na samą górę po metalowych schodkach, ukaże się nam szeroka panorama Bałtyku, jeziora Sarbsko i pobliskich piaskowych wydmy.

Miłośnicy morskich historii mogą też poszukać na plaży pozostałości po nautofonie (buczku mgłowym) zbudowanym przez rząd pruski w 1906 roku i zlikwidowanym pod koniec lat 50. XX wieku. Z urzędzenia, które wspomagało nawigację statków przed zbudowaniem latarni, pozostały jedynie betonowe fundamenty i fragment schodów prowadzących dziś już donikąd. Pierwotnie buczek stał 50 metrów od brzegu, dziś, na skutek przesuwania się linii brzegowej, jego pozostałości są regularnie zalewane falami Bałtyku.

choose among herrings, flounders and cods, and sometimes also Baltic salmon.

In Mielno, if you decide to leave the beach, you should take a look at a couple of old villas and guest houses from the turn of the 19th century as well as at a Gothic church from the 15th century that unfortunately has been repeatedly rebuilt and therefore lost much of its original charm. If you feel like sharing something with the world there's a pulpit waiting for speakers near a fountain on Chrobrego Street.

Stilo

Stilo (also called Osetnik) is calm and peaceful. It is one of the most appealing villages of the Polish seaside – with white sand, wide beaches and beautiful cliffs. Here you will not find any bars or tourist facilities and one of the only attractions is a lighthouse hidden in the woods. The local coastline used to make a lot of trouble for the captains of bigger vessels. In 1899 five ships were washed ashore. To make the navigation easier, a lighthouse was built one kilometer from the coast. Now its light has a range of more than 23 nautical miles and the lighthouse keeper is a woman – which is quite unusual for this profession. The 33-metre tall construction is one of two lighthouses in Poland (and three in the world) that are built from cast-iron plates twisted together and sealed with lead. If you climb up the metal stairs, you will see a vast panorama of the Baltic sea, Sarbsko Lake and the neighbouring sand dunes.

Zakwitający Bałtyk

BLOOMING BALTIC SEA

Sinice, czyli toksyczne fitobakterie, lubią wyższe temperatury, dlatego pojawiają się wtedy, gdy woda najbardziej nadaje się do kąpieli. Ich namnażanie jest skutkiem zanieczyszczenia morza dużą ilością azotanów i fosforanów, a oznacza zamknięcie kąpielisk – kontakt z tymi organizmami może powodować m.in. alergie skórne oraz problemy z układem nerwowym. Ich zakwitowi nie da się zapobiec, ale polscy i norwescy biologowie badają powiązania zmian klimatu z toksycznością morskich osadów dennych, jedną z przyczyn pojawiania się sinic. Projekt, wsparty przez fundusze norweskie kwotą niemal 4 mln zł, pozwoli zwiększyć wiedzę na temat zmian w morzach i pomóc wdrożyć dyrektywy zarządzania akwenami, a w efekcie zminimalizować problem sinic.

Blue-green algae or toxic phyto-bacteria like higher temperatures. They bloom due to the sea's contamination with nitrates and phosphate. When they appear, bathing in the Baltic sea is forbidden – direct contact with these organisms can lead, for example, to skin allergies and problems with the nervous system. The blooms cannot be prevented, but Polish and Norwegian biologists are researching the relationship between climate change and the toxicity of marine seabed sediments – one of the reasons algae appear. The project, subsidized by Norway Grants to nearly PLN 4 million, will allow us to increase our knowledge about changes in the seas and will help implement directives on water areas management, and ultimately the problem of algal blooms will be minimized.

**NADMORSKIE
ATRAKCJE**
SEASIDE
ATTRACTIONS

Latarnia morska w Swinoujściu
Lighthouse in Swinoujście

Lubiatowo

Łeba

Nad morzem

AT THE SEASIDE

Popularność bałtyckich plaż bije wszelkie rekordy. A ich jakości, szerokości i piaszczystości mogą nam pozazdrościć mieszkańcy południa Europy. To idealne miejsce zarówno na letni, jak i zimowy wypoczynek. Na plażach, oprócz porządnej dawki jodu, warto po sztormach poszukać bursztynów, uprawiać nordic walking, jazdę konną, windsurfing lub po prostu posłuchać szumu fal.

The popularity of Baltic beaches is beating all the records. Their quality, width and white sand could be easily envied by those living in the south of Europe. The seaside is an ideal place for summer and winter holidays. Apart from getting a square dose of iodine, you should visit beaches after a storm to look for ambers, practice Nordic walking, horse-riding, windsurfing or simply listen to the sound of waves.

DODATKOWE ATRAKCJE

ADDITIONAL
ATTRACTIONS

Lubiatowo

Ta kaszubska wieś w powiecie wejherowskim w całości znajduje się w Nadmorskim Obszarze Chronionego Krajobrazu. Plaża oddalona jest od miejscowości o blisko 2 km. Nie należy do najszerszych – ma do 50 m szerokości i 5 km długości, za to nie spotkamy tu tłumów plażowiczów ani korków na drodze. Przed zejściem na plażę stoją urokliwe drewniane domki, restauracje, w których zjeść można smażoną rybę. Są tu pola namiotowe i karawaningowe. Samą plażę możemy oglądać na żywo dzięki kamerze internetowej.

I woda jest tu wyjątkowo czysta.

This village in Kashubia in the Wejherowski district lies in the area of the Coastal Nature Park. The beach is 2 kilometers away. It is not the widest one – it is 50 meters wide and 5 kilometers long – but you will not meet crowds of tourists or traffic jams on the roads. There are charming wooden houses and restaurants serving fried fish in front of the beach. There are also camping and caravanning sites. You can watch the beach in real time via an webcam. And the water here is exceptionally pure. This place is a holiday blast!

Orłowo

Klif Orłowski to zbudowany z gliny stromy brzeg morski Kępy Redłowskiej w Gdyni. Ma on 650 m długości i około 60 wysokości, nieustannie też zmienia kształt za sprawą podmywających go morskich fal. Łąd w tym miejscu cofa się rocznie ok. 1 m. U stóp klifu leży wąska plaża, a z jego szczytu przy dobrej widoczności można podziwiać całą Zatokę Gdańską i Półwysep Helski. Takimi widokami prawdopodobnie rozkoszowała się swego czasu królowa Marysienka, żona Jana III Sobieskiego, która była w posiadłości w Gdyni-Kolibkach. Ale też Stefan Żeromski i marszałek Piłsudski.

The Orłowski Cliff is on the steep clay seashore of Kępa Redłowska in Gdynia. It is 650 meters long and about 60 meters high. The cliff is constantly changing its shape due to the waves. The land in this place moves back approximately 1 meter per year. There is a narrow beach at the foot of the cliff, from where you can admire the views of Gdańsk Bay and the Hel Peninsula. These were probably the same views that Queen Marysienka, the wife of John III Sobieski, admired from her property in Gdynia Kolibki.

Dębki

Ma swoich wiernych fanów, którzy uznają ją za najpiękniejszą plażę nad całym Bałtykiem. Jest bardzo szeroka – ma nawet ponad 100 m, ale jej największym atutem jest jasny, drobny piasek. Z rybackiej osady Dębki, gdzie zachowały się XIX-wieczne domy, na plażę idzie się około 5 min przez las i niewysokie wydmy. Miejscowość leży na Wybrzeżu Słowińskim, u ujścia rzeki Piaśnicy, na obszarze Nadmorskiego Parku Krajobrazowego. W okresie międzywojennym właśnie na rzece Piaśnica była granica polsko-niemiecka. Latem na plaży działa szkółka windsurfingowa.

The place has its faithful fans who believe it to be the most beautiful beach on the Baltic Sea. The beach is very wide – even more than 100 meters – and is covered with fine sand, its biggest advantage. From the fishing village of Dębki with its preserved 19th-century houses, you can get to the beach in 5 minutes, passing through a forest and small dunes. The village of Dębki is located on the Słowiński Coast, at the mouth of the Piaśnica River in the Coastal Nature Park. A windsurfing school operates on the beach in the summertime.

Trzęsacz

To historyczna wieś położona w województwie zachodniopomorskim, w gminie Rewal. Na wschód od Trzęsacza biegnie południk 15° długości geograficznej wschodniej wyznaczający czas środkowoeuropejski. Wieś słynie z ruin gotyckiego kościoła wybudowanego w XIV–XV w. w odległości prawie 2 km od morza. Dziś budowla stoi na 15-metrowym klifie tuż przy plaży. A wszystko w wyniku niszczenia linii brzegowej przez Bałtyk. Zabezpieczone ruiny są unikatem w skali europejskiej i wielką ozdobą tutejszej szerokiej plaży.

Trzęsacz is a historic village located in the West Pomeranian Voivodship in Rewal County. To the east of Trzęsacz lies the 15th meridian, sets Central European Time. The village is known for its Gothic church built in 14th and 15th centuries, located almost 2 kilometers from the sea. Today the building stands on a 15-kilometer long cliff right at the beach. And all these changes are due to damage to the shore line caused by the sea. The protected ruins are unique on the European level, and are a major feature of the wide, local beaches.

WARMIA I MAZURY
WARMIA-MASURIA

KRAINA WIELKICH JEZIOR I KNIEI

IN THE LAND OF GREAT LAKES AND FORESTS

TEKST MICHAŁ GŁOMBIOWSKI

INFO
PARK
DZIKICH
ZWIERZĄT
W KADZIDŁOWIE

W sezonie letnim zwiedzanie w godz. 9.30–18.00. Poza sezonem od poniedziałku do piątku o godz. 12.00, w weekendy 9.30–18.00. Wycieczka trwa ok. 1,5 godz. Bilety 18 zł/9 zł. kadzidlowo.pl

Od Warmii, przez Mazury, aż do wschodniej granicy Polski rozciąga się pas dziewiczych lasów, krystalicznie czystych rzek i polodowcowych jezior. To prawdziwy raj dla miłośników przyrody.

Największym lasem na Mazurach (ponad 100 tys. ha) jest leżąca między Szczytnem, Mrągowem a Piszem Puszcza Piska. To jedyny w tym rejonie Polski fragment lasu pierwotnego z ogromną liczbą zwierząt i roślin, w tym łosi, bobrów czy bielików. Pod względem przyrodniczym bardziej atrakcyjna wydaje się południowa część kniei, rzadziej odwiedzana, a więc liczniej zamieszкана przez ceniące spokój dzikie zwierzęta.

Tereny Puszczy Piskiej nie zawiodą także miłośników historii. W okolicach Wojnowa, Ukty i Kadzidłowa znajdziemy założone przed dwustu laty wioski rosyjskich starowierców. Pierwsi osadnicy ze Wschodu przybyli na Mazury w 1830 roku, korzystając z prawa osiedlania się, które nadał im w 1825 roku król pruski Fryderyk Wilhelm II. Starowiercy szukali schronienia przed prześladowaniami ze strony władz carskich i oficjalnego Kościoła prawosławnego. Rozłam w nim rozpoczął się po wprowadzeniu w 1653 roku przez patriarchę Nikona reform. Część wiernych nie

From Warmia through Masuria up to the eastern border of Poland extends a belt of virgin woods, crystal-clear rivers and post-glacial lakes. It is a real paradise for nature lovers.

Puszcza Piska Forest is the largest forest in Masuria (more than 100,000 hectares) situated between Szczytno, Mrągowo and Pisz. It is the only fragment of a primeval forest in this part of Poland with a huge number of animals and plants, including elks, beavers and white-tailed eagles. In terms of nature, the southern part of the forest seems to be more attractive. Less frequently visited by people, it has a bigger population of wild animals that appreciate tranquility.

History lovers will not be disappointed with the forest either. Near Wojnowo, Ukta and Kadzidłowo you will find the villages of the Russian Old Believers that were founded 200 years ago. The first settlers came to Masuria from the East in 1830, profiting from their right to settle that was given to them by King of Prussia Frederick William III in 1825. The Old Believers were fleeing from persecution by the tsarist authorities and the official Orthodox Church. The dissent was initiated by the introduction of reforms by Patriarch Nikon in 1653. A part of the believers did not accept the changes, and the Orthodox Church separated into two fractions. The opponents of reforms were anathematized, and quickly became victims of persecution.

Myszołów poluje głównie na gryznie
Buzzards hunt mainly on rodents.

Park dzikich zwierząt
w Kadzidłowie
Wildlife Park in Kadzidłowo

INFO
MUZEUM
IKON
I KULTURY
STARO-
OBZĘDÓ-
WCÓW
W
WOJNOWIE

Ostatnia zakonnica z klasztoru Starowierców w Wojnowie zmarła w 2006 r. Teraz jest on w rękach prywatnych, mieści się w nim muzeum. Czynne codziennie w godz. 9.00–18.30. klasztor.info

zaakceptowała zmian, a Kościół prawosławny rozbił się na dwa odłamy. Przeciwnicy reform zostali obłożeni klątwą, szybko zaczęły się ich prześladowania. Spokojne miejsce do życia znaleźli na Mazurach i Suwalszczyźnie.

Ich pierwsze, wzniesione z bali domy nie zachowały się, do obejrzenia jest jednak kilka nieco późniejszych siedzib. Łatwo je poznać po szerokich frontach z dwuspadowym dachem i gankach z wycinanymi listwami. Charakterystycznym elementem są też niewielkie drewniane domki służące jako łaźnie parowe (tzw. banie). Obecnie starowiercy nie stanowią już większości pośród miejscowej ludności (w całej Polsce zostało ich mniej niż tysiąc), nadal jednak zamieszkują te ziemie, a niektóre z ich zwyczajów stały się częścią mazurskiej kultury. Najsilniejszym ośrodkiem staro-

They found a peaceful place to live in Masuria and Suwałki Region.

Their first log houses did not survive, but you can still visit some of the slightly later constructions. They are easily recognizable for their wide fronts with gable roofs and porches with cut out slats. Small wooden houses that serve as steam baths (the so-called banya) are also a characteristic element. Nowadays the Old Believers are not a majority among the local population (there are less than a thousand of them in Poland now), but they still inhabit the same grounds and some of their customs became part of the Masurian culture. The central place of the Old Believers in Masuria is the village of Wojnowo, with the building of a female monastery (there are no nuns any more) and an Orthodox church. Both come from the middle of the 19th century and house among other things, a wide variety of icons.

Mikołajki and Łuknajno Lake

Called the Pearl of Masuria, Mikołajki is situated at Tałty and Mikołajskie Lakes. Today, this old fishing village is a sailing center and attracts mainly water sports lovers. If you are not hooked on sailing yet, you can take one of the many courses available in town to pass an exam for a sailing license. If you are not tempted by water, the town offers nice scenic conditions for walking

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

TEATR WĘGAJTY W podolsztyńskiej wsi Węgałty w 1986 r. Erdmuta i Wacław Sobaszekowie, Małgorzata Dzygadło-Niklaus i Wolfgang Niklaus, Witold Broda oraz Katarzyna Krupka założyli wyjątkowy teatr. Jego celem jest prezentacja bogactwa kultury i tradycji wiejskich, pieśni ludowych i obrzędów krajów słowiańskich i Bałkanów. www.teatrwegajty.art.pl

WĘGAJTY THEATER In a village of Węgałty near Olsztyn an exceptional theater was established. It has been created in order to present the rich culture and folk traditions, folk songs and customs of the Slavic countries and the Balkans. www.teatrwegajty.art.pl

wierców na Mazurach jest wioska Wojnowo, w której znajdują się budynki: żeńskiego klasztoru (już bez mniszek) i cerkiew prawosławna. Oba pochodzą z połowy XIX wieku i można w nich obejrzeć m.in. bogatą kolekcję ikon.

Mikołajki i jezioro Łuknajno

Mikołajki, leżące nad jeziorami Tałty i Mikołajskim, nazywane są Perłą Mazur. Dawna osada rybacka jest dziś żeglarskim centrum i przyciąga przede wszystkim wodniaków. Jeżeli jeszcze nie połączyliśmy żeglarskiego bakcyła, możemy skorzystać z licznych w mieście ofert kursów kończących się egzaminem na patent żeglarza. Jeśli woda nas nie kusí, miasteczko jest przyjemną areną do spacerów – panuje

– the atmosphere is peaceful, there are many green spaces and great fish restaurants (serving vendace – the symbolic fish of Mikołajki). Enthusiasts of history and architecture should visit the 19th-century Evangelical church and the Polish Reformation Museum that houses a precious collection of prints, literature and photographs related to the reformation movement in Poland.

Mikołajki is only 5 kilometers away from Łuknajno Lake, which has been protected since 1937. This shallow, overgrown water area attracts nature lovers. It is especially valued by ornithologists who come here to watch whoopery swans, great cormorants, terns, storks, red kites and even white-tailed eagles. But the bird king of Łukajno is the mute swan. Here

Łabędź niemy
A mute swan

tu spokój, nie brakuje zieleni i świetnych restauracji (szczególnie warte polecenia są dania z sielawy, ryby będącej symbolem Mikołajek). Amatorzy historii i architektury powinni zajrzeć do XIX-wiecznego kościoła ewangelickiego oraz Muzeum Reformacji Polskiej prezentującego cenną kolekcję druków, zabawek piśmiennictwa i zdjęć związanych z ruchem reformacyjnym w naszym kraju.

Zaledwie 5 km dzieli Mikołajki od jeziora Łuknajno objętego ochroną już od 1937 roku. Ten płytki, zarastający akwen przyciąga miłośników przyrody. Szczególnie cenią go ornitologzy podpatrujący tu m.in. łabędzie krzykliwe, kormorany czarne, rybitwy, bociany, kanie rude, a nawet bieliki. Ptasim królem Łuknajna jest jednak łabędź niemy. Można

you can see around 2,500 pairs of these birds (it is the biggest center of mute swans in Poland). The best way to discover the lake and its surroundings is by going on a trip along the well-marked tourist track (8 kilometers long). That starts near the cemetery in Mikołajki and leads along the meadows on the south-western shore of Łuknajno Lake. An 11-kilometer bicycle path also goes around the water area.

Augustów Primeval Forest

If you journey further eastward, you will arrive at another big forest complex: Augustów Primeval Forest. The woods that surround Wigry Lake and cross the Belarussian border constitute one of the better preserved Polish forest complexes. There are many trees that are more than 100 years old, and some of them have been gro-

tu zobaczyć nawet 2,5 tys. par tych ptaków (to największe skupisko łabędzia niemego w Polsce). Najlepszym sposobem na poznanie jeziora i jego okolic będzie wycieczka dobrze oznaczoną ścieżką przyrodniczą (8 km długości). Rozpoczyna się ona w Mikołajkach niedaleko cmentarza i prowadzi wzdłuż łąk po stronie południowo-zachodniej jeziora Łuknajno. Wokół akwenu wiedzie też trasa rowerowa o długości 11 km.

Puszcza Augustowska

Posuwając się dalej w kierunku wschodnim, trafimy do kolejnego dużego kompleksu leśnego: Puszczy Augustowskiej. Las otaczający jezioro Wigry i przekraczający granicę z Białorusią to jedna z lepiej zachowanych polskich

wing there for two centuries. Filled with deep ribbon lakes, the area is inhabited by many animal species, including wolves, elks, lynxes, raccoon dogs and the only surviving species of wild bees in Europe – the Augustów bee. These insects have become favorites of local foresters who decided to construct wild beehives and log beehives (another project financed by the Norway Grants) in the area. Around them there are educational paths that provide information about bees and beekeeping and that enable observation of the wild beehives and the bees from a safe distance.

Wolf's Lair

One of the greatest historical attractions Masurian soil is the ruins of Hitler's secret headquarters in Gierłoża (8 kilometers from Kętrzyn).

INFO MIKOŁAJKI

NOCLEG
Jest tu ponad 1500 łóżek hotelowych i drugie tyle w kwaterach prywatnych.

JEDZENIE
Koniecznie należy spróbować ryby sielawy.

ATRAKCJE
Przystań Żeglugi Mazurskiej. Można tu też zrobić patent żeglarski.

Tradycyjne bartnictwo

TRADITIONAL HONEY HUNTING

Masowe giniecie pszczół miodnych to niepokojące zjawisko, które zaobserwowano na całym świecie. Skłoniło ono leśników z puszczy Augustowskiej, Białowieskiej, Knyszyńskiej i Piskiej, do opracowania projektu, którego celem jest wskrzeszenie tradycyjnego bartnictwa na tych terenach. Ma ono przyczynić się do zwiększenia szans na przetrwanie pszczół, które żyjąc w lasach, są mniej narażone na działanie pestycydów i nawozów stosowanych w rolnictwie, prawdopodobnie odpowiadających za pomór tych owadów. Projekt zyskał aprobatę funduszy norweskich, które wsparły go kwotą 1,1 mln zł (to 85 proc. całości budżetu). Trwające przez dwa lata działania polegały m.in. na budowie barci i nadrzewnych uli (tzw. kłód bartnych), szkoleniu bartników, tworzeniu ścieżek przyrodniczych i prowadzeniu badań naukowych, przede wszystkim z dziedziny genetyki pszczół leśnych. Polskich leśników wspomagali bartnicy z Baszkirii na Uralu w Rosji, gdzie tradycja opiekowania się dzikimi pszczołami ma setki lat i jest wciąż żywa. W ramach projektu „Tradycyjne bartnictwo ratunkiem dzikich

Massive dying of honey bees is a worrying phenomenon that is being observed in the whole world. It has led foresters from Augustów, Białowieża, Knyszyn and Piska Forests to prepare a project aiming at the revival of traditional honey hunting in these areas. It should help increase the chances of survival for the bees, as when they live in the woods they are less exposed to pesticides and fertilizers that are used in agriculture and that are probably responsible for the death of these insects. The project was approved for the Norwegian Grants with a support of PLN 1.1 million (85 percent of the total budget). A two-year operation included among other things the construction of wild beehives and log beehives, trainings for beekeepers, preparation of nature paths and conduct of scientific research, mainly in the field of forest bees' genetics. Polish foresters were assisted by the beekeepers from Bashkiria in the Ural Mountains in Russia who traditionally have been taking care of wild bees for hundreds of years and continue to do so. Within the framework of the "Traditional Honey Hunting as a rescue for Wild Bees in the

pszczoł w lasach” udało się stworzyć kilkadziesiąt miejsc dla pszczoł leśnych, z czego kilkanaście zostało zajętych. To dobry wynik, baszkirscy bartnicy przyznają, że zasiedlenie budowanych przez nich barci wynosi zwykle około 30 proc. Pszczoły bowiem bardzo starannie wybierają miejsca i trzeba ogromnej wiedzy oraz sporej dozy szczęścia, by zbudować dla nich barć, którą będą chciały zająć.

Pszczela historia

We wschodniej Polsce bartnictwo rozwijało się przez setki lat, na początku XIX w. na terenie Puszczy Augustowskiej doliczono się 17 tys. barci. Niestety tradycje te zaczęły

Forests” project, it was possible to create dozens of places for forest bees, out of which a dozen has been occupied. It is a good result, beekeepers from Bashkiria admit that normally about 30 percent of the wild beehives that they build get populated. Honeybees are very careful in choosing their places and a lot of knowledge and luck is needed to build a wild beehive that they would want to use.

Bee Story

In eastern Poland honey hunting had been developing for hundreds of years. At the beginning of the 19th century there were 17,000 wild beehives in the Augustów Forest. Unfortunately, these traditions

zanikać na przełomie XVIII i XIX w., głównie z powodu rozwoju bardziej efektywnych metod hodowli pszczół oraz na skutek zakazów nakładanych przez władze zaborcze. Przetrwaniu bartnictwa nie pomogła także epidemia warrozy, pasożytniczej choroby, która dziesiątkowała europejskie pszczoły. Prowadzony przy wsparciu funduszy norweskich projekt jest więc nie tylko próbą ochrony pszczół przed wymieraniem, ale też świetną okazją do odbudowania polskich tradycji bartniczych.

Naukowcy obserwujący stan pszczelich rojów na terenach, gdzie zakładano barcie, ocenili ich kondycję na zadowalającą – większość rojów przetrwała okresy zimy, a produkowany przez nie miód jest czysty i spełnia obowiązujące normy. Jest więc szansa, by te tereny stały się niebawem pszczelarskim zagłębieniem, a tutejszy miód trafił do sprzedaży (produkty pochodzące od dzikich pszczół osiągają na Uralu wysokie ceny i są poszukiwane przez klientów). Tymczasem można odbyć spacer po Puszczy Augustowskiej lub Knyszyńskiej ścieżkami edukacyjnymi, zapoznać się z tablicami informacyjnymi dotyczącymi pszczół i pszczelarstwa oraz podpatrzeć barcie i kłody bartne wraz z krążącymi wokół nich leśnymi pszczołami. To jedna z nielicznych okazji w Polsce, by dowiedzieć się więcej o roli, jaką owady te pełnią w świecie przyrody – a jest ona ogromna.

started to disappear at the turn of the 18th and 19th centuries, mainly because of the development of more efficient methods of bee-keeping and the restrictions imposed by the authorities of the partitioning powers. The disappearance of honey hunting was further intensified by an epidemics driven by the Varroa mites, causing a parasitic disease that was massively killing the European bees. The project, prepared with the financial assistance of the Norway Grants, is not only an attempt to protect bees from extinction, it is also a great occasion to restore Polish honey hunting traditions.

The scientists who were observing the state of bees in the areas of wild beehives estimated that their condition is satisfying – the majority of beehives survived winter and the honey they give is pure and meets current standards. There is a chance that these areas could become a bee center and the local honey could go on sale (wild bees' products are expensive in the Ural and sought by customers). And here you can simply walk through the Augustów or Knyszyn Forests following the educational paths, read the information boards about bees and apiculture and watch wild beehives with the bees that fly around. It is one of rare occasions in Poland when you can find out more about the role that these insects play in the world of nature – and it is huge.

INFO**WILCZY SZANIEC**

Wilczy Szaniec jest dostępny dla zwiedzających przez cały rok od 8.00 do zapadnięcia zmroku. Na terenie znajdują się hotel i restauracja. wolfsschanze.pl

ATRAKCJE

Przez cały rok można się przejechać historycznymi pojazdami pancernymi. Niedaleko stąd do sanktuarium w Św. Lipce, do zamku w Reszlu i do Mamerek, gdzie znajdowała się Kwatera Główna Niemieckich Sił Lądowych.

kniei. Nie brakuje tu drzew mających ponad 100 lat, a niektóre okazy rosną tu już od dwóch wieków. Usiane głębokimi rynnowymi jeziorami tereny zamieszkuje wiele gatunków zwierząt, w tym wilki, łosie, rysie, jenoty i jedyny w Europie zachowany gatunek dzikiej pszczoły – pszczoła augustowska. Owady te stały się oczkiem w głowie leśników, którzy pobudowali dla nich barcie i kłody bartne (projekt został sfinansowany z funduszy norweskich). Wokół nich wyznaczono ścieżki edukacyjne z informacjami na temat pszczół i pszczelarstwa, umożliwiające podpatrzenie z bezpiecznego dystansu barci i krążących wokół nich pożytecznych owadów.

Wilczy Szaniec

Jedną z większych historycznych atrakcji mazurskiej ziemi pozostają ruiny tajnej kwatery Hitlera w Gierłoży (8 km od Kętrzyna). Żelbetowy obiekt miał przetrwać wszelkie wojenne zawirowania – ściany budynków miały po 5 metrów grubości, a system wentylacji i korytarzy zapewniał bezpieczeństwo nawet w ekstremalnych warunkach. Wilczy Szaniec budowano od 1940 do 1944 roku, a Hitler spędził w nim w sumie ponad 800 dni.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

KWATERA HITLERA To 200 budynków: schrony, baraki, dwa lotniska, elektrownia, dworzec kolejowy, urządzenia klimatyzacyjne, wodociągi, ciepłownię, dwie centrale dalekopisowe. Tu poza Adolfem Hitlerem, który spędził tu około 800 dni, przebywali też Hermann Göring, Heinrich Himmler, Martin Bormann, Wilhelm Keitel, Joseph Goebbels, dr Fritz Todt, Albert Speer. W roku 1944 kwaterę zamieszkiwało ponad 2 tys. osób.

HITLER'S MILITARY HEADQUARTERS consist of 200 buildings: bunkers, barracks, 2 airports, power plant, railway station, air conditioning units, waterpipes, heating plants, two teleprinter exchanges. Adolf Hitler spent here 800 days in 1944 over two thousand people lived in the headquarters.

Made of reinforced concrete, the complex was supposed to endure any attack – the walls of the building were 5-meters thick and the air conditioning and corridor systems guaranteed safety even in extreme conditions. The Wolf's Lair was built in 1940-1944, and Hitler spent more than 800 days there.

Every day was similar, the führer would receive battlefield reports from the very morning, he would make consultations and take a walk with his dog. An unsuccessful assassination attempt against Hitler was made in these German headquarters on 20 July 1944. The bomb planted by officer Stauffenberg turned out to be too weak. Supposedly the quantity of the explosive charge would have been sufficient if it had been planted in a concrete bunker (that cumulates the shock wave), and not in a wooden barrack. The Wolf's Lair was detonated by the Germans in January 1945, right before the entrance of the Red Army. One of the surviving buildings now houses a hotel.

Viaducts in Stańczyki

You cannot miss these two 36-meters high five-span viaducts that slightly resemble Roman aqueducts. The bridges that connect the banks of the Błędzianka River were a part of the construction of the trunk

Wiekowy mazurski dąb
Old oak from Masuria

INFO
MOSTY
W STAŃCZY-
KACH

Kiedyś były jednym z ulubionych miejsc amatorów (nielegalnych) skoków bungee. Dziś mosty są w rękach prywatnych, zostały ogrodzone, wstęp jest płatny – 2 zł od osoby.

W okolicy są też inne wiadukty – w Kiepojciach, oraz dwa bliźniacze mosty nad rzeką Błudzią.

Wszystkie dni były dość podobne do siebie, führer od rana przyjmował meldunki frontowe, naradzał się i spacerował z psem. Niemiecka kwatera była też areną przeprowadzonego 20 lipca 1944 roku nieudanego zamachu na Hitlera. Podłożona przez oficera Stauffenberga bomba okazała się zbyt słaba. Podobno ilość ładunku wybuchowego spełniłaby swą rolę, gdyby bomba została podłożona w bunkrze betonowym (kumulującym fale uderzeniową), a nie w drewnianym baraku. Wilczy Szaniec został wysadzony w powietrze przez Niemców w styczniu 1945 roku, tuż przed zajęciem go przez Armię Czerwoną. W jednym z ocalałych budynków mieści się dziś hotel.

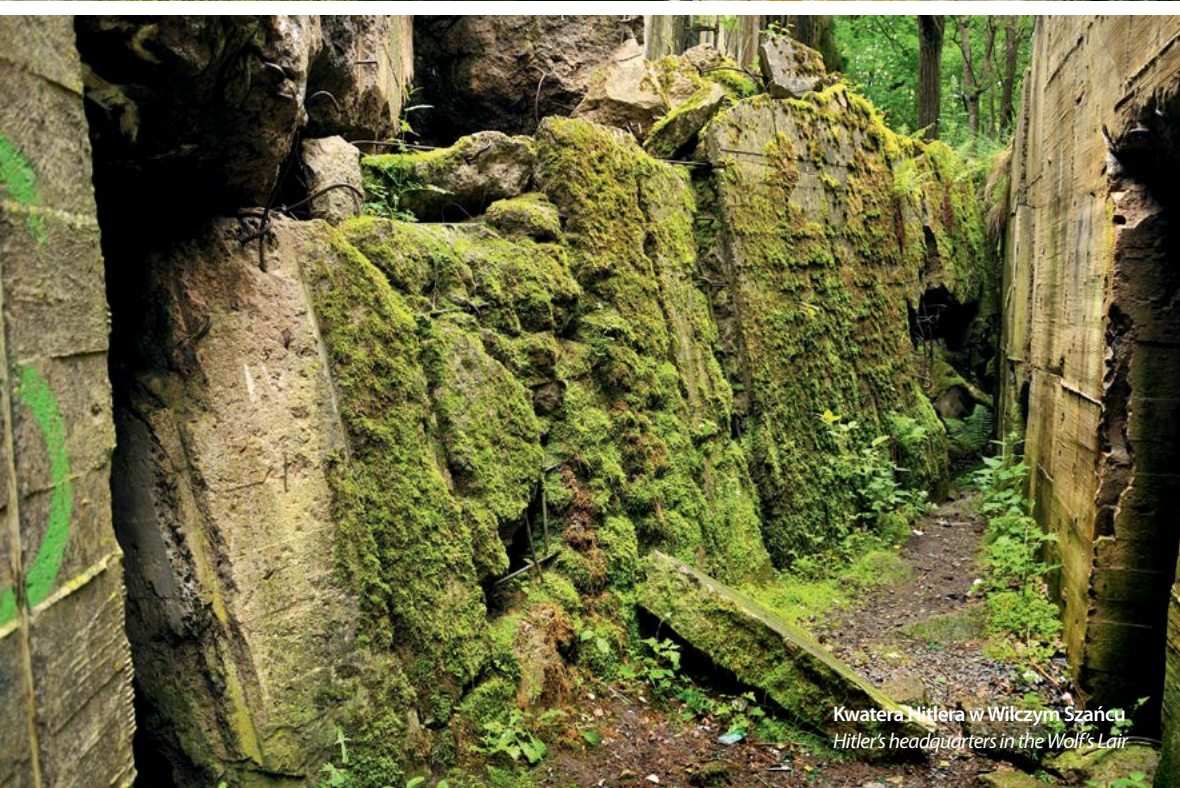
Wiadukty w Stańczykach

Nie można pominąć tych dwóch wznoszących się na 36 metrów, pięcioprzęsłowych wiaduktów przypominających nieco rzymskie akwedukty. Mosty spinające brzegi rzeczki Błędzianki były częścią budowanej w latach 1917–1918 magistrali z Chojnic, przez Czersk, Węgorzewo i Gołdap, do Olity (na Wilno). Południowy most w Stańczykach został ukończony w 1917 roku, północny rok później. Budowę linii przerwał wybuch I wojny światowej. W latach 1927–1945 przez Stańczyki kursowały trzy–cztery pociągi osobowe dziennie, a co jakiś czas także składy wojskowe. Po wojnie Rosjanie zdemontowali linię, wywożąc szyny, a wiadukty stały się jedynie pomnikiem techniki budowlanej.

Mosty w Stańczykach
Bridges in Stańczyki

line from Chojnice through Czersk, Węgorzewo and Gołdap to Olita (towards Vilnius) in 1917-1918. The southern bridge in Stańczyki was completed in 1917, the northern bridge one year later. The construction of the line was interrupted by World War I. In 1927-1945 three or four passenger trains ran through Stańczyki every day and from time to time also military trains. After the war the Russians disassembled the railway tracks and the viaducts became merely monuments of technology.

Kwatera Hitlera w Wilczym Szańcu
Hitler's headquarters in the Wolf's Lair

ATRAKcje
WARMII I MAZUR
 ATTRACTIONS
 OF WARMIA-MASURIA

Twierdza Boyen w Giżycku
 Boyen Stronghold in Giżycko

Koniki polskie
 Polish primitive horses

Mazurskie klimaty

IN A MASURIAN MOOD

Pojezierze Mazurskie to tysiące jezior i niekończących się lasów porastających malownicze wzgórza i doliny. Dla ochrony krajobrazu połudowcowego utworzono tu Mazurski Park Krajobrazowy, który obejmuje także Śniardwy – największe jezioro w Polsce, a także jezioro Łuknajno i część biegu rzeki Krutyni. To miejsce idealne na aktywny wypoczynek przez cały rok.

The Masurian Lake District includes thousands of lakes and endless strips of forests that grow on picturesque hills and valleys. In order to protect this post-glacial landscape, the Masurian Landscape Park was created. It includes also Śniardwy – the largest lake in Poland – as well as Łuknajno Lake and a part of the Krutynia river basin. It is a perfect place for active holidays throughout the year.

Gołdap

GOŁDAP

To miasto uzdrowisko na skraju Puszczy Rominckiej. Można tu skorzystać z zabiegów borowinowych, tężni, pijalni wód, parku zdrojowego. A zimą z ośrodka narciarskiego na Pięknej Górze z 2 tys. m tras zjazdowych, wyciągów narciarskich, parku snowboardowego i toru saneczkowego. Puszcze Romincką przecina kilkaset kilometrów szlaków, którymi dotrzemy do rezerwatów: Cisowy Jar, Boczek, Dziki Kąt czy Czerwona Struga – bo woda źródła ma taki kolor. Bezkrwawe safari odbędziemy u podnóża Tatarskiej Góry, gdzie na blisko 300 ha żyją stada danieli, muflony i tarpany.

Gołdap is a spa town on the edge of the Romincka Forest. You can go for one of the mud treatments, check out graduation towers, or walk in the health park. In winter you should try the local ski center, located on Piękna Góra. The Romincka Forest is crossed by several trails that lead to a nature reserve. A bloodless safari can be organized at the foot of Tatarska Góra, where an area of 300 hectares is inhabited by herds of fallow deer, mouflons and Eurasian wildhorses.

Republika Ściborska

ŚCIBORSKA REPUBLIC

Choć jest na Mazurach, to można się tu poczuć jak w Bieszczadach. Republika Ściborska leży w najdalszym regionie Mazur Garbatych, gdzie panuje wyjątkowy mikroklimat, a najwyższe wzniesienie, czyli Szczęśna Góra, ma 309 m. Miejsce to bywa też nazywane polskim biegunem zimna. Tutaj swoje gospodarstwo agroturystyczne ma Biegnący Wilk, czyli Dariusz Morsztyn. W jego Republice można poznać życie Indian i Inuitów, których kulturą pasjonuje się właściciel, a przy okazji nauczyć się powozić psimi zaprzęgami. I poddychać najczystszy powietrzem w Polsce.

Although it is situated in the Masuria, you feel as if you were in the mountains. This place has a unique microclimate. Its highest peak is Szczęśna Góra (309 meters). This place is also called the Polish cold pole. Here, Dariusz Morsztyn has his agrotourism farm. In his "republic" you can discover the life of the indigenous people of the Americas and of the Inuit – the owner's passion. You can also learn how to drive a dog sled. And finally, breathe the purest air in Poland.

SZLAKIEM WAROWNI KRZYŻACKICH

ON THE TRAIL OF THE ORDENSBURG FORTRESSES

TEKST: OLGA DĘBICKA

Widok na zamek w Malborku
od strony Nogatu
View of the Malbork Castle

INFO
MUZEUM
ZAMKOWE
W
MALBORKU
FAKTY

W sezonie letnim, 15.04–30.09, czynne od 9.00 do 20.00.

Bilety:
39,50 zł/
29,50 zł.

W sezonie zimowym, 01.10–14.04, czynne od 9.00 do 16.00.

Bilety:
29,50 zł/
20,50 zł.

W poniedziałki bezpłatne zwiedzanie zamku – trzeba tylko uiścić opłatę za przewodnika 8 zł. Jednak tego dnia wystawy są nieczynne.
zamek
malbork.pl

Szlak warowni krzyżackich to nieopowtarzalna szansa teleportacji w czasie rycerzy w białych płaszczach z czarnym krzyżem, mieczem i tarczą. Przygoda w stylu „Pana Samochodzika i templariuszy” dla poszukiwaczy skarbów i tropicieli tajemnic, lubiących historie o duchach. Przez 300 lat przebywania na terenach dawnych Prus zakon krzyżacki wznosił około 150 budowli warownych: zamków, strażnic i obronnych folwarków. Wiele z nich zmieniono dziś w muzea historyczne, inne stanowią własność prywatną, są też takie, które stoją w ruinie. Wyznaczono pomiędzy nimi szlaki samochodowe i rowerowe.

Malbork

To klucz do zamków, symbol wieków średnich na skalę światową. Budowany od 1247 do 1457 roku na chwałę zakonu krzyżackiego nadal imponuje i oddziałuje na wyobraźnię

The Trail of the Ordensburg fortresses offers a unique opportunity to teleport yourself to the times of knights in white coats with black crosses, equipped with a sword and a shield. It is a perfect adventure for treasure hunters and mystery seekers, for those who like ghost stories. During the 300 years of its existence in the area of Old Prussia, the Teutonic Order built approximately 150 fortifications: castles, watch towers and fortified manor houses. Today, many of them function as historical museums, others are private properties and some of them remain in a state of ruin. They are linked through various car and bicycle trails.

Malbork

This is the most important castle, a symbol of Middle Ages architecture. Built between 1247 and 1457 for the glory of the Teutonic Order, it continues to impress and stir up our imagination thanks to its power, extent and magnitude. People call it the largest pile of bricks north of

WARTO WIEDZIEĆ /USEFUL INFORMATION

CZAKRAMY Zdaniem muzealników na zamku w Malborku są dwa czakramy. Jeden w kaplicy grzebalnej św. Anny (mocą silniejszy nawet od wawelskiego uznanego za szósty na świecie). A drugi w ogrodzie wielkich mistrzów. W średniowieczu miejsca o białej, pozytywnej energii celowo wybierano na kościoły (kościół NMP), reszta zamku posiada wyłącznie czarną, negatywną energię.

CHAKRAS According to the museum workers from Malbork castle there are two chakras. One in the burial chapel of St. Anna (and its power is even greater than Wawel Chakra, which is considered sixth in the world), and the second one in the garden of grand masters.

Krużganki wychodzące
na dziedziniec
Cloisters facing the courtyard

Turnieje rycerskie to jedna z imprez na szlaku
Medieval tournaments are one of the events organized on the trail

Widok na dziedziniec
View of the courtyard

swoją mocą, rozległością i ogromem. Największa kupa cegieł na północ od Alp – tak o nim mówią. Powala na kolana! Malbork bowiem to największy gotycki zamek-klasztór w Europie. Obecnie zajmuje 21 ha, czyli tyle, ile przeciętne miasto w średniowieczu. Przewodnicy na pytania turystów, czy ktoś cegły policzył, ustalili jedną wersję odpowiedzi: 16 mln cegieł i 2 mln dachówek. Kubatura wszystkich budynków przekracza ćwierć mln m³. Malborska warownia składa się z trzech części. Zamek Wysoki był klasztorem. Zamek Średni pełnił funkcję rezydencjalno-administracyjną. W obrębie Przedzamcza mieściły się spichlerze, stajnie i warsztaty.

Malbork skrywa niejedną mroczną tajemnicę. Wielki mistrz Werner von Orseln nie cofał się przed podstępными mordami. Spalił zamek Skirstymoń nad Niemnem wraz z zaproszonymi doń w gościnę notablami. Innym razem zaprosił posłów litewskich na zawarcie rozejmu i w trakcie uczy podstępnie wszystkich otruł. Ale los zatoczył śmiertelne koło. Był 18 listopada 1330 roku. Do Malborka przybył brat zakonny Jan von Endorf. Złamał regułę zakonu, bo bez pozwolenia opuścił konwent w Klajpedzie. Zakonnik poprosił wielkiego mistrza o darowanie winy. Jednak ten nie dość, że polecił mu wracać i odbyć pokutę, to jeszcze zakazał uczestnictwa w wyprawie wojennej. Endorf w desperacji w czasie burzowej nocy, gdy von Orseln wychodził z kościoła NMP po niesporach, zadał mu dwa ciosy w pierś „reismesserem” (nożem do dużych ryb). Może z powodu tych mordów zamkowe

the Alps. It really sweeps you off your feet! In fact, Malbork is the biggest gothic castle-monastery in Europe. Nowadays it occupies 21 hectares, the area of an average medieval town. In order to answer tourists' questions about whether the bricks have been counted, local guides decided on one answer: 16 million bricks and 2 million roofing tiles. The cubic volume of all the buildings exceeds a quarter of a million cubic meters. The Malbork fortress consists of three parts. The High Castle used to be a monastery. The Middle Castle had residential and administrative functions. The Low Castle included granaries, stables and workshops.

Malbork hides quite a few dark secrets. The Grand Master Werner von Orseln did not hesitate to commit insidious murders there. He burnt the Skirstymoń castle on the river Neman together with the notables who had stayed there as guests. Another time he invited Lithuanian deputies to conclude a truce, but during the feast he deceitfully poisoned all of them. However, he suffered a similar fate on 18 November 1330. A Teutonic Knight, Johan von Endorf, came to Malbork. He had broken the order's principles and had left the convent in Klajpeda without permission. The knight asked the Grand Master for forgiveness, but von Orseln not only told him to go back and repent, but also forbade him from participating in a military crusade. On a stormy night, as von Orseln was leaving the Blessed Virgin Mary Church after vespers, a desperate Endorf stabbed the Grand Master in the chest twice with a big fileting knife. Maybe it is because of these murders that the castle's walls hide some kind of uneasy power?

INFO **SPEKTAKLE** **ŚWIATŁO** **IDŹWIĘK**

Odbývają się codziennie oprócz czwartku i piątku.
Od 30 kwietnia do 31 maja o godz. 21.30.
Czerwiec–lipiec – godz. 22.00.
1–15 sierpnia – godz. 21.30.
16–31 sierpnia – godz. 21.00.
1–18 września – godz. 20.00.
Spektakl trwa około 55 min.

**INFO
UŻYTECZNE
INFORMACJE**

Zwiedzanie zamku trwa 3,5 godz. Zawsze odbywa się z przewodnikiem albo audiobukiem, który dostaje się po okazaniu dowodu tożsamości.

Nocne zwiedzanie organizowane jest wyłącznie na zamówienie, godzina jego rozpoczęcia ustalana jest indywidualnie. Odbywa się od 19 września do 14 kwietnia. Trwa 1,5 godz.

mury kryją w sobie jakąś budzącą niepokój moc?

Miejscowi nauczyli się żyć z prochami mistrzów i ciałami w kryptach 6 metrów pod kaplicą grzebalną św. Anny. Tylko raz kiedyś dusiło coś za gardło naczelnika strażników. Ale kto stwierdzi, czy był to Konrad von Wallenrode z pianą na ustach, wielki mistrz, który przed śmiercią zapadł na wściekliznę i według kronik zaczął zachowywać się jak pies?

Atrakcyjność zamku w Malborku ostatnio jeszcze bardziej wzrosła, pobito rekord – 600 tys. osób odwiedziło zamek po przeprowadzonych tu pracach konserwatorskich i robotach budowlanych za środki pochodzące z funduszy norweskich i EOG. Dzięki nim udostępniono odnowiony kościół Najświętszej Marii Panny, zrekonstruowaną monu-

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL INFORMATION

Do najważniejszych filmów powstałych na malborskim zamku należy zaliczyć: „Krzyżaków”, „Pana Samochodzika i templariuszy”, „Przyłbice i kaptury”, „Króla Olch” Volkera Schlöndorffa, „Wiedźmina”, „Stawkę większą niż śmierć”. Obecnie jest kręcony film P. Pitery: „Habit i zbroja” – o zakonie krzyżackim i Rzeczypospolitej.

The most prominent movies and series shot in Malbork castle include: “Krzyżacy” (Knights of the Teutonic Order), “Pan samochodzik i templariusze” (Mr Automobile and Knights of the Teutonic Order), “Przyłbice i kaptury” (Visors and Hoods), “Król Olch” (The Ogre), “Wiedźmin” (The Witcher), and “Stawka większa niż śmierć” (Stakes Larger than Death).

Projekt „Prace konserwatorskie i roboty budowlane w zespole kościoła NMP w Muzeum Zamkowym w Malborku” został sfinansowany z funduszy norweskich i EOG. Ponadto wyremontowano też kaplicę św. Anny i Basztę Klechę. Suma przekazanych na rzecz Muzeum Zamkowego w Malborku środków wyniosła 26 mln zł.

The “Conservation and building works in the complex of the Holy Virgin Church in the Castle Museum in Malbork” project was financed with means from the EEA and Norway Grants. The Chapel of St. Anne and Klecha Tower have also been renovated. In total Malbork Castle Museum has received PLN 26 mln in funds.

The locals have learned to live among the ashes of the grand masters and corpses located in the crypts 6 meters below the burial Chapel of St. Anne. One time, something was trying to strangle the chief guard. But who can determine, whether it was Konrad von Wallenrode foaming at the mouth? Was it the Grand Master, who shortly before his death had gotten rabies and – as the chronicles say – started behaving like a dog?

Posągi wielkich mistrzów
Statues of the Grand Masters

mentalną rzeźbę Madonny (patronki miasta) w niszy kościoła na Zamku Wysokim oraz upiękkszöną kaplicę św. Anny.

Kościół NMP

Był najważniejszą świątynią państwa krzyżackiego w średniowieczu. I od połowy XIV wieku do II wojny światowej przetrwał w stanie oryginalnym. Aż w 1945 roku artyleria Armii Czerwonej zniszczyła go oraz umieszczöną pod nim kaplicę grzebalną św. Anny oraz figurę Madonny, która była symbolem zamku i miasta (Marienburg – Gród Marii). Dopiero w latach 1967–1968 odtworzono zewnętrzną bryłę kościoła i dach. Po trwającym ponad półtora roku remoncie w kościele pojawiło się

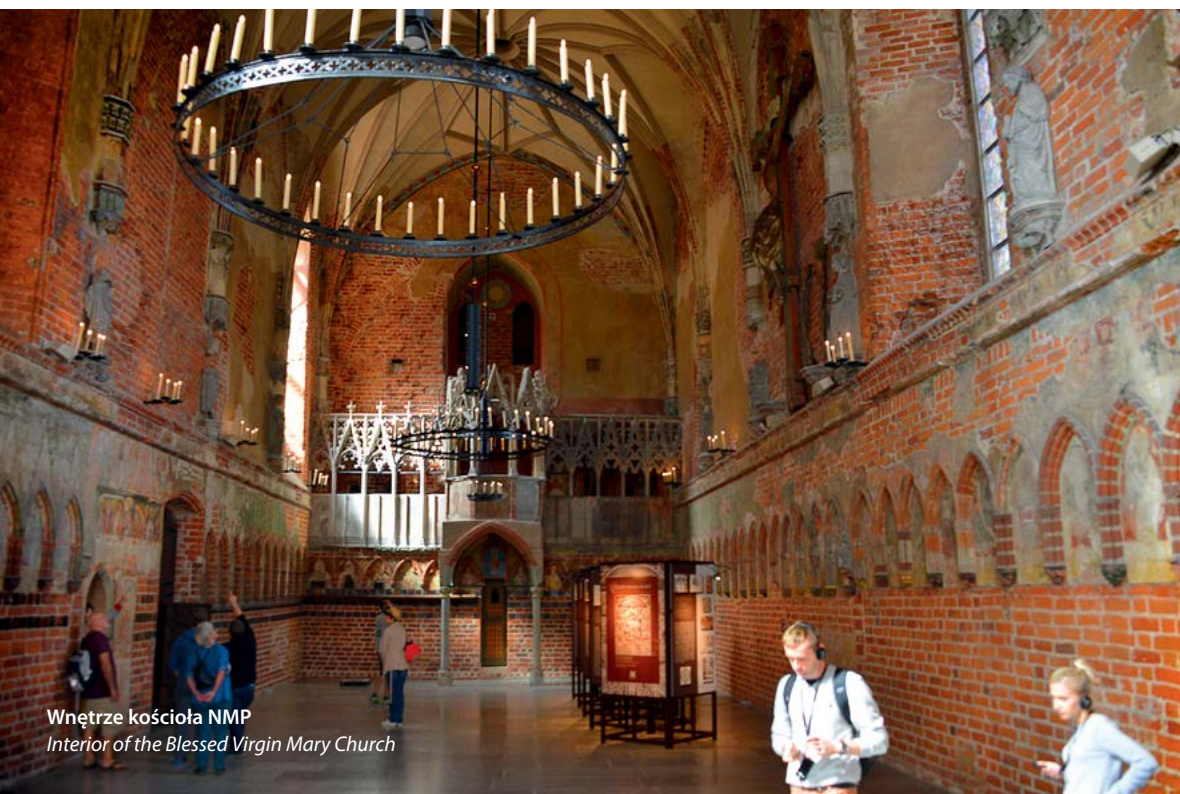
The attractiveness of the castle in Malbork has recently increased even more. A record number of 600,000 people visited the castle after the completion of the renovation and building works financed with money from the EEA and Norway Grants. Thanks to that, visitors can admire a renovated Blessed Virgin Mary Church, a reconstructed monumental sculpture of Madonna (the patroness of the town) in the niche of the church in the High Castle, as well as an embellished St. Anne's Chapel.

Blessed Virgin Mary Church

This was the most important temple of the State of the Teutonic Order in the Middle Ages. And from the mid-1400s till the Second World War it survived untouched. In 1945 the

Zamek Wysoki
High Castle

Wnętrze kościoła NMP
Interior of the Blessed Virgin Mary Church

nowe sklepienie gwiazdziste, dokładnie takie, jakie istniało od czasów średniowiecznych, które zastąpiło betonowe płyty. Nowa jest też posadzka sprowadzona z Estonii, bowiem w średniowieczu budulec do Malborka pochodził właśnie z tamtych terenów. Zwiedzających kościoł mogą dziwić rzeźby bez głów i rąk, ale w zamierzeniu chodziło o konserwację, a nie o zrekonstruowanie ocalałych elementów. Atmosferę sakralną podkreślają nowe witraże, przez które wpadają smugi światła, i nagłośnienie, w tle słychać chorały gregoriańskie, jak niegdyś podczas niesporów.

Madonna z Dzieciątkiem

Też wróciła wreszcie na dawne miejsce, czyli do niszy prezbiterium we wschodniej ścianie kościoła NMP. To właśnie ona z całego przedsięwzięcia jest najważniejsza dla mieszkańców Malborka. Ośmiometrowy posąg z 1340 roku odlany segmentami ze sztucznego kamienia był personifikacją siły zakonu i miał go chronić. Podobno podczas oblężenia zamku po bitwie pod Grunwaldem pewien kanonier próbował ją zburzyć i oślepl.

Pewnie dlatego w styczniu 1945 roku pierwsze, co w Malborku Rosjanie roztrzaskali w drobny mak, to była właśnie ta rzeźba. W magazynach muzealnych w woręczkach przez ponad 70 lat przechowywano aż 60 proc. oryginalnych elementów. Teraz zostały one wmontowane w zrekonstruowaną rzeźbę, więc można powiedzieć, że figura ma duszę średniowieczną. Na jej powierzchni położono około 300 tys. wielobarwnych

artillery of the Red Army destroyed the church, the burial Chapel of St. Anne and the statue of Madonna that had been the symbol of the castle and the town (Marienburg means the town of Maria). In years 1967-68 the exterior construction of the church and the roof were reconstructed. After more than 18 months of renovation works the church gained a new stellar vault, exactly the same as the one that had existed since medieval times, that replaced the concrete plates. The floor imported from Estonia is also new. In the Middle Ages, the building material was brought from the same place. Visitors may be surprised seeing statues without heads or hands, but the general idea was nevertheless to renovate and not to reconstruct the survived elements. The sacred atmosphere is emphasized by a new stained glass, through which bands of light flow in, as well as a new sound system – in the background you can hear Gregorian chorales, just as it was in the past during Vespers.

Madonna with Child

Madonna also finally came back to its former place – a niche in the chancel on the eastern wall of the Blessed Virgin Mary Church. In this whole renovation project, it is her that is the most important to the inhabitants of Malbork. The 8-meter high and cast in artificial stone segments statue from 1340 used to embody the power of the Teutonic Order, and was meant to protect it. Supposedly, during the siege of the castle that followed the Battle of Grunwald, one gunner was trying to destroy it and ended up blind.

This is probably why in January 1945 the first thing that the Russians smashed into pieces was this statue.

INFO IMPREZY

OBŁĘŻENIE MALBORKA

To ogromne historyczne widowisko przybliżające historię, kulturę i obyczajowość średniowiecza. Impreza ma miejsce w drugiej połowie lipca. Więcej na: *oblężenie.zamek.malbork.pl*. Można też przebrać się za Krzyżaka, zakuć w dyby, poznać dawne rzemiosło.

mozaik. – Puzzle lubię układać – opowiada skromnie dyrektor muzeum i konserwator Mariusz Mierzwiński. – Ale żeby aż tyle?! I jaka skala: moja ręka była jak palec Madonny, sama głowa Paniienki mierzyła metr.

Ponieważ Madonna stała od wschodu, przez większą część dnia lśniła w słońcu. Biorąc pod uwagę kolorystykę, czyli błękit, czerwień i złoto – w promieniach słońca dawała wrażenie świetlistości, była jak niebo. Jak drogocenny klejnot!

Kaplica św. Anny

Pochowano w niej aż 11 wielkich mistrzów, począwszy od wielkiego mistrza Dietricha von Altenburga. Ale zachowały się tylko trzy gotyckie płyty. Odtworzono tutaj mensę ołtarzową, ekspozycję i iluminację krypty grzebalnej oraz nowy stalowo-szklany pomost dla zwiedzających. W otwór okienny we wschodniej ścianie wrócił witraż św. Jerzego walczącego ze smokiem. Remont konserwatorski objął również elementy Zamku Wysokiego: Wieżę Główną, Wieżę Kleszą i Domek Dzwonnika.

Wielki Refektarz

Ta największa sala w całej świeckiej architekturze zakonu krzyżackiego została odrestaurowana w 2010 roku. W czasach świetności Malborka odbywały się tu audycje, polityczne debaty i spektakularne ucztę, w których mogło uczestniczyć nawet 400 osób. Czternaście wysokich ostrołucznych okien rozświetlało to wspaniałe wnętrze, które podobnie jak serwowane na stołach rarytasy

60 percent of its original elements were stored in bags for over 70 years in the museum's warehouses. Now they have been incorporated into the reconstructed statue, so it can be said that the sculpture has gained a medieval soul. Its surface has been covered with approx. 300,000 multicolored mosaics. – I like putting puzzles together – says Mariusz Mierzwiński, the director of the museum and a renovator. – But really, so many! And on what scale: my hand was like Madonna's finger, her head alone was one meter long.

Madonna was facing the east, so she shone in the sun most of the day. Given the colors – blue, red and gold – in the sunlight she seemed incredibly luminous, like the sky. Just like a precious gemstone!

St. Anne's Chapel

As many as 11 grand masters were buried in the chapel, starting from the Grand Master Dietrich von Altenburg. However, only three gothic tombstones were preserved. An altar stone, exposition and illumination of the burial crypt as well as a new steel and glass platform for visitors were reconstructed in the chapel. A stained glass window of St. George fighting a dragon came back to its place on the eastern wall. Conservation works also included some elements of the High Castle: the Main Tower, Klesza Tower and the Bell-ringer Cabin.

The Grand Refectory

The largest room in the whole secular architecture of the Teutonic Order was renovated in 2010. In Malbork's heyday, audiences, public debates and spectacular feasts with up to 400 people were organized in this chamber. Fourteen high sharp-arched windows illuminated this magnifi-

INFO REJS SPACEROWY PO NOGACIE

Trwa około
40 min.
Odbyna się
codziennie od
10.30 do 18.00
co godzinę.
Ceny biletów:
15 zł/12 zł.

**Kościół NMP z odnowioną
figurą Madonny**
*Blessed Virgin Mary Church with
the renovated statue of Madonna*

Kapitułarz, tu omawiano najważniejsze sprawy
Chapter house, a place where the most important issues were discussed

musiało robić wielkie wrażenie na przybyłych. Znajdujemy i taki zapis w źródłach: „Mały poczynił w Wielkim Refektarzu szkody...”. Wychodzi na to, że także one zachwyciły gości wielkiego mistrza.

W Malborku trzeba też koniecznie zwrócić uwagę na detale. W portalu Złotej Bramy, tuż przed główną bramą do kościoła NMP, znajduje się symbol wejścia do nieba i obietnica sprawiedliwości: Panny Mądre i Głupie. Mądre unoszą w dłoniach płonące kaganki, głupie zapomnieli o oliwie, są nieprzygotowane na przyjście Pana. Albo na studni na dziedzińcu na pelikana, który karmi własną krwią pisklęta.

cent room that must have made an impression on guests, just like the specialties served at the table. We find the following information in the source materials: “monkey caused damage in the Grand Refectory...”, which implies that the guests of the grand master were also enchanted by the animals.

In Malbork you also need to pay attention to details. Just before the main gate leading to the Blessed Virgin Mary Church, in the portal of the golden gate, you can see a symbol of ascension to heaven and a promise of justice: The Parable of the Wise and Foolish Virgins. The wise ones hold in their hands burning oil lamps, whereas the foolish ones forgot the oil and are not prepared for the Lord's coming.

Deser sezonowy
Seasonal dessert

Zupa marchewkowa
Carrot soup

Kuchnia wielkich mistrzów

GRAND MASTERS' CUISINE

Co lubili jeść rycerze zakonni, wiemy dzięki kucharzowi Bogdanowi Gałązce, którego restauracja znajduje się na malborskim zamku. Odtwarza on bowiem kuchnię wielkich mistrzów według średniowiecznych receptur na podstawie zapisków historycznych. Gotuje potrawy sprzed 700 lat! Można zjeść kurę zieloną i czarną po krzyżacku, pierwsza: w cieście naleśnikowym, panierowana w pietruszce; druga: w prażonym czarnym

We know the tastes of the Teutonic Knights thanks to the cook Bogdan Gałązka, whose restaurant is located in Malbork castle. Gałązka recreates the food of grand masters according to medieval recipes found in historical records. He cooks dishes from 700 years ago! You can eat green and black hen in a Teutonic style. The former in a pancake batter and coated in parsley; the former in toasted black sesame seeds. Once he even secretly

sezamie. Raz nawet po kryjomu narychtował rosółu z bobrzzych ogonów. (Bracia zakonni bobry uważali za ryby i jedli je podczas postu). Mistrz Gałązka jako kulinarny marzyciel serwuje gościom do kawy np. ulubiony deser ze stołu wielkiego mistrza: pudding ryżowy na mleku migdałowym z karmelizowanymi płatkami fiołków. Można też zakupić ulubione przez Konrada von Jungingena cukierki anyżowe obtaczane 24-karatowym spożywczym złotem. www.gothic.com.pl

prepared consommé with beavers' tails. (Teutonic knights considered beavers to be fish and ate them when fasting). The Master Gałązka, as a real culinary dreamer, among other things serves his guests the favorite dessert from the Grand Master's table: rice pudding with almond milk and caramelized viola petals. You can also buy Konrad von Jungingen's favorite aniseed candies, coated in 24-karat gold. www.gothic.com.pl

Brama do zamku
Gate do the castle

**ATRAKcje
NA SZLAKU**

ATTRACTIONS
ON THE TRAIL

Zamek w Lidzbarku Warmińskim
Castle in Lidzbark Warmiński

Zamek w Kwidzynie
Castle in Kwidzyn

Zamek w Radzynie
Castle in Radzyń

Fenomenalny gotyk

PHENOMENAL GOTHIC

Do dzisiaj przetrwało 21 zamków krzyżackich, szlak zamków gotyckich obejmuje: Bytów, Człuchów, Nowe, Gniew, Malbork, Sztum, Kwidzyn, Ostródę, Nidzicę, Olsztyn, Lidzbark Warmiński, Kętrzyn, Ryn, Radzyń Chełmiński i Golub-Dobrzyń. Atrakcją szlaku są też odbywające się tam imprezy historyczne; turnieje rycerskie, pokazy, koncerty.

To-date, 21 Ordensburgen have survived, and the trail of gothic castles includes: Bytów, Człuchów, Nowe, Gniew, Malbork, Sztum, Kwidzyn, Ostróda, Nidzica, Olsztyn, Lidzbark Warmiński, Kętrzyn, Ryn, Radzyń Chełmiński and Golub-Dobrzyń. Another attractive features of the trail include organized historical events, medieval tournaments, shows, concerts.

**ATRAKcje
NA SZLAKU**

ATTRACTIONS
ON THE TRAIL

Rekonstrukcja
bitwy pod Grunwaldem
*Reconstruction of the Battle
of Grunwald*

ATRAKcje NA SZLAKU

ATTRACTIONS
ON THE TRAIL

Bytów

Poszukiwaczy skarbów interesują tu nie tylko lochy, ale i cmentarze czy stare mapy miasta. W zamku działa bractwo rycerskie kształcące się w fechtunku, organizujące turnieje Gryfa Pomorskiego, inscenizujące bitwy, na które zjeżdżają się rycerze z całej Europy. Można tu spędzić wieczór z duchami, a jest gdzie straszyć. Zbudowany na planie prostokąta z dziedzińcem i 4 wieżami (Baszta Młyńska, Polna, Różana, Prochowa) zachował pierwotny kształt. Zamek bytowski pełnił rolę hotelu dla przejeżdżających tędy z zachodu gości czy rycerzy podążających do Malborka. Obecnie mieści się tu Muzeum Zachodniokaszubskie.

Treasure hunters will be interested not only in dungeons, but also in cemeteries. There is a knighthood in the castle that studies fencing and organizes the tournament of the Pomeranian Griffin. You can spend a night with ghosts, and there is more than enough space for haunting! The castle is built on a rectangular plan with a courtyard and four towers, and has preserved its original shape. The castle in Bytów now houses the Museum of Western Kashubia.

Gniew

Gniew ma w sobie 100 proc. żywotności i iskrzącej komercji. Kiedyś był siedzibą komturów, a dzisiaj przeszedł w ręce prywatne. Swoją widowiskowością przypomina Disneyland: bractwo i turnieje rycerskie, uczy z jadłem i pląsami, dworek na dziedzińcu, dla masochistów świetnie wyposażona sala tortur – „męczennica”. Spanie w dormitorium, gdzie o godz. 12 straszy duch komtura Zygmunta von Ramungena, który tu rezydował. Podobno zanadto pobbłażał swoim poddanym. I za karę wielki mistrz wysłał go na bitwę pod Grunwaldem – komtur zginął walecznie w pierwszym szeregu.

Gniew is full of vitality. Once a home for Knight Commanders, today it is in private hands. And sometimes it resembles Disneyland – brotherhood and knight tournaments, feasts with food and dances of courtiers in the courtyard, and very well-equipped torture chamber for masochists. Sleeping takes place in a dormitory where, at midnight the ghost of the Knight Commander Zygmunt von Reizingen, who used to reside there, haunts visitors.

Golub-Dobrzyń

Też jest nastawiony na efekty specjalne. W ofercie są słynne bale sylwestrowe z duchem Anny Wazówny i konkursy krasomówcze przewodników. O tym, że w zamczysku straszy, przewodnicy wiedzą od dawna. Sale na parterze, w których mieszczą się biura PTTK, to dawne krzyżackie izby tortur (są tam żelazne haki, misa ze szczeliną do tzw. tortury kropli wody). Znana jest tutaj legenda o końskich schodach, po których rycerze wjeżdżali konno do sal położonych na piętrze. Te schody do dzisiaj są zakłete, kto po nich przejdzie, w ciągu roku w ważnej dla siebie chwili zarży jak koń. Zdarzyło się to pewnemu młodzieńcowi na ślubnym kobiercu.

The castle offers famous New Year's Eve balls in the spirit of Anna Wazówna. The castle's guides have known for a very long time that the place is haunted. The rooms on the ground floor, which now house the offices, used to serve as Teutonic torture chambers (iron hooks and a basin with an aperture for the so-called Chinese water torture prove this). The legend about the stairs that knights used to get to the rooms on the upper floor on horseback is also well known there.

Lidzbark Warmiński

W Państwie Krzyżackim w diecezjach, czyli terenach zarządzanych przez Kościół, a nie Krzyżaków, biskupi i kapituły budowali sobie zamki na wzór krzyżacki. Przykładem jest choćby Lidzbark Warmiński – najlepiej zachowany zamek gotycki w Polsce. Należał do kapituły warmińskiej, która przez 300 lat tu rezydowała. Jego dziedziniec arkadowy ze względu na krążganki przypomina dziedziniec Królewskiego Zamku na Wawelu, stąd często nazywany jest Wawelem Północy. W komnatach zbudowanych w latach 1350–1401 mieszkali m.in. Mikołaj Kopernik, Jan Dantyszek czy pisarz Ignacy Krasicki.

In the State of the Teutonic Order's dioceses, meaning the areas managed by the church and not by the Teutonic Knights, bishops and cathedral chapters would build castles in a Teutonic style. A good example is Lidzbark Warmiński – the best-preserved Gothic castle in Poland. It belonged to the chapter from Warmia that resided there for 300 years. In chambers built in 1350-1401 Nicolaus Copernicus and Johannes Dantiscus resided.

Widok na warszawski Manhattan,
centrum z drapaczami chmur
*A view of Warsaw Manhattan'
– the skyscrapers in the city center*

WARSZAWA W 48 GODZIN

WARSAW IN 48 HOURS

TEKST RACHELA BERKOWSKA

INFO
PAŁAC
KULTURY
I NAUKI

TARAS
WIDOKOWY

na 30. piętrze
 czynny
 codziennie
 w godz.
 10.00–20.00.
 Bilet
 20 zł/15 zł.

MUZEUM
EWOLUCJI
INSTYTUTU
PALEOBIOLOGII

PAN
 czynne
 wtorek–piątek
 8.00–16.00,
 sobota–
 niedziela
 10.00–16.00.
 Bilety
 8 zł/4 zł.
 pkin.pl

Prawie pod niebem, na 35. piętrze wieżowca Warsaw Spire (dzielnica Wola), 160 m nad ziemią, na ogromnym ekranie wyświetlane jest hasło: „Kocham Warszawę”. Zamiast „o” w słowie „kocham” widnieje serce. Jest za co to miasto pokochać.

Historia z lotu ptaka

Do zaplanowania czasu przyda się odpowiednia perspektywa. Najlepsza wciąż roztacza się z 30. piętra Pałacu Kultury i Nauki. Na taras widokowy na wysokość 114 metrów w 19 sekund wwozi ultraszybka winda. Z góry widać morze zabudowań przecięte zieloną wstęgą – tam płynie Wisła. Na obu jej brzegach dzieje się dużo bez względu na porę roku.

Niezmiennie o 11.00 pod kolumną Zygmunta przy Zamku Królewskim czeka przewodnik z widoczną z daleka pomarańczową parasolką – zwiedzanie organizuje Orange Umbrella Free Tour Warsaw.

Almost touching the sky, on the 35th floor of the Warsaw Spire skyscraper (in the Wola district), 160 meters above ground a huge screen displays the following phrase in Polish: “I love Warsaw”. There is a heart symbol instead of an “o” in the word “love”. And there are reasons to love this city.

Bird's Eye View of History

To plan your visit, it is good to have an appropriate perspective. The best one unfolds from the 30th floor of the Palace of Culture and Science. It takes 19 seconds to get 114 meters up to the viewing platform in an ultra-fast elevator. From the top you can admire a whole sea of buildings cut across with a green ribbon – the place where the Vistula River flows. Both banks of the river are full of events, irrespective of the season.

A guide waits at 11 a.m. at Sigismund's Column next to the Royal Castle – with an easily spotted orange umbrella, as the sightseeing is organized by Orange Umbrella Free Tour Warsaw.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PAŁAC KULTURY I NAUKI Tu wypożyczysz specjalne gogle HTC VIVE z aplikacją „Horyzont Historii”. Można przez nie podejrzeć z lotu ptaka, jak zmieniała się i rozwijała stolica. Od wieku XI aż do roku 1944, najcięższego dla Warszawy okresu wojny. „Horyzont Historii” znajdziesz na II piętrze, w holu głównym PKiN. Bilety 15 zł (wersja stacjonarna) i 20 zł (wersja mobilna) dostępne w sklepiku z pamiątkami na II piętrze. Czynne codziennie w godz. 9.00–20.00, a w piątki i soboty 10.00–23.30.

PALACE OF CULTURE AND SCIENCE Here you can rent special HTC VIVE goggles with an application called History's Horizon. The goggles allow you to have a bird's-eye view on the changing history and development of the capital.

Pałac Kultury i Nauki
Palace of Culture and Science

INFO**ZAMEK
KRÓLEWSKI**

Pl. Zamkowy 4.

Od 2 maja

do 30 września:

pon.–śr.,

pt.–sob.

10.00–18.00,

czw.

10.00–20.00,

niedz.

11.00–18.00.

Od

1 października

do 30 kwietnia:

wt.–sob.

10.00–16.00,

niedz.

11.00–16.00.

Bilety:

30 zł/15 zł,

w niedziele

wstęp

bezpłatny.

zamek

-krolewski.pl

Stare Miasto

Spacerując po Starym Mieście, trudno uwierzyć, że odbudowano je w 90 procentach. Uważne oko wypatrzy ocalałe z zawieruchy dziejów perełki. Tuż przy Rynku, na ulicy Krzywe Koło, stoi najstarszy dom mieszkalny Warszawy, z ok. 1350 roku – oryginalne są piwnice i część murów parteru. Pod numerem siódmym kamienica z początków XVI wieku. Parę kroków dalej, na Rycerskiej, XIV-wieczna ceglana baszta. Zwiedzanie godzi się zakończyć po królewsku – w pełnym bezcennych dzieł sztuki Zamku Królewskim. A potem spod kolumny Zygmunta ruszyć Krakowskim Przedmieściem na Trakt Królewski łączący zamek z pałacem w Łazienkach i Wilanowem.

Old Town

When strolling in the Old Town it is difficult to believe that it has been 90% rebuilt after the war. A careful eye will spot real gems in the whole history storm. Right next to the Market Hall, on Krzywe Koło street stands the oldest town house in Warsaw that dates back to approximately 1350. The basement and a part of the ground floor walls are original elements. Number seven is a historical building from the beginning of the 16th century. A few steps further, on Rycerska Street, stands a fortified tower made of brick from the 14th century. Sightseeing should end in a royal style – in the packed-with-precious-works-of-art Royal Castle. Then, from Sigismund's Column you can go along Krakowskie Przedmieście along the Royal Route

Rynek Starego Miasta
Old Town Main Square

Tam, gdzie Krakowskie Przedmieście przechodzi w Nowy Świat, na skrzyżowaniu ze Świętokrzyską, warto odbić w lewo, w stronę Tamki. Dwie minuty spaceru dzielą od Muzeum Fryderyka Chopina, którego zamysłem było doświadczyć kompozytora. Zebrano w nim 7 tys. obiektów związanych z jego życiem i twórczością. Jest tam również fortepian, który rozbrzmiewa muzyką, kiedy oprzeć na nim otwarte nuty.

Nowe Miasto

Z Tamki jest tylko krok do kolejnej atrakcji stolicy – Ogrodów Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego. Sama biblioteka gromadzi największy w Polsce księgozbiór akademicki

that links the Castle with the Palaces in Łazienki and Wilanów.

When Krakowskie Przedmieście changes into Nowy Świat, at the crossing with Świętokrzyska, you can turn left towards the Tamka. The Museum of Fryderyk Chopin is only a couple of minutes away. Its creators wanted visitors to experience the composer's presence. The building houses 7,000 objects related to Chopin's life and work. There is his piano that resounds with music when you put open scores on its music stand.

New Town

From Tamka only a few steps separate you from another highlight on the map of the capital – the University of Warsaw Library Garden. The Library alone with more than three

Koncerty fortepianowe pod pomnikiem Chopina
Piano concerts around the Chopin Statue

Ogrody na dachu Biblioteki UW
*Rooftop garden on the University
of Warsaw Library*

Centrum Nauki Kopernik
Copernicus Science Center

– ponad 3 mln woluminów! Nowoczesna bryła budynku przy ul. Dobrej łącząca tafle szkła, metal i surowe betonowe płyty przyciąga wzrok, ale wielu warszawiaków przychodzi tu, by spędzić niezapomniane chwile 16 metrów nad ziemią. Tutejszy ogród na dachu założono 14 lat temu. Podzielony jest na cztery części: złotą, srebrną, karminową i zieloną, zachwyca niezmiennie od wiosny do późnej jesieni. No i ta panorama Warszawy – warto tu zajrzeć nawet dla samego widoku. Tuż obok BUW futurystyczna bryła Centrum Nauki Kopernik. Największe centrum nauki w Polsce przyciąga interaktywnymi wystawami i planetarium ze sferycznym ekranem. Dalej ażurowe linie wiszącego mostu Świętokrzyskiego. To pierwszy most wantowy w Warszawie – nocą podświetlany. Ale chwileczkę, jest jeszcze jeden most w mieście, którego nie można przegapić. „Miło cię widzieć” – błyska budzącym uśmiech neonem most Gdański. Stalowa dwupoziomowa konstrukcja prowadzi w kierunku ogrodu zoologicznego. Jego dolny poziom wieczorem oświetlony jest świetlówkami – niebieskie, różowe, żółte światła migoczą na wiślanych falach. Ale na prawdziwy pokaz: woda-swiatło-dźwięk można trafić parę kroków dalej, w Multimedialnym Parku Fontann.

million volumes holds the biggest collection of scholarly books in Poland! The modern construction of the building, located on Dobra Street, unites glass panes, metal and raw concrete slabs and draws attention, but many people come here to spend unforgettable moments 16 meters above ground. The roof garden that was created 14 years ago is divided into four sections: golden, silver, carmine and green, and keeps impressing its visitors from spring till late fall. And the panorama of Warsaw is incredible, you should visit this place even for the view alone. The neighboring futuristic construction of the Copernicus Science Center – the largest science center in Poland – lures its visitors in with interactive exhibitions and a planetarium with a spherical screen. Behind the center you will notice the open-work lines of the Świętokrzyski suspension bridge - the first cable-stayed bridge in Poland, illuminated at night. But wait a moment, there is one more bridge in the city that you definitely must see. This is the Gdański Bridge. The structure inspires a smile with its "It is nice to see you" neon. This two-story steel construction leads towards the Warsaw Zoological Garden. The bridge's lower level is illuminated at night, so blue, pink and yellow lights sparkle on the Vistula's waves. But a real show involving water, lights and sounds is waiting for

INFO **CENTRUM** **NAUKI** **KOPERNIK**

Czynne:
od wtorku
do piątku
9.00–18.00
(wstęp
do budynku
od 8.45),
od soboty
do niedzieli
10.00–19.00.
W poniedziałek
nieczynne.
Bilety:
27 zł/18 zł,
rodzinny 72 zł.
tel. 22 596
41 00,
ul. Wybrzeże
Kościusz-
kowskie 20,
kopernik.org.pl

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

METROPOLITAN Kogo fascynuje nowoczesna architektura, niech zajrzy na plac Piłsudskiego, gdzie stoi budynek Metropolitan – w 2004 r. przyznano mu tytuł najlepszego biurowca świata. Metropolitan to realizacja architekta ze światowej czołówki, sir Normana Fostera. Bryła w rzucie pentagonu z elewacją z zespolonych szyb częściowo zasłoniła Teatr Wielki. Budzi emocje. Trzeba ją zobaczyć, by mieć własne zdanie!
METROPOLITAN Lovers of modern architecture should take a look at Plac Piłsudskiego, where they can see the Metropolitan – in 2004 the building was voted the best office building in the world. The Metropolitan was designed by one of the greatest architects in the world – Sir Norman Foster. The building was built on a pentagonal plan with a glass façade, and partially obscures the Grand Theatre.

INFO REJSY WIDOKOWE

Trasa ma
prawie 9 km
długości.
Statki
odpływają
z przystani
przy
bulwarze Jana
Karskiego,
u stóp
Starówki
i Zamku
Królewskiego.
Bilety
w cenie:
42 zł
w tygodniu,
47 zł
w weekendy,
ulgowy
analogicznie:
32 i 37 zł.

Od maja do września w piątkowy czy sobotni wieczór przed kompleksem czterech fontann na skwerze 1. Dywizji Pancерnej na Nowym Mieście rozbrzmiewa muzyka, a razem z nią rozbłyskują lasery. Tuż obok fontann odsłonięto pomnik Williama Heerleina Lindleya. To on zaprojektował całą sieć kanalizacyjną Warszawy, a w 1886 roku uruchomił miejskie wodociągi! Na łuku ulicy Sanguszki stoją błyszczące rzeźby Magdaleny Abakanowicz. Figury zespawane z nieregularnych płatów nierdzewnej stali artystka zaprojektowała z myślą o Warszawie.

Łazienki Królewskie

To punkt obowiązkowy, tym bardziej że między innymi dzięki środkom z funduszy norweskich i EOG skończyły się tam właśnie remont i konserwacja XVIII-wiecznej Starej Pomarańczarni z Teatrem Stanisławowskim, jednym z nielicznych oryginalnych XVIII-wiecznych teatrów dworskich w Europie. Przeprowadzono konserwację pięciu rzeźb znajdujących się w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Nowa ekspozycja Królewskiej Kolekcji Rzeźby wiąże

you a few steps away in the Multimedia Fountain Park. From May till September every Friday or Saturday evening the music starts and lasers glare in front of the four fountains' complex on the square named Skwer 1 Dywizji Pancерnej in the New Town. Next to the fountains you will spot a statue of William Heerlein Lindley. He was the designer of the entire sewerage system of Warsaw and in 1886 he launched the city's waterworks! On the arch over Sanguszki Street you can see glittering sculptures of Magdalena Abakanowicz. The statues are made of welded steel sheets and are cut in irregular shapes. The artist designed them thinking about Warsaw.

Łazienki Park

This park is an absolute must-see, especially as thanks to the EEA and Norway Grants, the 18th-century Old Orangery and the Stanislavian Theatre, one of few original 18th-century court theatres in Europe, have just undergone renovation and conservation works. Five sculptures from the theatre's immediate proximity have been subject to conservation. A new exhibition at the Royal Sculpture Collection shows the sensational discovery and renovation of wall paintings in the Foyer and Winter Garden that are located in the southern section of the Old Orangery – the building with large glass arcades was designed by Dominik Merlini, the court architect. During the renovation works the existing architectural barriers were eliminated and many facilities for the disabled were introduced. Blind and visually impaired persons can now benefit from audio description, and specially-prepared sculptures to discover the collections through a sense of touch.

Stolica bez barier

CAPITAL WITHOUT BORDERS

Adaptowana Aktywność Fizyczna to dyscyplina akademicka, która prężnie rozwija się w całej Europie. Na celu ma szkolenie przyszłych fizjoterapeutów oraz nauczycieli wychowania fizycznego, tak by umieli poprawić jakość życia i samodzielność osób niepełnosprawnych i ze specjalnymi potrzebami. Przedmiot ten można znaleźć w programach większości kierunków fizjoterapii, w tym również na warszawskim Wydziale Rehabilitacji AWF. W latach 2014–2015 projekt „Adaptowana Aktywność Fizyczna – teoria i praktyka” finansowany był ze środków funduszy norweskich i EOG, kwotą 376 tys. zł. Zorganizowano cztery wizyty studyjne (po dwie w Islandii i Polsce) i warsztaty, podczas których studiowano zagadnienia techniki jazdy na wózku, omawiano przy tym metody fizjoterapii, trendy w ortopedii i specyfikę pracy z użytkownikami wózków inwalidzkich.

Adapted Physical Activity is an academic field that is quickly gaining popularity in Europe. Its goal is to train future physiotherapists and physical education teachers, so that they are able to improve the quality of life and independence of the disabled and of people with special needs. This course is offered by most departments of physiotherapy, including the Faculty of Rehabilitation at Warsaw's Academy of Physical Education.

In 2014-2015 the “Adapted Physical Education – Theory and Practice” project was financed with the amount of PLN 376 thousand by EEA Grants and Norway Grants. Four study visits (two in Iceland and two in Poland), as well as workshops to study the technique of getting around in a wheelchair were organized, methods of physiotherapy, trends in orthopedics and the nature of work with wheelchair users were also discussed.

Pałac Na Wodzie
Palace on the Water

INFO**ŁAZIENKI
KRÓLEWSKIE**

Otwarte
7 dni
w tygodniu.
Bilety do
Pałacu
Na Wyspie:
25 zł/ 18 zł,
Starej
Oranżerii
i Teatru
Królewskiego
20 zł/10 zł.
Można też
kupić karnet
na wszystkie
obiekty:
45 zł/28 zł.
Czwartek
to dzień
bezpłatnego
wstępu.
*lazienki-
krolewskie.pl*

się z sensacyjnym odkryciem i restauracją malowideł ściennych we Foyer i w Ogrodzie Zimowym. Znajdziesz je w południowej części Starej Oranżerii – budynek z wielkimi przeszklonymi arkadami zaprojektował nadworny architekt Dominik Merlini. Przy okazji remontu zlikwidowano bariery architektoniczne, zastosowano wiele udogodnień dla osób niepełnosprawnych. Osoby niewidome i słabowidzące mogą teraz korzystać z audiodeskrypcji, tyflografiki, a specjalnie przygotowane rzeźby poznawać poprzez dotyk.

Łazienki zachwycają od chwili założenia w XVIII wieku architekturą i zielenią. Pałac Na Wyspie to już symbol Warszawy. To tu w sali jadalnej, na wzór paryskich salonów literackich, odbywały się słynne obiady czwartkowe u króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Teatr Na Wyspie z dekoracjami wzorowanymi na antycznym teatrze w Herkulanum (zniszczył go, razem z Pompejami, wybuch

Dzięki dofinansowaniu z funduszy norweskich i EOG w wysokości 18 mln zł w budynku Starej Pomarańczarni powstała Strefa Muz i Myśli Stanisława Augusta. We Foyer oraz w Ogrodzie Zimowym prezentowana jest Królewska Kolekcja Rzeźby. Przy okazji remontu odsłonięto też historyczne tynki z XVIII-wiecznymi malowidłami wykonanymi według szkiców Jana Chrystiana Kamsetzera.

Thanks to the financial aid from the EEA and Norway Grants in the amount of PLN 18 million, a Section of Muses and Thoughts of Stanisław August was created in the building of the Old Orangery. The Foyer and the Winter Garden house the Royal Sculpture Collection.

Łazienki Park has been fascinating its visitors with architecture and greenery since its creation in the 1700s. The Palace on the Isle is already a symbol of Warsaw. In its dining-room King Stanisław II August held his famous Thursday Dinners that resembled Parisian literary salons. The Theatre on the Isle is embellished with decorations resembling the ancient theatre in Herculaneum (destroyed together with Pompeii by the eruption of Vesuvius) and can hold up to 1,500 people. Myślewicki Palace was built in 1774 and has preserved its décor from the times of Stanisław II August to this day. It has the most historic floor in the whole Łazienki complex. Its façade is different from the other buildings and during renovation works in 2015 the specialists discovered historical polychromes and parts of the origi-

Stara Pomarańczarnia z ogrodem
Old Orangery with the garden

Galeria Rzeźby Antycznej w Starej Pomarańczarni
Gallery of Ancient Sculptures in the Old Orangery

Wezuwiusza) może pomieścić aż 1500 osób. Pałac Myślewicki, zbudowany w 1774 roku, przetrwał do dziś z wystrojem z czasów Stanisława Augusta. Tu znajdują się najcenniejsze z podłóg w całych Łazienkach. Pałac Myślewicki ma inną elewację niż pozostałe obiekty – podczas remontu w 2015 roku odkryto oryginalne partie koloru z czasów jego budowy i historyczne polichromie. W sypialni Białego Domku można obejrzeć autentyczne łóżce Stanisława Augusta Poniatowskiego. O Łazienkach mówi się: muzeum totalne. Idealna niedziela to taka, kiedy można tam przysiąść na ławeczce z widokiem na pomnik Fryderyka Chopina (dłuta Wacława Szymanowskiego) i wysłuchać jego koncertu (odbywają się tam od maja aż do końca września).

Dzięki wsparciu funduszy norweskich w wysokości 1,6 mln zł w latach 2009–2014 na terenie Muzeum Pałacu w Wilanowie realizowany był projekt: „Edukacja społeczna w konflikcie urbanizacyjno-ekologicznym”. Miał na celu przekazanie społeczeństwu wiedzy na temat różnorodności biologicznej ekosystemu w granicach historycznej rezydencji wilanowskiej. Odbyły się wiele prelekcji, wykładów, warsztatów, wystaw. Powstały trzy ścieżki przyrodnicze. Prowadzono też badania, których wyniki będą dostępne poprzez stronę muzeum.

Due to the support of PLN 1.6 million received from the European Economic Area Financial Mechanism 2009-2014 the “Social education in the conflict between urbanisation and ecology at the Wilanów Palace Museum” project was developed.

nal color from the time when it was built. In the bedroom of the White House you can admire the original bed of Stanisław August Poniatowski. People say that Łazienki Park is a complete, absolute museum. For a perfect Sunday you just have to sit down on a bench with a view of the Chopin Statue (designed by Wacław Szymanowski) and listen to Chopin

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

MUZEUM PLAKATU znajduje się na terenie zespołu pałacowo-ogrodowego w Wilanowie. Było pierwszym muzeum plakatu na świecie! W zbiorach ma ponad 50 tys. prac z kolekcji plakatu europejskiego, amerykańskiego czy chińskiego – z nazwiskami Pabla Picassa, Andy’ego Warhola i Stasysa Eidrigevičiusa. Ale nade wszystko z pracami rodzimych autorów ze słynnej Polskiej Szkoły Plakatu. Co dwa lata odbywa się tam Międzynarodowe Biennale Plakatu.

THE POSTER MUSEUM is located at the Wilanów Palace complex. It is the world’s oldest poster museum! Its collection includes over 50,000 works from the collections of European, American and Chinese posters – of such artists as Pablo Picasso, Andy Warhol and Stasys Eidrigevičius.

Pałac w Wilanowie
Wilanów Palace

Wilanów

Królewskich akcentów nie brakuje też w Wilanowie, letniej rezydencji króla Jana III Sobieskiego. *Co starodawne miasto Rzym czciło, teraz nowa willa posiada* – brzmi łacińska inskrypcja na elewacji. Pałacowe elewacje zostały odrestaurowane dzięki dofinansowaniu z funduszy norweskich i funduszy EOG. W barokowym Muzeum Pałacu można spędzić cały dzień, podziwiając między innymi kolekcję antycznych waz, dzieła Cranacha, Rubensa i Davida, chińską porcelanę, a także ogrody z fontannami. Na balustradzie tarasu tuż za pałacem przycupnęły cztery amorki, miłość jest w powietrzu, miłość do Warszawy.

concerts. These are held from May till the end of September.

Wilanów

Royal accents are also abundant in Wilanów – a summer residence of King John III Sobieski. The Latin inscription on the palace's façade reads: What the ancient city of Rome cultivated, now the new villa possesses. The façades of the palace have been renovated thanks to subsidies from the EEA and Norway Grants. In the Palace's Baroque-style Museum you can spend the whole day admiring collections of ancient vases, and the works of Rubens and David. The balustrade of a terrace that is located behind the Palace is decorated with four cupids. Love is in the air, love for Warsaw.

INFO MUZEUM PAŁACU KRÓLA JANA III W WILANOWIE

Otwarte w poniedziałki, środy, piątki, soboty, niedziele: 9.30–16.00. Wtorki – zamknięte. Czwartki – bezpłatny wstęp. Bilety 20 zł/15 zł. Wstęp na dziedzińiec pałacowy za darmo. wilanow-palac.pl

Daj się zaskoczyć Białoleńce

LET BIAŁOLEŃKA SURPRISE YOU

Zwiedzać dzielnicę uznawaną za sypialnię Warszawy – ten pomysł może się zdawać ekstrawagancją. Mieszkańcy Tarchomina udowadniają, że warto zaryzykować. W Białoleńckim Ośrodku Kultury wspartym funduszami norweskimi, w wysokości 196 tys. zł, powstało Forum Ośrodka Kultury – złożone z mieszkańców chętnych wspierać i doradzać pracownikom BOK. Podczas plenerowej akcji stworzono wyjątkową mapę z zaznaczonymi miejscami, gdzie można dostać najlepsze pączki w Warszawie, jakie tajemnice kryje w sobie dziki brzeg Wisły, gdzie są najlepsze miejsca na spacer z psem. Dowiemy się także sporo o historii dzielnicy, którą zwiedzać można na cargo bike'u. BOK wspólnie z Zarządem Transportu Miejskiego uruchomił pierwszą, nieodpłatną wypożyczalnię tych rowerów. Ich skrzynia ma ławeczkę, na której można przewieźć dwoje dzieci zapiętych dla bezpieczeństwa pasami. Rezerwacje: sekretariat@bok.waw.pl. Mapę z prawie 70 punktami dostaniemy za darmo w BOK na ul. Van Gogha 1. i siedzibie Fundacji „Stocznia” przy placu Zamkowym 10.

To visit a district considered Warsaw's bedroom – this idea seems to be quite extravagant. The inhabitants of Tarchomin prove that taking a risk actually pays off. The Cultural Center in Białoleka, with the help of Norway Grants (which amount to PLN 196 thousand), now houses the Cultural Center's Forum – which comprises residents who are willing to support and advise the employees of the Białoleka Cultural Center.

In an open-air initiative, they created a special map that marks places with the best donuts in Warsaw, secrets of the wild bank of the Vistula, and the top places for walking the dog. You can also learn a lot about the history of the district, that you can visit with a cargo bike. The Białoleka Cultural Center, together with the Warsaw Transport Authority, opened the first free cargo bike rental service. The box has a bench inside it, on which you can transport two children fastened with safety belts. Bookings can be made at: sekretariat@bok.pl

The map has 70 places marked on it and is available free of charge in the Białoleka Cultural Center at ul. Van Gogha 1 as well as in the office of the “Stocznia” Foundation at Plac Zamkowy 10.

Siedziba Białoleckiego Ośrodka Kultury
Office of the Białoleka Cultural Center

Rower cargo
Cargo bike

**WARSZAWA
W 48 GODZIN**

WARSAW
IN 48 HOURS

PGE Narodowy
PGE National Stadium

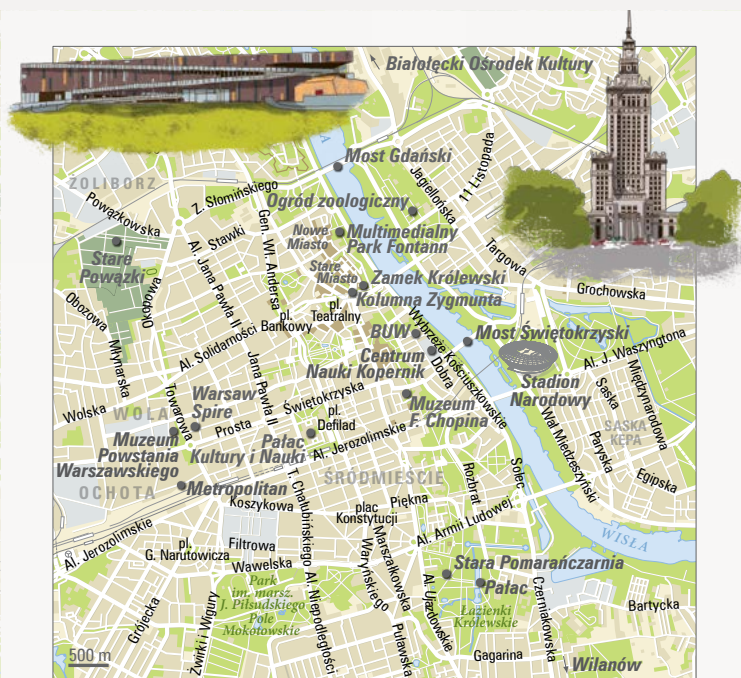
Centrum Sztuki Współczesnej
Center of Modern Art

Poza Królewskim Traktem

OUTSIDE THE ROYAL ROUTE

Warszawa, jak na stolicę przystało, obok świetnych muzeów ma najwięcej drapaczy chmur ze wszystkich polskich miast. Wśród designerskich obiektów wyróżnia się czynny przez cały rok, siedem dni w tygodniu, PGE Narodowy. Gości on wystawy czasowe, to tu odbywają się koncerty gwiazd światowego formatu. Pulsuje, tętni życiem jak cała Warszawa!

As a capital city, Warsaw, apart from great museums, has the biggest number of skyscrapers in Poland. Among the trendy, well-designed modern structures and buildings the one that draws attention is the PGE National Stadium. It is open the entire year, seven days a week, and hosts temporary exhibitions and concerts by the biggest artists in the world. It is vibrant with life, just like the entire city!

Muzeum Powstania

WARSAW UPRISING MUSEUM

Otwarte w 60. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego mieści się w budynku dawnej zajezdni tramwajowej na Woli. Na trzech tysiącach metrów zebrano blisko tysiąc eksponatów, 1,5 tys. przejmujących fotografii i filmów. Tutaj można się przekonać, jak wyglądało życie w okupowanej Warszawie, przejść podziemnym kanałem, obejrzeć trójwymiarowy film „Miasto ruin”. Na ścianach muzeum wyryte jest kalendarium powstania, kronika walk o wolność i miasto. W niedziele wstęp jest bezpłatny.

Opened on the 60th anniversary of the Warsaw Uprising, the museum is located in a former tram depot building in Wola. On an area of 3,000 meters you can see nearly 1,000 exhibits, 1500 moving photos and video materials. Here you can find out what life in occupied Warsaw was looked like, you can pass through an underground tunnel, or watch a 3D movie entitled “City of Ruins”. The museum’s walls are engraved with the Uprising’s calendar, a chronicle of fights for freedom and the beloved city.

Stare Powązki

POWĄZKI CEMETERY

Najstarsza nekropolia Warszawy, założona w listopadzie 1790 r., zajmuje aż 43 ha. Znajdują się tu groby ponad 1 mln osób, w tym wielkich Polaków zasłużonych dla rozwoju nauki, sztuki, tych, co walczyli za ojczyznę. Odnajdziemy tu m.in. groby poety Leopolda Staffa, wybitnego śpiewaka Jana Kiepury, marszałka Polski Edwarda Rydza-Śmigłego. Urokliwe nagrobki Powązek reprezentują różne epoki i style, dlatego jest to jedno z ulubionych miejsc spacerów warszawiaków.

The oldest cemetery of Warsaw was opened in November 1790 and occupies 43 hectares. Over one million people are buried here, including many renowned Polish individuals, distinguished for their merits in the development of science and art as well as those who fought for the country. There are graves of Leopold Staff, renowned singer Jan Kiepura, Marshall of Poland Edward Rydz-Śmigły and many others. Beautifully ornamented graves show different styles and represent different historic periods. That is why Warsawers like to come here for afternoon walks.

Meczet w Kruszynianach
Mosque in Kruszyniany

WIOSKI TEMATYCZNE

THEME VILLAGES

TEKST WIKTORIA MICHAŁKIEWICZ

INFO
BIAŁYSTOK

NOCLEG

Informacje o noclegach, restauracjach i nocnym życiu miasta na stronie *odkryj.bialystok.pl*.

ATRAKCJE

Pałac Branickich, zwany Wersalem Podlasia, mieści dziś Uniwersytet Medyczny, ale można zwiedzać Aulę Wielką, kaplicę, hol główny i klatkę schodową. Bilety 10 zł/5 zł. *umb.edu.pl*

Wiosek tematycznych jest w Polsce 30 – jest Wioska Górnicza, Wioska Ostrego Smaku, Lawendówka i Kraina Gościńnych z Natury. W każdej mieszkańcy organizują się wokół wybranego motywu przewodniego: może to być wyjątkowy sposób zdobienia domów, tradycje kulturowe i religijne, umiejętności rzemieślnicze czy produkty regionalne. Odwiedzając wioski, możemy nauczyć się garncarstwa, tkactwa, podstaw zielarstwa czy strzelania z łuku. To też szansa spróbowania specjałów regionalnej kuchni. Projekt „Wioski tematyczne” to pomysł na ożywienie i zintegrowanie mieszkańców wsi, którzy wspólnie tworzą markę miejscowości i lokalnych produktów. Projekt wiosek regionalnych został dofinansowany z funduszy EOG.

Tatarska wioska

Podlaski Szlak Tatarski liczy 150 kilometrów i prowadzi przez Białystok, Sokółkę, Bohoniki,

There are 30 theme villages in Poland. Among them are a Miner's Village, Spicy Taste Village, Lavender Village and The Land of Hospitality by Nature. In each village its inhabitants organize themselves around a common theme: it could be a unique way of decorating houses, cultural and religious traditions, artisanal skills, or regional products. By visiting these villages, we can learn about pottery, weaving, herbal medicine, or archery. It is also a chance to taste local cuisine. The Theme Villages project is an idea to revive and integrate their inhabitants. They work together to create an image of their village and local products. This project was subsidized by EEA Grants.

Tatar Village

The Podlachian Tatar Trail is 150 kilometers long and leads through Białystok, Sokółka, Bohoniki, Krynki, Kruszyniany i Supraśl. Among them there is a theme village called Kruszyniany – one of the oldest Tatar settlements and the oldest center of Muslims. Three hundred

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

TATARSKA JURTA w Kruszynianach to gospodarstwo agroturystyczne, w którym odbywają się pokazy tatarskiej sztuki strzelania z łuku oraz jazdy konnej. Dla grup zorganizowanych są też warsztaty kuchni tatarskiej, a warto, bo odbywają się one pod okiem Dżennety Bogdanowicz, mistrzyni świata w pieczeniu babki i kiszki ziemniaczanej. *www.kruszyniany.pl*

TATAR YURT In Kruszyniany there is an agrotourism company that organizes Tatar archery and horse riding shows. Groups of visitors can also participate in workshops about Tatar cuisine, which is really recommended, because the classes are given by Dżenneta Bogdanowicz, the World Champion in baking potato *kiszka* – sausages, with mashed potatoe fillings. *www.kruszyniany.pl*

Pokazy jeździeckie w Tatarskiej Jurcie
Horse-riding show in the Tatar Yurt

Manty z sosem malinowym
Manti with raspberry sauce

INFO
**KRUSZY-
NIANY**
I BOHONIKI

Meczetem
W
Kruszynie
opiekuje się
Muzułmańska
Gmina
Wyznaniowa.
Zwiedzanie
w sezonie
w godz.
9.00–19.00,
po sezonie
należy
wcześniej
dzwonić do
administradora
świątyni.
Bilety 5 zł/3 zł.
Tuż obok jest
mizar,
cmentarz.
Szczegóły na
kruszyniany.com.pl.

W Bohonikach
prócz
meczetu
znajduje się
także
największy
w Polsce
mizar (leży
w odległości
około
kilometra od
świątyni).

Krynki, Kruszyniany i Supraśl. Wioska tematyczna Kruszyniany to jedna z najstarszych osad tatarskich i najstarsze w Polsce skupisko wyznawców islamu. Już trzysta lat temu Jan III Sobieski zdecydował, że właśnie tu mają się osiedlić Tatarzy. Obecnie społeczność jest niewielka, ale nadal meczety zapełniają się w czasie bajramów – świąt religijnych. Drewniane meczety z XVII wieku stoją tu obok cerkwi i synagog, przypominając o różnorodności religijnej i kulturowej Kresów Wschodnich. Tę różnorodność można poznać „w pigułce” w trakcie spaceru sześciokilometrowym szlakiem ekumenicznym w Kruszynianach, który prowadzi do lokalnego meczetu przez mizar – muzułmański cmentarz – i cerkiew. Dodatkową atrakcją jest dziewicza przyroda, niejednokrotnie można spotkać sarny, zające i dziki. Po spacerze czas się posilić lokalnymi potrawami: wśród smakołyków są między innymi tatarskie pierogi – kibiny z kapustą, manty z białym serem, kołduny tatarskie, pieriekaczewniki, trybuszoki, pieremiacze, cebulniki, samsa, które przyrządza się zgodnie z wieloletnimi recepturami.

Wioski tematyczne to sposób na ożywienie gospodarki wiejskiej oraz zapewnienie ich mieszkańcom alternatywnych dochodów z rozwoju turystyki. Przy okazji jest to też sposób na zintegrowanie mieszkańców, tworzenie marki produktów regionalnych oraz rozwój kompetencji. Projekt „Wioski tematyczne” został wsparty z funduszy EOG kwotą 1,6 mln zł.

Theme villages are a way to revive rural economies and to provide rural communities with alternative sources of income by attracting tourists. It is also a way to integrate these communities, to promote regional products and develop the inhabitants' skills. The Theme Village Project is financed by EEA Grants (PLN 1.6 mln).

years ago king John III Sobieski decided that this was the place where the Tatars should settle. Nowadays their community is quite small, but the mosques are still open and become crowded during religious celebrations. Wooden mosques from the 17th century stand next to Orthodox churches and synagogues, which reflect the about religious and cultural diversity of the Eastern Borderlands. You can see this diversity in a nutshell during a 6-kilometer walk along the Ecumenical Trail in Kruszyniany that leads to a local mosque through a mizar – a Muslim cemetery – and an Orthodox church. Additionally, an untouched

Jezdziec tatarski
Tatar rider

Łucznik tatarski
Tatar archer

Tradycyjna tatarska zabudowa
w Kruszyńnianach
*Traditional Tatar buildings
in Kruszyńniany*

Zajazd Tatarski „Na Końcu Świata”
w Kruszynianach
Tatar Inn “Na Końcu Świata”
("At the end of the world")

Podziemna trasa turystyczna
Underground tourist trail

Makieta kopalni węgla
Coal mine mockup

Górnicza Wioska

Miejscowość Piła leży na południowym skraju Borów Tucholskich. Nieopodal przepływa rzeka Brda, idealna na spływy kajakowe, a w upalne dni można schłodzić się w Jeziorze Szpitalnym. Główną atrakcją okolicy była dziewicza przyroda – aż do 2002 roku, kiedy... zapadła się ziemia. I okazało się, że właśnie pod nią kryje się prawdziwy skarb: kopalnia węgla brunatnego.

Mieszkańcy miejscowości zaczęli pracować przy wydobyciu węgla, a w 1892 roku bracia Dawid i Jakob Bukowzerowie otworzyli tu pierwszą kopalnię – o nazwie „Buko”. Tę nazwę przejęło Stowarzyszenie Mieszkańców i Miłośników Piły nad Brdą. Rekonstruuje ono historię kopalni, z której węgiel wywożono aż do Berlina i innych miast wschodnich Niemiec. Do dziś zachowały się Młyn koło Gostynia, tunele, które wiją się 80 metrów pod sosnowym borem, oraz trzy budynki, w których na początku XX wieku pracowała wykwalifikowana kadra sztygarów ze Śląska. Węgiel wydobywano tradycyjnymi metodami. Na powierzchni stanęły: maszynownia, kuźnia i mieszkania dla górników, a Ślązacy zakochiwali się w borowiankach.

nature with deer and wild boars is also very attractive. After the walk it is time to try local dishes: one of the specialties are Tatar dumplings – *kibinai* with cabbage, *manti* with white cottage cheese, Tatar-style *kalduny* – all of them prepared according to traditional recipes.

Miner's Village

The town of Piła is situated on the southern edge of Bory Tucholskie in the vicinity of the Brda river, which is perfect for canoeing, and on hot summer days you can chill down in the nearby Lake Szpitalne. The main attraction of the region was its untouched nature – at least until the year 2002 when ... the earth collapsed. And people found out that the real treasure was actually hidden below it: a lignite mine.

The inhabitants of the town began to work at the mine, and in 1892 two brothers Dawid and Jakob Bukowzer opened their first mine called "Buko." The name was taken by the Residents and Enthusiasts of the Piła by Brda Association. They reconstruct the history of the mine that once distributed coal to Berlin and other cities in Eastern Germany. Today, you can still visit a well-preserved Mill next to Gostyniec, 80 meters of tunnels running below a pine forest as well as three buildings, where qualified foremen from Silesia worked at the beginning of the

INFO BRDA

Brda to jeden z najładniejszych szlaków kajakowych w Polsce. Rzeka jest spławna dla kajaków od Świeszyna do Bydgoszczy, na długości ponad 200 km. Sprzęt można wypożyczyć w niemal każdej miejscowości.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

GÓRNICZE WARSZTATY Oprócz wiedzy o tradycyjnych zawodach i umiejętnościach można nauczyć się tworzenia ozdób z filcu, wełny i cukru, kowalstwa i garncarstwa. W stałym programie są między innymi: zwiedzanie kopalni „Montania” oraz rodzinna gra terenowa „Skarb Górnika Wilhelma”. www.gorniczawioska.pl

MINER'S WORKSHOPS Apart from knowledge of traditional occupations and skills, you can also learn how to make fleece, wool and sugar decorations, and find out about the basics of blacksmithing and pottery. The regular program includes: a visit to the Montania mine and a family field game called "Treasure of Miner Wilhelm". www.gorniczawioska.pl

Jedną z tych miłosnych historii – sztygara Eryka i borowianki Zosi – można przeżyć na „Weselu Sztygara”. W trakcie biesiady podawane są tradycyjne dania z Borów i ze Śląska: kluski śląskie z „modro kapusto”, borowiackie kuchy czy „bonkawa” – kawa po borowiacku. I pomyśleć, że niewiele brakowało, a zamknięta w 1939 roku kopalnia została by zapomniana. Przypadkowe odkrycie i prace stowarzyszenia kontynuowane dzięki wsparciu funduszy EOG przywróciły ją do życia.

1900s. The coal was mined through traditional methods. On the ground an engine room, a forge and housing for miners were built, and Silesians started to fall in love with the local girls.

One such love story was between a foreman, Eryk, and a local girl, Zosia. It can be appreciated during an event called the “Foreman’s Wedding.” During the feast you can taste traditional dishes from Bory and from Silesia: Silesian dumplings with red cabbage, regional dumplings *kuchy*, or *bonkawa* – a local kind of coffee. It is hard to believe that this mine, that closed in 1939, could have been totally forgotten. Its accidental discovery and the works of the local association, which are continued thanks to the EEA Grants, brought it back to life.

INFO NIDZICA

NOCLEG

Informacje o noclegach i atrakcjach na stronie Lokalnej Organizacji Turystycznej Powiatu Nidzickiego: lotpn.nidzica.pl.

ATRAKcje

W zamku krzyżackim mieszczą się m.in. muzeum, ośrodek kultury, hotel, restauracja i galeria. Zwiedzanie w sezonie od godz. 9.00–17.00, poza sezonem do 16.00, tylko od wtorku do soboty. Bilety 8 zł/6 zł.

Garncarska Wioska

Historia Nidzicy od stuleci związana jest z tradycją rzemieślniczą. Działały tu cechy rzeźników, szewców, piekarzy, krawców i garncarzy. Na cześć tych ostatnich nazwano również podmiejską Górę Garncarską. Dzięki bogatym złożom gliny właśnie ta gałąź rozwinęła się najprężniej – wyrabiano naczynia, ale też zdobione kafle znane na całą okolicę. Od 2007 roku mieszkańcy wsi Kamionka koło Nidzicy, której historia sięga 1371 roku, dzielą się swoimi umiejętnościami i tradycjami w ramach „Garncarskiej Wioski”. A mają ich sporo – oprócz garncarstwa pracowali też tu producenci sanek, sukiennicy i kapelusznicy – w XIX wieku w Nidzicy działała jedyna na Ma-

Pottery Village

For many centuries the history of Nidzica has been connected to the tradition of craftsmanship. There were butchers’, shoemakers’, bakers’, tailors’ and potters’ guilds. The nearby mountain was called Góra Garncarska (Pottery Mountain). Thanks to rich resources of clay, it was pottery that flourished there – people were making vessels as well as decorative tiles famous in the whole region. Since 2007 the inhabitants of the Kamionka village near Nidzica, which was founded in 1371, have been sharing their skills

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

GARNCARSKA WIOSKA Oprócz wyrobu naczyń warto zwiedzić sąsiadujące z nią obiekty: kuźnię mazurską, Jarzębinowy Amfiteatr, 200-letnią stodołę mazurską, w której prezentowane są tradycyjne sprzęty wiejskiego gospodarstwa. Atrakcją dla dzieci jest dom pracy twórczej dla dzieci i młodzieży „Niezapominajka”. www.garncarskawioska.pl

POTTERY VILLAGE There are also other things worth seeing apart from pottery: a Mazurian forge, Rowanberry Amphitheatre, and a 200-year old Mazurian barn with a display of traditional equipment for rural households. Children can visit a house of creative work for children and young people, the “Niezapominajka.” www.garncarskawioska.pl

Kamionka – wieś garncarska
Pottery village Kamionka

zurach wytwórnia słomianych kapeluszy. Dziś w miejscu starych budynków stanęły warsztaty rzemieślnicze, a w dawnej stodole urządzono wiejski amfiteatr. Powstają tutaj ceramiczne naczynia, papier czerpany i tradycyjne stroje, którymi ozdabiane są laleczki. Wszystkie wyroby można kupić na jarmarku organizowanym w każdą pierwszą sobotę miesiąca.

Pamiątki można też zrobić własnoręcznie: na warsztatach instruktorzy uczą toczenia na kole garncarskim, lepienia dzbanów lub mis, malowania gotowych naczyń. Są też zajęcia florystyczne, bibułkarskie i kurs malowania na szkle. Po godzinach pracy można się zrelaksować przy piwie – oczywiście warzonym w lokalnym browarze.

and traditions within the Pottery Village Project. In fact, there are many local traditions in town – once there were local producers of sledges, confectioners and hatters – in the 19th century Nidzica was the only place in Masuria with a factory for straw hats. Today the old buildings were replaced with craft workshops, and an old barn changed into the village's amphitheater. Villagers work in pottery and handmade paper production; they also make traditional costumes for dolls. All the products can be bought at a fair organized every first Saturday of the month.

You can also participate in workshops of souvenir making: instructors teach how to work with a potter's wheel, how to model jugs or bowls and paint clay vessels. There are workshops for flower-arranging,

Kraina Otwartych Okiennic

Wieś Soce jest otoczona krzyżami. Drewniane krzyże wotywnie stoją przy wszystkich drogach wyjazdowych, a na każdym wyrzucie są intencje do świętych. Podobno są tu od 1895 roku, kiedy ten region nawiedziła epidemia. Aby ją przepędzić, mężczyźni rozstawili krzyże, a kobiety oplotły je uprzedzoną przez siebie nicią. Zaraza ustała, a pozostały malowane kapliczki i krzyże ukryte w dziewiczych lasach Puszczy Białowieskiej.

We wsiach Trześcianka, Soce i Puchły czas zatrzymał się dziesiątki lat temu. W Socach do dziś stoi zabytkowa cerkiew z początków XX wieku, a świątynia w Puchłach słynie z objawienia Matki Boskiej oraz licznych uzdrowień. W obu cerkwiach w czasie modłów płoną kadzidła i słychać śpiewne recytacje modlitewne. Na ławeczkach przed drewnianymi domami stoją studnie z żurawiami, a siedzący na nich miejscowi opowiadają historie w lokalnej gwarze – mieszance języka polskiego i ukraińskiego.

Do jednej z tutejszych atrakcji należą kunsztowne dekoracje drewnianych domów wywodzące się z tradycji rosyjskiej, stąd bogato zdobione podokienniki, okiennice, narożniki i elewacje. Zestawienie ja-

paper flower-making and glass painting. After work, you can chill with a pint of beer – which is obviously brewed in a local brewery.

Land of Open Shutters

The village of Soce is surrounded by crosses. Wooden votive crosses appear on every exit road and each cross has engraved captions for the saints. Presumably they have been there since 1895 when an epidemic broke out. In order to get rid of it, men would put up many crosses, and women would wrap them up in handmade threads. The epidemic was over, but painted shrines and crosses hidden in the untouched woods of the Białowieża Forest remained.

In the villages of Trześcianka, Soce and Puchły, time stopped many decades ago. A historic Orthodox church from the beginning of the 20th century is still in Soce, and the church in Puchły is known for the revelation of the Virgin Mary and numerous healing. In both Orthodox churches orisons are accompanied with burning incense and melodious recitations of prayers. Local inhabitants tend to sit on benches and tell stories in a local dialect – a mixture of Polish and Ukrainian.

One of the local customs is to decorate the wooden houses in an elaborate way. This comes from Russian tradition. Armrests, shutters, corners and the decoration of

INFO

KRAINA OTWARTYCH OKIENNIC

NOCLEG

Baza noclegowa, restauracje i bary na stronie Lokalnej Organizacji Turystycznej Regionu Puszczy Białowieskiej: ot.bialowieza.pl.

ATRAKcje

Krainę Otwartych Okiennic, ale też inne wioski w okolicy najlepiej zwiedzać na rowerze. Wypożyczenie to koszt rzędu 30 zł za dzień.

W Hajnówce, przy drodze do Bielska Podlaskiego, znajduje się Park Miniatur Zabytków Podlasia. Zwiedzanie w godz. 9.00–18.00. Bilety 10 zł/7 zł.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PODLASIE jest najbardziej wielokulturowym regionem Polski, a Kraina Otwartych Okiennic prezentuje bogactwo regionu w ramach warsztatów dla dzieci. Ich celem jest zachowanie krajobrazu kulturowego rzeki Narwi i miejscowości położonych w sąsiedztwie Puszczy Białowieskiej. Warsztaty są prowadzone przez Fundację Rozwoju Turystyki i Produktu Lokalnego w Narwi. www.podlaska.eu

PODLACHIA is the most multicultural region in Poland, and the Land of Open Shutters presents its wealth with its workshops for children. The goal is to preserve the cultural landscape of the Narwia River and the villages located near the Białowieża Forest. The workshops are led by the Foundation for the Development of Tourism and Local Product in Narew. www.podlaska.eu

Malowany dom we wsi Soce
Painted house in the village of Soce

Cerkiew w Puchłach
Orthodox church in Puchły

INFO

LIDZBARK WARMIŃSKI

ATRAKCJE

Przez miasto biegnie Szlak Kopernikowski długości 236 km – prowadzi z Olsztyna do Kępek koło Elbląga. Można go pokonać pieszo lub rowerem.
szlaki.mazury.pl

skrawych kolorów: błękitu, czerwieni i zieleni, sprawia, że domki wyglądają jak wyjęte z baśniowej opowieści. Właśnie trzy miejscowości w malowniczej dolinie Narwi tworzą wyjątkowy szlak architektoniczny nazywany Krainą Otwartych Okien. Mieszkańcy na szlaku są tak gościnni, jak się przedstawiają, a w domach czekają prawdziwe przysmaki: kartacze, kiszka ziemniaczana, do tego świeże lokalne sery i konfitury, a do popicia obiadu – popularny na Podlasiu kwas chlebowy.

Zielarska wioska

Nad jeziorem Blanki, w gminie Lidzbark Warmiński, od pokoleń mieszkańcy przekazują

facades are a souvenir of traditions of hundreds of years. Bright colors such as blue, red and green give the houses a dreamy look. There are three villages in the picturesque Narwia Valley that create an exceptional architectural trail called the Land of Open Shutters.

The people who live on the trail are as hospitable as they are thought to be, and each house offers real treats: *cepelinai*, potato sausage accompanied by fresh local cheese and home-made marmalade, and the popular (and healthy) *kvass* to drink.

Herbal Village

At the Blanki Lake in Lidzbark Warmiński the inhabitants have been passing along their knowl-

Festyn zielarski
Herbs fest

sobie wiedzę o tym, jak wykorzystywać naturę do leczenia. Mieszkaniczki wioski ze Stowarzyszenia „Babki Zielarki” przygotowują lekarstwa z ziół, które zbierają z okolicznych pól i lasów: do wytwarzania syropów używa się pokrzywy, czarnego bzu, sosny i mniszka lekarskiego. Z kolei z waleriany, aronii, maliny, poziomki, zielonych pączków brzozy, owoców pigwy i dzikiej róży – według tradycyjnych przepisów – powstają nalewki lecznicze na wszelkie przypadłości: eliksir Kopernika – wino z szafranem i figą na dolegliwości żołądkowe i niestrawność, nalewka jubilerska z płatkami złota, starowarmińska żenicha z dzikiej róży na miodzie czy... lubczykowy eliksir miłości. A co najważniejsze, można je też zrobić samemu – oczywiście pod czujnym okiem Babek Zielarek.

edge of healing with nature for generations. The female members of the society from the Babki Zielarki association prepare medicines based on herbs that they pick from the surrounding fields and forests: to produce syrups they use nettle, elderberry, pine and dandelion. Valerian, wild strawberries, green birch buds, quinces and rose hips that come from local herbaria are used to make tinctures for different ailments, basing on traditional recipes: Copernicus' elixir – wine with saffron and fig for stomach ailments and indigestion; jeweller's tincture with petal gold; Old Warmian tincture from rose hips with honey. You can make these mixtures yourself – obviously under the watchful eye of the female herbalists, called Babki Zielarki.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

BABKI ZIELARKI Ten Klub powstał w 2011 r., a dziś zajmuje się wytwarzaniem tradycyjnych produktów leczniczych. Członkinie stowarzyszenia o swojej pasji opowiadają na warsztatach organizowanych dla gości, a swoje lekarstwa sprzedają na lokalnych jarmarkach i targach.

BABKI ZIELARKI Founded in 2011, today this club focuses on the production of traditional medical products. The female members of the association talk about their passion during workshops organized for visitors and sell their products at local fairs and markets.

Wioska bociania

STORK'S VILLAGE

Według legendy Bóg wezwał mężczyznę i kobietę i wręczając im worek z gadami, nakazał wyrzucić go do morza. Ale ludzie rozwiązali tobolek i gady rozpełzły się po polach. Za karę Bóg zamienił parę i ich potomków w bociany, żeby do końca świata zbierali gady. Dlatego najwięcej bocianów na mieszkańca przypada właśnie we wsi Żywkowo na Mazurach. W sezonie lęgowym na dziewięć gospodarstw i 25 mieszkańców jest 160 bocianów w 42 gniazdach.

wioskitematyczne.gorowoilaweckie.eu

According to legend, God spoke to a man and a woman and gave them a bag of reptiles that they were supposed to throw into the sea. But they opened the bag and the reptiles crawled out to the fields. As punishment, God changed a pair of them and the couple's babies for storks, so that they could collect the reptiles. That is why the highest number of storks per person was recorded in the village of Żywkowo in Masuria. During the mating season in the area of 9 households and 25 inhabitants there were 160 storks in 42 nests.

www.wioskitematyczne.gorowoilaweckie.eu

Wioska ziół i kwiatów

VILLAGE OF HERBS AND FLOWERS

Dobrzy ludzie, piękne kwiaty, czyste środowisko to atuty wioski Mikorowie w gminie Czarna Dąbrówka w woj. pomorskim. Kolejnym jest dąb Wojsław, który ma 641 lat i 710 cm obwodu. W przedostatni weekend lipca odbywają się tu jego huczne urodziny. Festyn, jarmark dla twórców ludowych, pokazy walk rycerskich, a wieczorem widowisko plenerowe z żonglerką ogniem. Nad jeziorem organizowana jest też noc kupały. I oczywiście warsztaty z kuchni na ziołach.

www.mikorowskieziola.com.pl

Good people, beautiful flowers, clean environment - these are the assets of the village of Mikorowo in Czarna Dąbrówka County in the Pomeranian Voivodeship. Another advantage is the 641 year-old oak named Wojsław. It has a circumference of 710 centimetres. The tree's lavish birthday party takes place on the second to last weekend of July. The events include a street party, a village art market, knight's battle shows, and an open air spectacle featuring fire jugglers. And obviously, there are workshops on cooking with herbs.

www.mikorowskieziola.com.pl

Swornegacie

SWORNEGACIE

Malownicza wieś wśród wzgórz i lasów, przez którą przepływa rzeka Brda. Kaszubski Dom Rękodzieła Ludowego powstał tu w 2005 r. Wzorowany na ludowym budynek ze strzechą skrywa wystawę tradycyjnych sprzętów i narzędzi używanych kiedyś przez Kaszubów. Można tu obejrzeć i kupić wyroby rękodzielniców, w tym słynne hafty. Z kolei „Czwartki kaszubskie” to spotkania z twórcami i muzykami, którzy prezentują ludowe pieśni przeplatane ciekawostkami z historii Kaszub. www.swornegacie.org.pl

This picturesque village among hills and woods is situated on the Brda river. The Kashubian center of folk craftwork was founded here in 2005. A traditional building with a thatched roof houses a display of traditional equipment and tools that were once used by the Kashubians. You can admire and buy artisanal products including famous embroideries. “Kashubian Thursdays” offer evening encounters with artists and musicians who sing folk songs and tell tales about the history of Kashubia. www.swornegacie.org.pl

Wioska cygańska

GYPSY VILLAGE

W XVIII w. w kilku wsiach powiatu sokólskiego osiedlili się Cyganie. Ci ze wsi Igrły swoją odrębną kulturę pielęgnują do dziś. Ich przodkowie zajmowali się kowalstwem i handlem końmi. Po poniedziałkowym targu końskim w Sokółce przyjeżdżali do Igrył, rozpalali ognisko, były: alkohol, muzyka i tańce. Te tradycje przodków postanowiło przywrócić Stowarzyszenie „Dziedzictwo Kulturowe Igrył”. Organizują jazdę wozami cygańskimi, uczą gotować, opowiadają o cygańskim życiu. www.igrly.com

In the 1700s Gypsies settled in a couple of villages of the Sokółka County. The gypsies from the village of Ibrły have cherished their distinctive culture until today. Their ancestors would work as blacksmiths and horse traders. After a Monday horse market in Sokółka, they would come to Igrył, make a bonfire, drink alcohol, play music and dance. The association dealing with the cultural heritage of Igrył decided to revive these traditions. Its members organize rides with Gypsy wagons, they give live cooking classes and talk about Gypsy life. www.igrly.com

ŁÓDZKIE
ŁÓDŹ VOIVODESHIP

ZIELONA ŁÓDŹ

GREEN ŁÓDŹ

TEKST MICHAŁ GŁOMBIOWSKI

Łódź ma aż 30 miejskich parków
There are 30 urban parks in Łódź

**INFO
ŁÓDŹ**

Wydarzenia kulturalne, wycieczki, noclegi, bary i restauracje na stronie urzędu miasta: uml.lodz.pl.

ATRAKcje

Wybór jest bardzo duży. Warto odwiedzić m.in. Muzeum Kinematografii mieszczące się w pałacu Karola W. Scheiblera, które prócz gromadzenia eksponatów organizuje też liczne spotkania i projekcje. kinomuzeum.pl

Trzydzieści miejskich parków, ogród botaniczny, kilka kąpielisk – Łódź to nie tylko dawne przemysłowe centrum, ale świetne miejsce dla osób lubiących ruch na świeżym powietrzu. To właśnie zieloną przestrzeń miejską władze Łodzi postanowili wykorzystać do promowania zajęć fizycznych. Opracowali projekt – wsparty przez fundusze norweskie – którego celem jest zachęcenie mieszkańców do większej aktywności fizycznej.

Park Na Zdrowiu

Za największą łódzką chlubę uchodzi położony w zachodniej części miasta park im. Józefa Piłsudskiego (zwany także parkiem Na Zdrowiu). To największy zieleńiec w mieście, jeden z większych w Europie – rozciąga się na powierzchni 172 ha. Prace nad jego stworzeniem rozpoczęły się już w latach 20. XX wieku. Do 1928 roku posadzono tu prawie 300 tys. drzew, chwilę później urządzono ogród zoologiczny i zbudowano niewielki stadion. Pierwotnie teren dzisiejszego parku zajmował las. Mimo wytyczenia alejek i nowych nasadzeń zachowało się tu więc sporo starszych drzew typowych dla polskiego klimatu (głównie są to sosny, brzozy, dęby, graby i olchy). Dopiero w wydzielonym ogrodzie dendrologicznym

30 city parks, one botanical garden, a couple of swimming centers – Łódź is not only an old center of industry, it is also a great place for those who like outdoor exercises. The city authorities decided to use these green urban spaces to promote physical activities. They created a project, subsidized with Norway Grants, to encourage the city's inhabitants to be more physically active.

Health Park

The city boasts the Józef Piłsudski Park (also called the Health Park), which is located in the western part of Łódź. It is considered the largest park in the city and one of the largest in Europe – it has a surface of 172 hectares. The creation process began in the 1920s. By 1928 almost 300,000 trees had been planted, the park welcomed a zoological garden and a small stadium. Originally the area of today's park was covered with woods. Although paths and new plantings were set, many of the old and typical Polish trees remained (mainly pine trees, birches, oaks, hornbeams and alders). More sophisticated species and those rarely planted in Poland in a separate dendrological garden. Tulip trees came from North America and are named because their flowers resemble tulips. It is interesting to note that in the country of its origin, the tulip tree's root is used as

Ścieżka dla biegaczy
w parku Piłsudskiego
Jogging path in Piłsudski Park

Zajęcia w parku Piłsudskiego
Physical activities in Piłsudski Park

W maju kwitną różaneczniki
Rhododendrons blossom in May

INFO
OGRÓD
BOTANICZNY

ul.
Krzemieńska
36/38
Czynny
codziennie od
1 kwietnia
do 31
października.
Godziny
otwarcia
zależą od
pory roku,
najdłużej
jest czynny
w okresie
od maja
do sierpnia
– w godz.
9.00–20.00.
Bilety
6 zł/3 zł.
botaniczny.
lodz.pl

napotkamy bardziej egzotyczne i rzadko występujące w Polsce gatunki. Tulipanowce pochodzą z Ameryki Północnej nazwę zawdzięczają kwiatom podobnym do tulipanów. Ciekawostką jest fakt, że w kraju pochodzenia korzeń tulipanowca stosowany jest m.in. jako przyprawa do piwa, natomiast drewno cenione jest przez twórców instrumentów muzycznych. Rosną tu także platany klonolistne, gledicje trójcierniowe i świerki w odmianie wężowej. Spacerując alejkami, poszukajmy też okazów uznanych za pomniki przyrody. Jest ich 18, a u kilku z nich średnica pnia przekracza 300 cm (najgrubszy okaz to lipa drobnolistna mająca 320 cm średnicy).

Ogród Botaniczny

Jest tuż obok parku Na Zdrowiu. Wizyta w nim to okazja podziwiania unikatowych gatunków roślin, ale też podszkolenia umiejętności rozpoznawania tych częściej występujących. Teren podzielony jest na kilka stref tematycznych. I tak, wędrując alejkami, mijamy arboretum, dział flory polskiej, dział roślin leczniczych z obfitą kolekcją ziół, dział biologii roślin

a spice for beer, and its wood is a precious material for the makers of musical instruments. There are also *Platanus acerifolia*, honey locusts and Norway spruces. When walking along the paths, you can also search for specimens considered as monuments of nature. There are 18 of them, and some have more than 300 centimeters in diameter (the thickest example being *Tilia cordata* with a diameter of 320 centimeters).

Botanical garden

This is situated right next to Piłsudski Park. The garden gives you an opportunity to admire rare plants and offers a chance to improve your skills in recognizing more popular species. The area is divided into a couple of themed sections. When you stroll along the pathways, you'll pass an arboretum, a section of Polish vegetation, a section of medicinal plants with a wide variety of herbs, a section on plant-biology and a collection of decorative plants. A Japanese garden with small artificial hills, rocks and three ponds is also an interesting place to visit. Above the entrance rises a down redwood – a tree that for the first time ap-

Palmiarnia z kolekcją roślin szklarniowych
Palm House with a collection of greenhouse plants

Park Źródliska, najstarszy w Łodzi
Źródliska Park, the oldest park in Łódź

Altanka w parku Źródlińska
A small gazebo in Źródlińska Park

INFO PALMIARNIA

Mieści się w parku Źródlińska przy al. Piłsudskiego 61. Otwarta codziennie oprócz poniedziałków, Nowego Roku, pierwszego dnia Wielkanocy i Bożego Narodzenia, 1 listopada, a także w ostatni tydzień marca i pierwszy tydzień września (są przeznaczone na pielęgnację roślin).
Zwiedzanie w sezonie w godz. 10.00–18.00, poza sezonem 9.00–16.00.
Bilety 8 zł/4 zł.

oraz kolekcję roślin ozdobnych. Ciekawym miejscem jest ogród japoński z niewielkimi sztucznymi pagórkami i skałami oraz trzema stawami. Rosnąca przy wejściu metasekwoja chińska to drzewo, które pojawiło się na Ziemi już w trzeciorzędzie i do niedawna uważane było za wymarłe. Pierwszy żyjący okaz odnaleziono dopiero w 1941 roku w Chinach.

Za najatrakcyjniejsze miejsce Ogrodu uchodzi jednak Palmiarnia. Jej twórcy z pietyzmem odtworzyli warunki panujące w różnych strefach klimatycznych. Ekspozycja roślin pustynnych i półpustynnych to imitacja Sahary oraz niektórych terenów Półwyspu Arabskiego, Afryki Południowej i centralnej Australii. Są tu też: ogromna kolekcja kaktusów i równie ciekawa kolekcja roślin krajów basenu Morza Śródziemnego (m.in. dakty-

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

CENTRUM DIALOGU IM. MARKA EDELMANA w Łodzi to instytucja kultury promująca wieloetniczne dziedzictwo miasta. W salach ekspozycyjnych można zobaczyć stałe i czasowe wystawy przybliżające różne aspekty wielokulturowości miasta. Centrum mieści się przy ul. Wojska Polskiego 83, a wstęp na wszystkie prezentacje jest bezpłatny.

THE MAREK EDELMAN DIALOGUE CENTER in Łódź is a cultural institution promoting the multiethnic heritage of the city. Its rooms house permanent and temporary exhibitions that focus on different aspects of the city's multiculturalism. The Center is located at ul. Wojska Polskiego 83, and all exhibitions are free of charge.

Grzybienie w jednym ze stawów ogrodu japońskiego
Water lilies in one of the Japanese garden's ponds

peared already in the Tertiary, but then was considered extinct until the first living example was found in 1941 in China.

Palm House is considered the most attractive place in the garden. Its designers recreated the conditions from different climate zones with great care. An exhibition of arid and semiarid plants imitates the Sahara Desert and some

lowce, wawrzyny, oliwki) oraz pawilon strefy równikowej i podrównikowej (storczyki, fikusy, bromelie, ananasy). W tej części jest też najwięcej palm – niektóre mają ponad 140 lat. Do szklarni trafiły one z prywatnych oranżerii łódzkich fabrykantów i carskich urzędników wraz z wybuchem I wojny światowej. Okazy nieodebrane po wojnie przez właścicieli stały się załączkiem obecnej kolekcji.

Polesie Konstantynowskie

Znajduje się na wschód od Ogrodu Botanicznego. Ten rezerwat rozciąga się na ponad 10 ha powierzchni – to naturalna leśna ostoja w samym centrum metropolii. Rezerwat powstał w 1930 roku i jest jednym z najstarszych

areas of the Arabian Peninsula, South Africa and central Australia. There is a huge collection of cactuses. No less interesting are plants from the Mediterranean (there are, for example, phoenix plants, Laurus, eucalyptuses, olive trees) as well as a pavilion of the equatorial climate zone (orchids, fig trees, bromelias, ananas). This part also houses the greatest number of palm trees, some of them are over 140 years old.

The plants were brought to the greenhouse from private orangeries of Łódź's factory-owners and tsar officials when the World War I broke out. The plants that the owners did not take back when the war ended provided a basis for the existing collection.

INFO

**CENTRALNE
MUZEUM
WŁÓKIEN-
NICTWA**

Nieczynne
w poniedziałki,
w pozostałe
dni tygodnia
w różnych
godzinach:
wtorki, środy
i piątki
9.00–17.00,
czwartek
11.00–19.00,
weekendy
11.00–16.00.
Bilety na
wszystkie
obiekty
muzeum
10 zł/6 zł.
W soboty
wystawy stałe
bezpłatne.
*muzeum-
wlokiennictwa.pl*

w Polsce oraz pierwszym utworzonym na terenie miasta. Miał chronić jodły, co nie do końca się udało – dziś ten gatunek niemal tu nie występuje. Są tu głównie lasy grądowe i łągowe.

Obszar jest zamknięty dla zwiedzających, jednak wędrując alejkami wzdłuż jego granic, da się zobaczyć bluszcz pospolity anektujący pnie drzew. Jego ramiona oplatają je nawet do wysokości 20 metrów, nadając leśnemu krajobrazowi baśniową scenerię (wrażenie spotęgowane jest przez panujący tu półmrok oraz porośnięte mchem i paprociami konary i zwalone pnie drzew).

Rezerwat „Polesie Konstantynowskie” jest w Polsce jednym z nielicznych przykładów lasów w pełni naturalnych (podobny charakter ma m.in. Puszcza Białowieska). Oznacza to, że człowiek w żaden sposób nie ingeruje w procesy zachodzące w przyrodzie, teren jest więc bezcenny dla biologów i przyrodników badających występujące w naturze zależności.

Las Łągiewnicki

Bez przeszkód można natomiast przemierzać Las Łągiewnicki położony zaledwie o kwadrans drogi od centrum miasta. Jest to jeden

Polesie Konstantynowskie

This reserve is situated to the east of the Botanical Garden. It occupies more than 10 hectares of land – it is a natural forest habitat in the very center of a big city. The park was created in 1930 and today is one of the oldest in Poland and the first one located within a city. Initially, the park was supposed to protect firs, but the plan did not turn out entirely successful – today this species is almost non-existent in the park. There are now mainly wetlands and riparian forests.

The area is closed to the public, but if you stroll down the paths along the park's borders, you can see ivy that leads its way up through tree trunks. It twists around them even 20 meters up and makes the forest look like a fairy-tale land (the impression is further intensified by the place's eternal twilight and by the branches and fallen trunks covered with moss and ferns).

The Polesie Konstantynowskie natural reserve is one of few examples of fully natural forests in Poland. This means that humans do not interfere here in the processes that take place in nature in any way. The area is therefore very precious to biologists and naturalists, who study the relationships that exist in nature. And to tourists, who can enjoy pure nature.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

CENTRALNE MUZEUM WŁÓKIENICTWA Mieści się w budynku dawnej fabryki włókienniczej Ludwika Geyera. Jego projektanci odtworzyli trzypiętrowe wnętrza podparte żelaznymi filarami, z kładkami biegnącymi nad środkowymi dziedzińcami hal. Interaktywna wystawa przybliża tajniki przemysłu włókienniczego i przypomina też o przemysłowej świetności Łodzi. www.muzeumwlokiennictwa.pl

THE CENTRAL MUSEUM OF TEXTILES is located in the building of the former textile factory of Ludwik Geyer. The designers recreated 3-storey, clear span interiors supported by iron pillars, with walkways running over the middle courtyards of the halls. An interactive exhibition not only shows the secrets of the textile industry, but also reminds us about Łódź's industrial fame in the past. www.muzeumwlokiennictwa.pl

Kapliczka św. Antoniego w Lesie Łagiewnickim
Saint Anthony's Chapel in Łagiewnicki Forest

z największych miejskich kompleksów leśnych w Europie (1205 ha), oferujący niemal nieskończone możliwości dla pasjonatów ruchu na świeżym powietrzu. W weekendy leśne ścieżki przemierzają biegacze, rowerzyści, wielbiciele nordic walking.

Las Łągiewnicki to jednak nie tylko przyroda – jest tu też pałac Juliusza Heinzla, barona i fabrykanta, zbudowany nad stawem w 1898 roku, przykład architektury eklektycznej i neorenesansowej. Wzniósł go, już po śmierci Juliusza Heinzla, jego syn Ludwig ożeniony z hrabianką Marią Walewską. Zła passa dworku zaczęła się wraz z II wojną światową, gdy obiekt przejęli Niemcy, a później Rosjanie, którzy doszczętnie złupili pałac. W kolejnych latach mieścił się tam szpital. Dziś obiekt jest w prywatnych rękach.

Niedaleko znajduje się klasztor Franciszkanów, którego historia sięga 1681 roku. Gdy już go obejrzymy, zajrzyjmy też do przyklasztornego kościoła – jest tam grób bł. Rafała Chylińskiego (1694–1741) nazywanego „ojcem biedaków”. Panujący w świątyni mikroklimat sprawił, że ciało błogosławionego uległo naturalnej mumifikacji, a do miejsca jego pochówku ciągną wierni z całej Polski.

Łągiewnicki Forest

Without any obstacles you can wander Łągiewnicki Forest, located only 15 minutes from the city center. It is one of the biggest urban forest complexes in Europe that offers almost endless possibilities for lovers of outdoor physical activities. During the weekends, the forest paths are frequented by joggers, cyclists, and fans of Nordic walking. However, Łągiewnicki Forest is not only about nature - there is also the Palace of Juliusz Heinzl, a baron and factory-owner. The palace was built by a pond in 1898 as an example of eclectic and Neo-Renaissance architecture, after Juliusz Heinzl's death, by his son Ludwig. A run of bad luck started at the beginning of World War II, when the building was taken over first by the Germans and then by the Russians, who looted the place thoroughly. In subsequent years the building housed a hospital. Today it is private property.

Not far away from the Palace there is a Franciscan monastery that dates back to 1681. You should also take a look at the monastery church with the grave of the Blessed Rafał Chyliński (1694-1741), called "the father of the poor." Due to the church's microclimate, his body mummified in a natural way and his grave is now visited by worshippers from around the country.

INFO

LAS ŁĄGIEWNICKI

Tuż przy lesie działa Łódzki Klub Jeździecki, który wykorzystuje stajnie z XIX w. należące kiedyś do barona Heinzla, łódzkiego fabrykanta. Konie z tego ośrodka występowały w polskich filmach, m.in. w *Ziemi obiecanej* Andrzeja Wajdy.
lkj.lodz.pl

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

ŁÓDZKIE NAGRODY KULINARNE Impreza promuje najlepsze łódzkie lokale gastronomiczne. Jury wyróżnia restauracje i kawiarnie, które nie tylko oferują najlepsze jedzenie i obsługę, ale wyróżniają się także kulinarną innowacyjnością i zdobyły popularność wśród gości. Lista laureatów może być cenną wskazówką przy wyborze restauracji podczas pobytu w Łodzi. www.jemywlozdi.pl

ŁÓDŹ'S CULINARY AWARDS promote the best restaurants in Łódź. The jury honors restaurants and cafes that not only offer the best food and service, but that are innovative with food and popular with guests. The list of winners can be a precious indicator when choosing a place to eat in Łódź. www.jemywlozdi.pl

Powrót do natury

COMING BACK TO NATURE

Łódź kontra choroby wątroby to program dofinansowany z funduszy norweskich kwotą 2,7 mln zł. Jego celem jest poprawa stanu zdrowia mieszkańców Łodzi i zmniejszenie zachorowalności na przewlekłe choroby wątroby związane ze stylem życia. W ramach projektu organizowane są przedstawienia teatralne promujące prawidłowe zachowania zdrowotne, warsztaty plastyczne i kulinarne, spotkania z dietetykiem i psychologiem. Dla dorosłych z problemem alkoholowym i otyłością zaplanowano m.in. wykłady na temat przyczyn powstawania przewlekłych chorób wątroby. Promuje się też aktywność fizyczną: rajdy rowerowe, piesze wycieczki, zajęcia nordic walking, warsztaty taneczne i ćwiczenia z instruktorem w łódzkich parkach.

Łódź vs Liver Diseases is a program co-financed with Norway Grants to PLN 2.7 million. Its aim is to improve the health of Łódź's inhabitants and to lower the morbidity rate of chronic liver diseases resulting from poor lifestyle choices. The project includes the organization of theatre performances, plastic and culinary workshops, meetings with dietitians and psychologists. Adults with alcohol and obesity problems can participate in such events as lectures on the reasons for chronic liver diseases. Physical activity is also promoted: bicycle rallies, hikes, dance classes and exercise in the city's parks.

**DODATKOWE
ATRAKCJE**
ADDITIONAL
ATTRACTIONS

CH Manufaktura
*The Manufaktura
Shopping Center*

Przystanek Piotrkowska Centrum
Piotrkowska Centrum Stop

Drugie życie Łodzi

ŁÓDŹ'S SECOND LIFE

W przeszłości Łódź znana była jako miasto jednej ulicy – Piotrkowskiej, stu pałaców, ponieważ była bardzo bogata, oraz tysiąca kominów za sprawą działających tu fabryk. Teraz poza założoną w 1948 r. Szkołą Filmową, zwaną często Łódzką Filmówką, skąd wyszły takie sławy jak Roman Polański czy Andrzej Wajda, powstało tu wiele nowoczesnych inicjatyw, jak chociażby Off Piotrkowska.

In the past Łódź was known as a city of one street – Piotrkowska Street, of one hundred palaces, as it was very rich, and of one thousand chimneys, as there were many factories. Now, apart from the Łódź Film School (founded in 1948) and its famous alumni, including Roman Polański and Andrzej Wajda, there are many modern initiatives taking place in the city, such as Off Piotrkowska.

OFF Piotrkowska

OFF PIOTRKOWSKA

Jeżeli masz głowę pełną pomysłów i jesteś kreatywny, tu znajdziesz swoje miejsce. Podwoje otworzyły pracownie projektantów mody, designu, architektki, kluby muzyczne, sale prób, showrooms, restauracje, przestrzenie wystawiennicze, concept store i klubokawiarnie. Centrum Przemysłów Kreatywnych powstało w dawnej fabryce Franciszka Ramischa, w której produkowano kiedyś wyroby bawełniane. Dziś ulica Piotrkowska 138/140 to najmodniejszy adres w Łodzi. www.offpiotrkowska.com

If you are creative and have a head full of ideas, this is your place. There are ateliers of fashion designers and design and decorative arts creators, architects, music clubs, rehearsal rooms, showrooms, restaurants, exhibition spaces, concept stores and café clubs. The Center of Creative Industries was founded in the old Franciszek Ramisch factory, a place where in the past cotton products were manufactured. Today 138/140 Piotrkowska Street is the hottest address in town. www.offpiotrkowska.com

Skansen

OPEN-AIR MUSEUM

Skansen Łódzkiej Architektury Drewnianej powstał w parku im. Władysława Reymonta. Są tu obiekty charakterystyczne dla zabudowy Łodzi z przełomu XIX i XX w. Jest m.in. 200-letni kościół ewangelicki, willa letniskowa z Rudy Pabianickiej należąca do żydowskiego przemysłowca Szyi Światłowskiego, dom robotniczy, przystanek tramwajowy czy domy rzemieślników. Działają tu także pracownie: ceramiczna, sznurkarska, papiernicza. www.muzeumwlokiennictwa.pl

The Open-air Museum of Łódź Wooden Architecture was founded in Władysław Reymont Park. There are buildings characteristic of the city's architecture at the turn of the 19th century. There is a 200-year old Protestant church, a summer villa from Ruda Pabianicka that belonged to the Jewish industrialist Szyja Światłowski, a house for workers, a tram stop and craftsmen's houses. There are also active ceramics, weaving and paper workshops. www.muzeumwlokiennictwa.pl

PODLASIE/MAZURY
PODLACHIA/MASURIA

Oką w oko z królem puszczy
Face to face with the king of the forest

A close-up, high-contrast photograph of a bison's head and thick, brown fur. The lighting is dramatic, highlighting the texture of the hair and the shape of the eye. The background is dark, making the fur stand out.

NA TROPACH ŻUBRA

TRACKING THE BISON

TEKST **BARBARA ŻUKOWSKA**

Zubry chętnie wychodzą o brzasku na śródleśne polany, gdzie pasą się na trawie. Po wschodzie słońca zwykle chowają się w lesie, by w spokoju przeżuwać. Żeby je zobaczyć, trzeba więc albo bardzo wcześnie wstać, albo mieć dużo szczęścia. A jak już się je zobaczy, lepiej nie podchodzić za blisko. Nie można się dać zwieść ich pozorną ociężałością. Owszem, są powolne, ale tylko wtedy, gdy nic im nie zagraża. Spłoszone lub rozdrażnione potrafią biec z prędkością 50 km/h. Przeskakują rowy i ogrodzenia z lekkością, o jaką nikt by ich nie posądzał.

To, że można dziś oglądać króla puszczy w jego naturalnym środowisku, jest cudem, który zdarzył się dzięki zaangażowaniu polskich i zagranicznych naukowców. Po I wojnie światowej los gatunku zawisł na włosku – w Puszczy Białowieskiej, wówczas jego jedynej ostoi, został zabity ostatni żubr. Pozostały jedynie tezymane w ogrodach zoologicznych – zaledwie 54 na całym świecie, przy czym niektóre były mieszańcami żubra i bizona. Niewiele więc brakowało, by żubr podzielił los tura. Restytucja, czyli przywrócenie gatunku do jego naturalnego środowiska, była prowadzona na terenie Białowieży, stąd żubr jest dziś mocnym i rozpoznawalnym na całym świecie symbolem tego miejsca.

Bison like going to forest clearings at dawn. After sunrise the animals tend to hide in the woods so that they can chew in peace. If you want to see them, you have to either wake up early, or have a lot of luck. And even if you do finally spot them, it is better not to get too close. Do not be taken in by their apparent sluggishness. They are indeed slow, but only when they do not feel endangered. Frightened or annoyed, they can run 50 kilometers per hour. They can jump over ditches with an agility that would definitely surprise you.

It is amazing that nowadays you can watch the king of the primeval forest in its natural environment. This is possible only thanks to the engagement of Polish and foreign scientists. After World War I the fate of the species was uncertain – in the Białowieża National Park, its only habitat at that time, the last bison was killed. The only ones left were those kept in zoological gardens – no more than 54 individuals in the world, including some hybrids of bison and buffalo. Bison nearly shared the fate of aurochs. What took place in Białowieża was a restoration, meaning reintroduction of the species to its natural habitat, and that is why nowadays the bison is a strong and recognizable symbol of this place.

Białowieża National Park

The park contains a very precious area that has survived thanks to its

W Puszczy Białowieskiej na wolności żyje blisko 600 żubrów
Almost 600 bison live in the wild in Białowieża Forest

Białowiecki Park Narodowy

Chroni najcenniejsze fragmenty puszczy, która ocalała dzięki specjalnemu statusowi w przeszłości. Była łowiskiem książąt litewskich i polskich królów, a po rozbiorach – rosyjskich carów. Zakazywano okolicznej ludności wycinania drzew, osiedlania się i polowania. Dlatego najdłużej w całej Europie przetrwał w niej w stanie dzikim największy europejski ssak – żubr. Idzie się przez różnogatunkowy gąszcz krzewów i drzew w każdym wieku, pełen zwalonych pni porośniętych mchami, grzybami, paprociami. Dla naukowców jest to poligon do wszelkich badań, mogą tu bowiem śledzić przebieg różnych naturalnych procesów. Jeśli szczęście dopisze, mamy szansę zobaczyć rzadkie gatunki dzięciołów: trójpalczastego i białogrzbiatego, nornice, kunę, wiewiórkę, a może nawet lisa. Większe zwierzęta, w tym żubra, zobaczyć trudno, choćby dlatego, że w sezonie turystycznym trasa jest bardzo uczęszczana.

Warto wybrać się także w inne części parku, poza obszar chroniony, najlepiej rowem. Biegną tam ciekawe trasy – Wilczy Szlak i Carska Tropina. Ta druga zaczyna się przy Kosym Moście, przy którym stoi wieża widokowa. Podziwianie z niej wschodu słońca nad

special status a hunting ground for Lithuanian and Polish kings, and after the Partitions of Poland – also for the Russian tsars. The inhabitants living in the area were forbidden to cut the trees down, settle there or hunt. This is why the wild population of the largest European mammal, the bison, has survived in this park the longest. The paths of the park lead

INFO

BIAŁOWIECKI PARK NARODOWY

ZWIEDZANIE

Rezerwat scisły; tylko z licencjonowanym przewodnikiem (lista biur na stronie parku bpn.com.pl) i z biletem wstępu (6 zł/3 zł).

PARKINGI

Duży parking koło stawów jest płatny, przy poczcie bezpłatny. W pobliżu są dwie wypożyczalnie rowerów, koszt ok. 30 zł za dzień.

ATRAKCJE

Rezerwat Pokazowy Żubrów. W sezonie czynny 9.00–17.00, poza sezonem 8.00–16.00. Bilety 10 zł/5 zł.

MUZEUM

PRZYRODNICZO-LEŚNE BPN
Bilety od 15 zł/11 zł.
Dostosowane do niepełnosprawnych.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

ŻUBRY W ZAGRODZIE Na Podlasiu najbardziej znanym miejscem jest Rezerwat Pokazowy Żubrów położony kilka kilometrów od Białowieży. Prócz stada żubrów są tam także rysie, wilki, żbiki, sarny, jelenie, łosie, dziki oraz koniki typu tarpans i żubronie. Te ostatnie w naturze nie występują, są krzyżówką żubra z krową.

BISON IN AN ENCLOSURE The best known place in Podlachia is the Bison Show Reserve situated a few kilometers from Białowieża. Apart from a herd of bison, you can meet lynxes, wolves, wildcats, roe deer, moose, deer, wild boars and wild horses such as tarpans and żubroni. The latter do not belong to a natural species, but are a hybrid of cattle and bison.

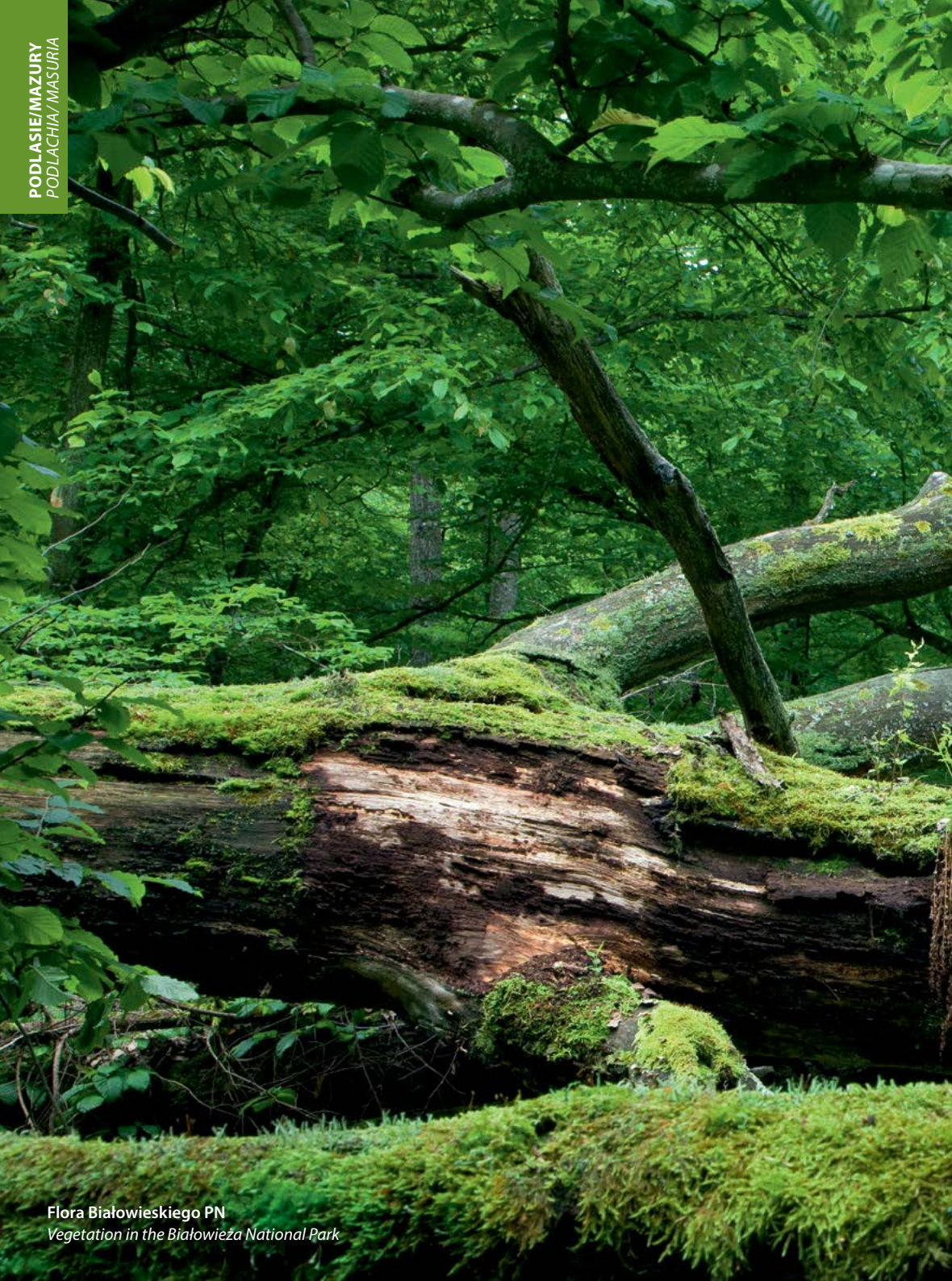

Brama do obszaru ochrony ścisłej Białowieskiego PN
Gate to the strict protection area of the Białowieża National Park

puszczą i nad doliną Narewki to uczta dla oka. Każdy jednak, kto przyjeżdża do Białowieży, chce przede wszystkim zobaczyć żubry. I to nie w zagrodzie, tylko żyjące na wolności. Szanse są spore, ponieważ białowieska populacja liczy dziś blisko 600 sztuk. Krowy i cielęta trzymają się w stadach, młode byki tworzą grupy kawalerskie, a dorosłe samce zwykle chadzają samotnie. Żubra udało się uratować od wyginięcia, ale ciągle należy do gatunków zagrożonych. Mimo że na świecie mamy teraz ponad 5 tys. zwierząt, to populacje żyjące na wolności występują na niewielkim obszarze, ponadto są od siebie odizolowane – nie ma między nimi wymiany genów. Ich

through a brushwood of bushes and tress of different species and ages, full of fallen tree trunks covered with moss, fungus and ferns. For scientists it is a perfect ground for any kind of research, as they are able to track the development of many natural processes. With a stroke of luck, you have a chance to see rare species of Eurasian three-toed and white-backed woodpeckers as well as voles, martens, squirrels and even foxes. Bigger animals, including bison, are more difficult to spot, not least because the trail is full of tourists in the high season.

You should also explore other places of the forest, out of the protected area, and preferably do so by bike. There are interesting trails of

INFO

**PUSZCZA
AUGUSTOWSKA**

**WIGIERSKI PARK
NARODOWY**

Należy mieć kartę wstępu, by przebywać na terenie parku. Koszt 5 zł/2,50 zł za dzień, 15 zł/7,50 zł za tydzień. wigry.org.pl

KANAŁ

AUGUSTOWSKI

Na kanale działa rzeczne przejście graniczne Rudawka–Lesnaja. Żeby przekroczyć granicę z Białorusią, trzeba mieć paszport, wizę i ubezpieczenie oraz powiadomić wcześniej komendanta placówki straży granicznej w Płaskiej. Jest szansa, że przejście będzie bezwizowe.

przepływ jest niezmiernie potrzebny, ponieważ wszystkie żubry pochodzą od zaledwie 12 osobników. Ponadto zbyt małe rozproszenie zwierząt, zwłaszcza zimą, gdy skupiają się w miejscach dokarmiania, sprawia, że zarażają się od siebie chorobami i pasożytami.

Na północnym wschodzie naszego kraju żubry na wolności żyją w trzech puszczech: Białowieskiej, Knyszyńskiej i Boreckiej. Potencjał tego regionu jest jednak większy, co znajduje potwierdzenie w projekcie „Rozwój metapopulacji żubra w północno-wschodniej Polsce”, który jest finansowany z funduszy norweskich i EOG. Jego podstawowym celem jest rozszerzenie zasięgu występowania żubra w tej części kraju i zapewnienie mu właściwych warunków do życia. W ramach projektu jest przygotowywana przyszła ostoja dla tych zwierząt w Puszczy Augustowskiej, a także są sprawdzane możliwości wsiedlenia żubrów w Puszczy Rominckiej.

Puszcza Augustowska

Na jej terenie znajduje się wiele dobrze znanych atrakcji turystycznych. W XVII-wiecznych murach dawnego klasztoru Kamedułów w Wigrach zamiast mnichów przechadzają się dziś turyści, a także nowożeńcy, którzy

Wilczy Szlak and Carska Tropina. The latter starts at the Kosy Most, next to a viewing tower. It is a real feast for the eyes to see a sunrise that extends over the Park and Narewka Valley. However, everybody who comes to Białowieża wants to see a bison in the first place. And not the one in an enclosure but in the wild. The chances are high, because its population in Białowieża now includes almost 600 individuals. Cows and calves stay in herds, young bulls form bachelor groups, whereas adult males normally walk alone. Although bison were saved from extinction, they still belong to endangered species. Now there are over 5,000 individual bison in the world, but the wild populations live in a very limited area and are separated from one another – there is no transfer of genes between them. The gene transfer is nevertheless extremely important, because the entire bison population comes from only 12 individuals. Moreover, insufficient distribution of the animals, particularly in winter when they spend a lot of time in feeding places, is the reason for which they pass illnesses and parasites among themselves.

In north-eastern Poland bison live in the wild in three forests: Białowieża, Knyszyń and Borecka. The potential of the region is nevertheless greater, as proven by the “Development of bison meta-population in north-eastern Poland” pro-

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

BIAŁOWIEŻA Jej początki sięgają XVII w., kiedy to na Polanie Białowieskiej istniał folwark położony przy królewskim dworze myśliwskim. Dziś we wsi, mającej charakter miasteczka, jest dużo tradycyjnych drewnianych domów, zachował się też zabytkowy układ urbanistyczny, tzw. ulicówka – domy stoją blisko jeden przy drugim, szczytami do drogi.

BIAŁOWIEŻA's beginnings go back to the 17th century, when Polana Białowieska housed a farm situated next a royal hunting manor. Today the village that functions as a small town has many traditional wooden houses. The old urban layout has also been preserved.

Wilki – ich populacja się odradza
The population of wolves is getting better

Wiewiórki gromadzą zapasy na zimę
Squirrels collecting food for winter

Paski na bokach warchlaków z czasem zanikają
The lines on the sides of piglets disappear with time

Konik polski jest niewielki i ma szare umaszczenie
The Polish primitive horse is small and has a grey coloring

Puszczyk, najpospolitsza białowieska sowa
Brown owl, the most common owl in Białowieża

Jeleń z porożem w tzw. scypule
Deer with antlers in velvet

Żubry z młodymi w Białowieckim PN
Bison with their young in the Białowieża National Park

Ponad granicami

BEYOND THE BORDERS

Puszcza Białowieża do II wojny światowej w całości leżała na terenie Polski. Później przedzieliła ją granica z Białorusią – najpierw państwowa, a następnie także Unii Europejskiej i strefy Schengen. W latach 80. przy pasie granicznym strona białoruska wzniosła ogrodzenie z drutu, co uniemożliwia wędrowkę dużym zwierzętom, między innymi żubrom. Na Białorusi znajduje się większa część puszczy – trzy piąte jej całkowitej powierzchni. Cała jest objęta parkiem narodowym. Cenny przyrodniczo obiekt, wpisany na listę

Until World War II the entire area of the Białowieża Forest was located in Poland. Then, the border with Belarus divided it – first a national one and then also one from the European Union and the Schengen Area. In 1980s Belarus built a wire fence along the border strip, so migrations of large animals such as bison are now impossible. The greater part of the forest is located in Belarus – three fifths of its total surface. The entire Belarussian part has national park status. This precious natural area, included on the UNESCO list, has separate management and

Naukowcy pracujący nad projektem na rekonesansie
Scientists who work on a project during reconnaissance

UNESCO, ma oddzielne systemy zarządzania i gospodarowania po obu stronach granicy. Współpraca pomiędzy parkami narodowymi istnieje jedynie na bardzo podstawowym poziomie. Pytanie, czy Polacy i Białorusini postrzegają puszcę jako wspólne dziedzictwo? Czy jest ona międzynarodowym dobrem publicznym i jak to sprawdzić? Takie badania zostały przeprowadzone w ramach projektu „Wartość Transgranicznych Obszarów Chronionych Położonych na Obrzeżach Unii Europejskiej” finansowanego z funduszy norweskich i EOG. W uproszczeniu – w obu krajach grupom osób zadano pytania o chęć ochrony puszczy oraz o gotowość do płacenia na ten cel, zarówno „po swojej stronie”, jak i po stronie sąsiada. Wyniki wskazują, że Polacy i Białorusini uważają puszcę za swoje dobro narodowe, nie jest ona jednak międzynarodowym dobrem publicznym. Granica dzieląca puszcę istnieje nie tylko fizycznie, ale także w ludzkich głowach. Im lepiej ludzie będą poznawać drugą stronę, tym większa może być świadomość wspólnego dobra i potrzeby współpracy.

administration systems on each side of the border. The cooperation between the two national parks takes place only on a very basic level. Do Poles and Belarusians perceive the Białowieża Forest as a common heritage? Is it for the international public good and how can this be verified? Such research was conducted as a part of a project entitled „The Value of Cross-Border Protected Areas Situated on the Peripheries of the European Union” that was financed with EEA and Norway Grants. To sum up, in both countries groups of people were asked questions concerning their willingness to protect the forest and to finance it – on both sides of the border. The results show that both Poles and Belarusians consider Białowieża Forest as their national good, but not an international public good. The border that divides the forest is not only physical, it also exists in people’s minds. The more they discover the other side, the more they can be aware that it is a common good that requires cooperation.

Rzeka Hańcza z lotu ptaka
Bird's eye view of the Hańcza river

upodobili sobie na śluby tutejszy kościół z pięknym barokowym wystrojem. Z wieży klasztornej dobrze widać dawne cele eremitów, przekształcone obecnie w pokoje gościnne i apartamenty, a także całą okolicę z jeziorem Wigry na pierwszym miejscu. To jedno z większych jezior w Polsce, z licznymi wyspami i półwyspami. Przepływa przez nie Czarna Hańcza. Nie ma chyba osoby, która by nie słyszała o splywach kajakowych tą rzeką. To bardzo popularny szlak, dobry na letnie rodzinne wycieczki. Splyw można rozpocząć u brzegów jeziora Wigry i płynąć Czarną Hańczą przez puszcę aż do Kanału Augustowskiego. Zbudowano go w pierwszej połowie

ject financed with EEA and Norway Grants. Its primary goal is to widen the bison territory in this part of the country as well as to ensure that the animals have proper living conditions. As part of the project a refuge for these animals is being prepared in the Augustów Primeval Forest and the possibility of introducing the animals to the Romincka Forest is also being checked.

Augustów Primeval Forest

The forest is full of well-known tourist attractions. Today the 17th century walls of an old Camaldolese monastery in Wigry instead of monks are filled with tourists and newly-weds who want to get married in a local, beautifully decorated church. From the monastery's tower you can easily

XIX wieku, dziś ma on status pomnika historii. I w pełni na to zasługuje. Istniejące na nim śluzę ciągle są sprawne, a ich przekraczanie na pokładzie kajaka dostarcza sporo emocji.

Puszcza Augustowska należy do największych kompleksów leśnych w naszym kraju. To jeden z powodów, dla których pomyślano o sprowadzeniu do niej stada żubrów. Wbrew pozorom przeniesienie żubrów w inne miejsce nie jest wcale prostą sprawą. Nie chodzi tylko o koszty schwytania, transportu i opieki weterynaryjnej, ale także o konsekwencje pojawienia się tak dużych ssaków w nowym terenie. Nie można ich tak po prostu wpuścić do lasu. Trzeba mieć pewność, że żubry znajdą tam odpowiednie miejsca do odpoczynku, żerowania i wystarczająco dużo wodopojów. W przeciwnym razie będą znacznie częściej wychodzić na tereny rolnicze i wyrządzać szkody. Dlatego właśnie w Puszczy Augustowskiej poprawiono warunki życia żubrów, między innymi zrekultywowano istniejące łąki i poletka, aby polepszyć ich jakość, utworzono oczka wodne, ale też przeprowadzono wiele spotkań z miejscową ludnością, by przybliżyć im temat przyszłej ostoji żubrów. Z czasem powstanie tak zwana zagroda adaptacyjna – zwierzęta przywiezio-

see the old cells of hermits, nowadays transformed into guest rooms and apartments, and the entire area with Wigry lake in the foreground. With numerous islands and peninsulas, it is one of the biggest lakes in Poland. The Czarna Hańcza river flows through it. Probably everybody has heard about canoeing down this river. It is a very popular trail, perfect for summer family trips. You can start the trip at the shore of Wigry lake and go down the Czarna Hańcza through the forest up to the Augustów Canal. The canal was built in the first half of the 19th century and is now officially named one of Poland's Historic Monuments. And it fully deserves it. The locks that are on it still work properly and passing through them in kayaks is very exciting.

Augustów Primeval Forest is one of the biggest forest complexes located in Poland. This is one of the reasons why a herd of bison was brought there. Contrary to appearances, transferring bison to a different place is not an easy task at all. It is not only about the cost of catching, transporting and providing veterinary care, but also about the consequences of such big mammals living in a new area. They cannot be released to the woods just like that. The specialists have to be sure that the animals find appropriate places to sleep and feed and that there are enough watering holes. Otherwise they will go to agriculture areas

INFO PUSCZA KNYSZYŃSKA

NOCLEG

Informacje o noclegach, zabytkach, atrakcjach na suprasl.podlasie.pl.

JEDZENIE

Warto spróbować podlaskich specjałów kulinarnych – kiszki i babki ziemniaczanej, kartaczy, kołdunów, sera korycińskiego, palcówki, kindziuka oraz wódkę i nalewek.

ATRAKCJE

Arboretum w Kopnej Górze. Czynne od 1 kwietnia do 30 września codziennie w godz. 9.00–19.00. Wstęp bezpłatny.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

ŻUBRY ONLINE Na polanie na północnym skraju Puszczy Białowieskiej, na terenie Nadleśnictwa Browsk, wisi kamera, dzięki której można podglądać na żywo dzikie zwierzęta. Polanę odwiedzają żubry (zwłaszcza zimą, gdy są dokarmiane), pojawiają się także jelenie, zające, dziki, sarny. W nocy można je oglądać dzięki reflektorom podczerwieni. www.lasy.gov.pl/informacje/kampanie_i_akcje/zubryonline
BISON ON-LINE A video camera is located in the Browsk Forest Inspectorate, on the northern edge of the Białowieża Forest, so you can watch wild animals in real time. The clearing is visited by bison (especially in winter, when they are additionally fed) as well as by deer, hares, wild boars, roe deer. You can also watch them at night thanks to IR illuminators. www.lasy.gov.pl/informacje/kampanie_i_akcje/zubryonline

ne z Puszczy Białowieskiej będą się oswajać z nowym miejscem, zanim zostaną wypuszczone na wolność.

Puszcza Knyszyńska

Nie jest tak znana jak Puszcza Białowieska czy Augustowska, ale tak jak one należy do największych kompleksów leśnych w Polsce. Fakt, że porasta tereny dawnej moreny czołowej lodowca, jeszcze bardziej dodaje jej urody. W środku lasu pojawiają się wysokie piaszczyste garby, które bardzo urozmaicają wędrówkę, jazdę rowerem czy na nartach biegowych. Bije tu także wiele źródeł, a spora część źródeł została objęta ochroną.

W puszczy żyje stado żubrów liczące grubo ponad setkę zwierząt. Najłatwiej zobaczyć je jesienią i zimą, kiedy wychodzą na

more frequently and cause damage. This is why the living conditions for bison have been improved in Augustów Primeval Forest - existing meadows and fields were recultivated to increase their quality, ponds were created and many meetings with the local community were organized so that the inhabitants could learn more about the future bison refuge. The so-called adaptation enclosure will also be created with time - where the animals transferred from Białowieża Forest will be slowly adapting to the new place before they are released to the wild.

Knyszyń Forest

It is not as popular as the Białowieża or Augustal Forests, but also belongs to the biggest forest complexes in Poland. The fact that the forest grows on an old terminale moraine of an iceberg makes it even more interesting. There are high

pola m.in. w okolicach Krynek. Od niedawna w puszczy jest też drugie stado – w Nadleśnictwie Żednia z zagrody adaptacyjnej wypuszczono osiem sztuk. Chodzi o to, żeby te zwierzęta rozproszyć, by bardziej równomiernie użytkowały środowisko, ale też żeby utworzyć „ciąg migracyjny” dla żubrów przychodzących tu czasem z Puszczy Białowieskiej. Stolicą Puszczy Knyszyńskiej jest Supraśl. Nad miasteczkiem góruje odnowiony kompleks klasztorny z obronną cerkwią Zwiastowania Przenajświętszej Bogurodzicy. Stał na wysokiej skarpie rzeki Supraśl w XV wieku. Prócz monasteru jest tu m.in. secesyjny pałac Buchholtzów należący kiedyś do jednej z najszlachetniejszych rodzin supraskich fabrykantów, w którym dziś mieści się liceum plastyczne. Są też XIX-wieczne kościoły, domy

sandy hummocks in the middle of the woods that can make any hike, bicycle ride or cross-country skiing more interesting. There are also many springs and a considerable part of them is now protected.

The forest is inhabited by a herd of over one hundred bison. The animals are easily spotted in autumn and winter when they go out to the fields, for example in the area of Kryniki. Recently, a new herd has been formed – the Żednia Forest Inspectorate released 8 individuals from the adaptation enclosure. It is a matter of dispersing these animals, so that they can use the environment more evenly, as well as of creating so-called migration continuation for the bison that sometimes come from the Białowieża Forest. The capital of Knyszyń Forest is Supraśl. A renovated monastery complex with a fortified Orthodox Church of the Annunciation rises

INFO

SUPRAŚL

**MUZEUM IKON
W SUPRAŚLU**

Czynne
10.00–17.00,
w sezonie
w piątki
do 18.00,
w poniedziałki
nieczynne.
Bilety 12 zł/6 zł,
rodzinny 24 zł.
W czwartki
wstęp
bezpłatny.

GALERIA

**WIKTORA
WOŁKOWA**

w Centrum
Kultury
i Rekreacji
w Supraślu,
ul. Cieliczańska 1.
Wstęp wolny.

Można
wypożyczyć
rowery (ok.
30 zł za dzień),
kajaki (spływ
rzekami
Supraśl
i Sokółdą)
i narty
biegowe. Zimą
w pobliżu
miasteczka
wytyczane
są trasy
narciarskie.

tkaczy, Dom Ludowy. W Supraślu nagrywane były sceny do filmu „U pana Boga za miedzą”.

Na terenie monasteru działa Muzeum Ikon, które ma ich w swoich zbiorach ponad 1200. W dużej części są to ikony zatrzymane przez celników podczas próby przemytu zza wschodniej granicy, a następnie przekazane do muzeum. Zadbano tu nie tylko o odpowiednią ekspozycję i wystrój pomieszczeń, ale także muzykę i nastrój. Jeżeli z Supraśla pojedzie się dalej drogą przez Puszcę Knyszynską, dojedzie się do Kopnej Góry, gdzie istnieje arboretum – rodzaj parku leśnego połączonego z ogrodem botanicznym. W sezonie turystycznym można tam (bezpłatnie) obejrzeć kolekcje różnych gatunków drzew i krzewów, m.in. azalii, cyprysików, jodeł. W planach jest budowa zagrody pokazowej żubrów w sąsiedztwie arboretum.

Jeśli z Kopnej Góry ruszy się pod granicę białoruską, dotrze się do miasteczka Krynki. O czasach jego świetności i bogactwa świadczą m.in. świątynie różnych wyznań – są tu: cerkiew prawosławna, kościół katolicki, synagogi i ich ruiny oraz kirkut. Krynki mogą się też poszczycić wyjątkowym w skali Europy obiektem – ogromnym rondem, od którego odbiega promieniście 12 ulic.

over the town. It was built on a high escarpment of the Supraśl river in the 15th century. Apart from the Monastery you can visit the Art Nouveau Buchholtz Palace, which in the past belonged to one of the most famous manufacturing families of Supraśl. Now the building houses a fine arts high school. There are also 19th-century churches, houses of weavers and a community center.

The Monastery complex includes a Museum of Icons with a collection of over 1,200 items. These are mostly icons detained by the customs officers during smuggling attempts from the eastern border. From Supraśl you can take the road through the Knyszyn Forest and get to Kopna Góra, where you can visit a local arboretum – a kind of a forest park with a botanical garden. During the high season you can admire a collection of different species of trees and bushes such as azaleas, cypresses, firs. There are also plans to build a bison show enclosure nearby.

If from Kopna Góra you go towards the Belorussian border, you will get to the town of Krynki. Temples of various confessions prove its history of splendor and wealth – there is an Orthodox church, a Catholic church, synagogues with ruins and a Jewish cemetery. Krynki also houses a unique (on the European scale object) – a huge roundabout with 12 radial streets.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

KNYSZYŃSKIE PRYZMAKI W Kruszynianach – wsi nadanej Tatarom przez króla Jana III Sobieskiego – specjałem kuchni tatarskiej jest *pierekaczewnik*, rodzaj ciasta makaronowego nadziewanego mięsem. W regionie bezsprzecznie królują jednak *babka* i *kiszka* ziemniaczana. Podstawą są oczywiście ziemniaki, a pozostałe składniki każdy dodaje według upodobań.

DELICACIES FROM THE REGION In Kruszyniany – a village given to the Tatars by King John III Sobieski – Tatar cuisine's specialty is *pierekaczewnik* – a type of pasta dough stuffed with meat. The region's undisputed delicacies are nevertheless potato *babka* and *kiszka*. Potatoes are obviously the main ingredient in both dishes. Other ingredients are added according to one's taste.

Kompleks klasztorny w Supraślu
Monastery complex in Supraśl

**SZLAKI
KAJAKOWE**

CANOE
TRAILS

Jeziro Wigry z lotu ptaka
Bird's eye view of Wigry lake

Kanał Augustowski
Augustowski Canal

Widok na Krutynię
View of Krutynia river

Najpiękniejsze trasy kajakowe

MOST BEAUTIFUL CANOE TRAILS

Warmia, Mazury i Podlasie to miejsca idealne do uprawiania aktywnego wypoczynku. Kilkundniowe wyprawy kajakowe organizowane są na wielu rzekach, a za najatrakcyjniejsze uchodzą spływy Krutynią, Czarną Hańczą czy Rospudą i Kanałem Augustowskim, swego czasu cudem wodnej inżynierii.

Warmia, Masuria and Podlachia are ideal for active holidays. A few days' canoe trips are organized on many rivers, the most attractive being cruises down the Krutynia, Czarna Hańcza, Rospuda rivers and Augustów Canal that was once considered a marvel of civil engineering.

SZLAKI KAJAKOWE

CANOE
TRAILS

Rospuda

Meandruje przez spektakularne krajobrazy polodowcowe objęte programem Natura 2000. Szlak ma ponad 60 km i żeby go pokonać, potrzeba około 5 dni. Na trasie bagna i szuwały, głazy narzutowe, zwalone pnie drzew, płycizny i wartki nurt w górnym biegu rzeki przypominający górskie potoki. Dodatkowe atrakcje to młyny w Bakałarzewie i Raczkach oraz pozostałości majątku Paców, gdzie żyli farmerzy szkoccy i angielscy, którzy mieli nauczyć miejscową ludność nowoczesnego rolnictwa.

The Rospuda river meanders through a wonderful post-glacial landscape protected by the Natura 2000 program. The trail is over 60 kilometers long and takes 5 days to finish. The route is full of swamps and rushes, glacial erratics, fallen tree trunks, shoals and rapid water currents in upper rivers that resemble mountain streams. Additional tourist attractions include mills in Bakałarzewo and Raczki as well as the remains of Paców estate, once a home to Scottish and English farmers who were supposed to show the local people how modern agriculture works.

Czarna Hańcza

Szlak kajakowy Czarnej Hańczy rozpoczyna się na jeziorze Wigry i kończy na jej połączeniu z Kanałem Augustowskim we wsi Rygol. Aby pokonać trasę, potrzeba od trzech do pięciu dni. Mijamy Wigierski Park Narodowy z klasztorem Kamedułów, wysokie trzciny, a od miejscowości Dworczyско rozpoczyna się jeden z ciekawszych odcinków Czarnej Hańczy – z wysokimi skarpami porośniętymi wiekowymi lasami. Uwaga, miejscowe gospodynie serwują na trasie smakołyki, więc nie trzeba nawet opuszczać kajaka.

The canoe trail along the Czarna Hańcza river begins on Wigry lake and ends where the lake connects with the Augustów Canal in the village of Rygol. You will need 3 to 5 days in order to finish the trail. You will pass the Wigry National Park with the Camaldolese Monastery and then high reeds. In the town of Dworczyско one of the most interesting parts of the Czarna Hańcza river begins – with high escarpments and old woods. Note that local housewives serve tasty treats on the route, so you do not even have to leave your canoe.

Omulew

Rzeka jest dopływem Narwi. Szlak zaczyna się we wsi Jabłonka, nad jeziorem Omulew, i biegnie przez tereny Mazur i Kurpiowszczyzny – tamtejsze „wsie widma” wysiedlone i zapomniane. Przez rezerwat faunistyczny Małga, gdzie wiosną i jesienią swoje sejmiki mają żurawie, ale żyją też łabędzie nieme, orliki krzykliwe oraz cietrzewie. Niewątpliwą atrakcją szlaku są bobry, których żeremia będą utrudniać spływ nader często. Wyprawa kończy się po mniej więcej siedmiu dniach w Ostrołęce.

The Omulew river is a tributary of the Narew. The route starts in the village of Jabłonka at Omulew lake and goes through Masuria and Kurpie – and their local ghost villages that are abandoned and forgotten. It passes through the „Małga” nature reserve, where every spring and summer cranes organize their councils and mute swans, lesser-spotted eagles and black grouse live. Undoubtedly beavers are a highlight of this trail, as their lodges very often create obstacles for canoes. The route finishes after about 7 days in Ostrołęka.

Krutynia

Okrzyknięty jednym z najpiękniejszych szlaków nizinnych Europy ma ponad 100 km. Biegnie przez Mazurski Park Krajobrazowy, który chroni unikatowe fragmenty Puszczy Piskiej, jeziora: Krutyńskie, Gardyńskie, Malinówko, Dłużec i Smolak. Atrakcją jest też Królewska Sosna – rezerwat chroniący ponad 200-letni starodrzew, w tym 30-metrowej wysokości 400-letni dąb zwany „Dębem nad Mukrem”. Jeszcze zanim został papieżem, spływał Krutynią Karol Wojtyła.

Considered one of the most beautiful lowland trails in Europe, the route is over 100 kilometers long. It passes through the Masurian Landscape Park that protects unique areas of the Puszcza Piska Forest - Krutyńskie, Gardyńskie, Malinówko, Dłużec and Smolak lakes. Another attraction is Królewska Sosna – a nature reserve that protects over 200-year old trees, including a 30-metre oak which is 400 years old and called „Dąb nad Mukrem” (The oak on the Mukr). Karol Wojtyła, even before he became pope, used to canoe down the Krutynia.

Poznańskie Stare Miasto
Old Town in Poznań

POZNAŃ W 48 GODZIN

POZNAŃ IN 48 HOURS

TEKST ADAM ROBIŃSKI

Poznaniacy uchodzą za jednych z najbardziej gospodarnych mieszkańców Polski, może dlatego stolica Wielkopolski to miasto o niecodziennej urodzie.

Ostrów Tumski i Brama Poznania

Do Poznania najlepiej wejść przez jego Bramę. Umowną – bo tak właśnie nazywa się nowoczesne muzeum, centrum informacji o Ostrowie Tumskim, kolebce poznańskiej historii. Ulokowane w najstarszej części miasta, tuż obok X-wiecznej katedry, od chwili otwarcia w 2014 roku stało się punktem startowym dla większości wycieczek. Z prostej przyczyny – pozwala cofnąć się w czasie do początków dziejów miasta. Wszystko za sprawą nowoczesnych, multimedialnych środków wyrazu, jak na XXI wiek przystało.

Jednak żadna symulacja nie zastąpi obcowania z prawdziwą historią, dlatego zaraz po przekroczeniu Bramy Poznania skierujemy się do Złotej Kaplicy i sarkofagu oraz pomnika pierwszych władców państwa Piastów – Mieszka I i Bolesława Chrobrego. To właśnie tu, na Ostrowie Tumskim, w widłach Warty i Cybiny, powstał pod koniec VIII wieku gród obronny przekształcony potem w twierdzę stojącą na straży zachodnich rubieży księstwa Mieszka I. W pobliskim Rezerwacie Archeolo-

The inhabitants of Poznań are considered one of the thriftiest Polish people, and maybe that is why the capital of Greater Poland has such an unusual charm.

Ostrów Tumski

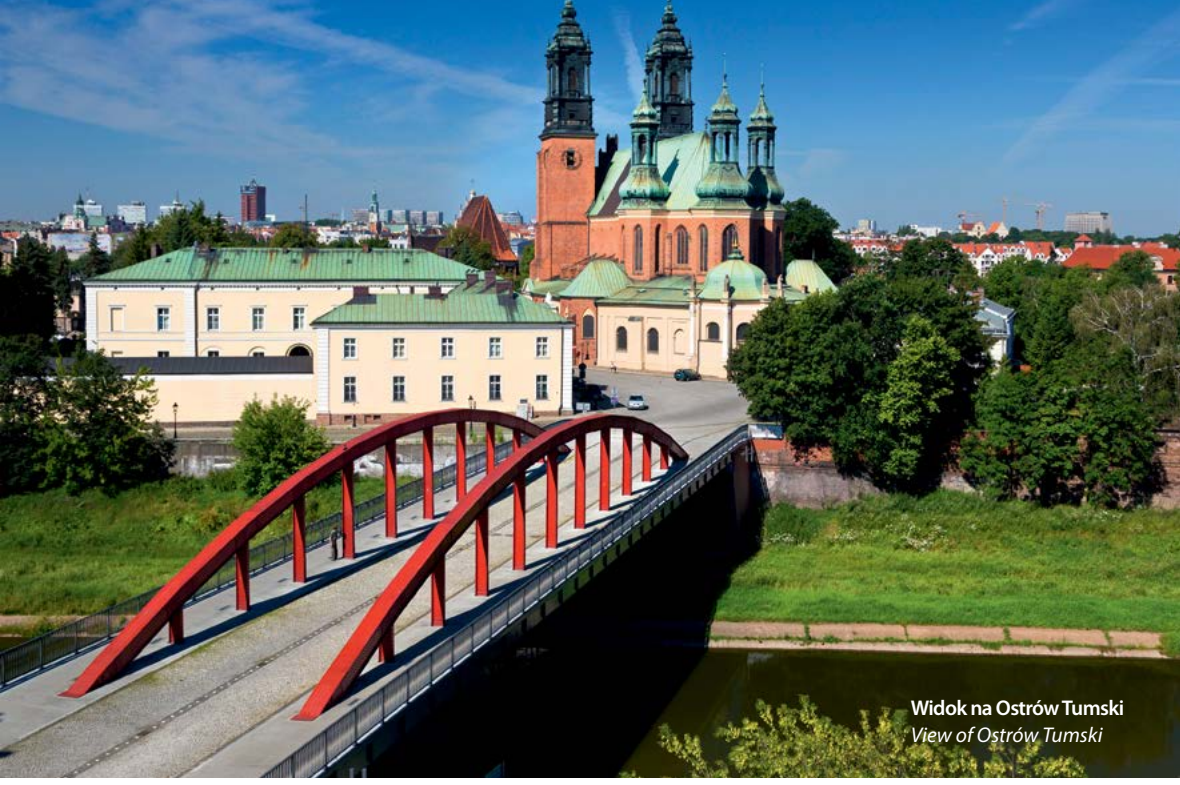
The best way to get to Poznań is through its gate, Porta Posnania. An arbitrary one – as this is the name of a modern museum, an information center about Ostrów Tumski – the cradle of Poznań's history. Located in the oldest part of the city, right next to a cathedral from the 10th century, it has been a starting point for most tourist groups since its opening in 2014. The reason is simple – it allows us to go back in time to the beginning of the city's history. The museum uses innovative multimedia exhibits, as may be expected of the 21st century.

Nevertheless, no simulation can replace direct contact with real history, so as soon as we go through Porta Posnania, we head towards the Golden Chapel housing a sarcophagus and a monument depicting the first monarchs of the Piast dynasty – Mieszko I and Bolesław I the Brave. It was here, on Ostrów Tumski, in the bifurcation of the Warta and Cybina Rivers, that a fortified settlement was founded by the end of the 8th century and then transformed into a fortress to protect the western borders of Mieszko I's dukedom. In a nearby Genius Loci Archeological Park we

INFO

BRAMA POZNANIA

ul. Gdańska 2
(Śródka)
Muzeum
czynne:
wtorek–piątek
od 9.00
do 18.00,
sobota–
niedziela
od 10.00
do 19.00.
Bilet 15 zł/9 zł.
brama
poznania.pl

Widok na Ostrów Tumski
View of Ostrów Tumski

Muzeum Brama Poznania
Porta Posnania Museum

Kamienice na Starym Rynku
Town houses on the Old Market Square

INFO
REZERWAT
ARCHEOLO-
GICZNY
GENIUS LOCI

Czynne:
wtorek–
czwartek
w godz.
10.00–16.00,
piątek–sobota
10.00–18.00,
niedziela
10.00–15.00.
Bilet 6 zł/4 zł.
ul. Ks. I.
Posadzego 3,
muzarp.
[poznan.pl/
rezerwat](http://poznan.pl/rezerwat)

gicznym Genius Loci możemy na własne oczy zobaczyć, jak wyglądały wczesnopiastowskie drewniano-ziemne fortyfikacje.

Jeśli lubimy turystykę po sznurku, resztę dnia wypełni nam oznakowany Trakt Królewsko-Cesarski. Ostrów Tumski znajduje się w samym jego środku, a położone na szlaku atrakcje – w liczbie ponad 60! – są w zamyśle twórców kamieniami milowymi w rozwoju nie tylko Poznania, ale i polskiej państwowości. Jeden jego koniec (lub, jak kto woli, początek) to Komandoria z kościołem św. Jana Jerozolimskiego za murami, drugi – kościół Najświętszego Serca Jezusa i św. Floriana w dzielnicy Jeżyce.

can actually see what the wooden and soil fortifications of the first Piasts looked like.

If you like smooth and organized sightseeing through tourist routes, then for the rest of the day you can follow the marked Royal-Imperial Route. Ostrów Tumski is situated in the very middle of it and the attractions included in the route – there are over 60 of them – are milestones in the development not only of Poznań, but also of the entire Polish state system. The route begins (or ends, if you prefer) in Komandoria and its Church of Saint John of Jerusalem outside the walls, and ends with the Church of the Sacred Heart of Jesus and St. Florian in the neighborhood of Jeżyce.

Stary Rynek

O godzinie 12 na ratuszową wieżę wskazują codziennie herbowe koziołki, by dać pokaz trykania. Kto żyw na rynku, zadziera głowę. Przy okazji podziwiając sam ratusz – XVI-wieczny, renesansowy, z Muzeum Historii Miasta Poznania w środku. Stary Rynek to też świetne miejsce na uzupełnienie kalorii. Pełno tu restauracji i barów, i to na każdą kieszeń. Znajdziemy tu choćby kultowy wśród studentów bar z makaronami.

Zanim zaczniemy dalszą wędrowkę po centrum Poznania, obejrzyjmy jeszcze domki budnicze – trzy-, czteropiętrowe kolorowe kamienice, w których podcieniach handlo-

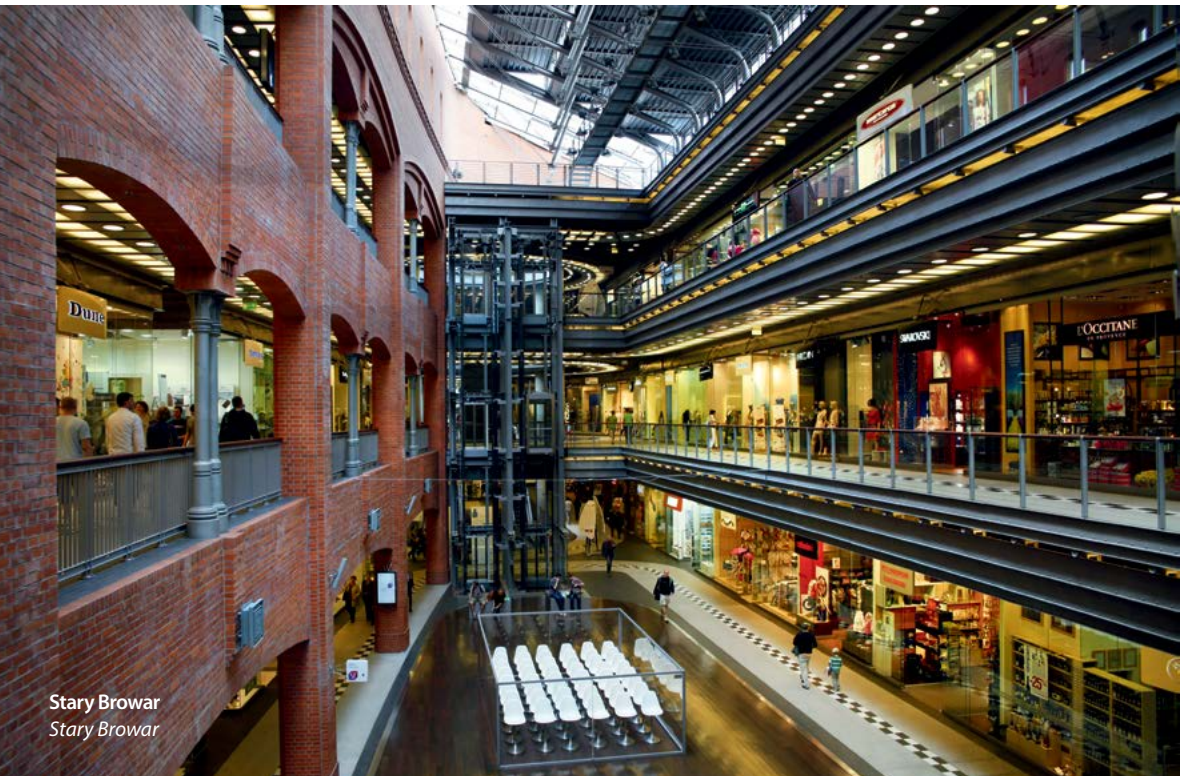
Old Market Square

Everyday at noon, heraldic goats jump on the Town Hall's tower to butt heads. If you are on the market square, you will lift up your head. And at the same time you can also admire the Town Hall – a Renaissance 16th-century building that houses the Museum of the History of the City of Poznań. The Old Market Square is also the perfect place to make up for the burnt calories. There are plenty of restaurants and bars for every budget. You can try, for example, students' favorite noodle bar.

Before we continue our walk around the center of Poznań, let's take a look at the merchants' houses – three or four-storey colorful town houses with arcades, which in the

Park przed Teatrem Wielkim
Park in front of the Grand Theatre

Stary Browar
Stary Browar

wano kiedyś rybami, świecami i solą. Na niektórych z nich wciąż wypatrzeć można znaki handlowe Bractwa Budników. Kilka kroków dalej obejrzymy położony przy ulicy Klasztornej pałac Górków z renesansowym portalem wykonanym z piaskowca. W dawnej magnackiej rezydencji znajduje się Muzeum Archeologiczne z najbogatszymi w Polsce zbiorami sztuki starożytnego Egiptu. Spacer po Starym Mieście kończymy przy parku Chopina. W zbudowanym na planie podkowy Kolegium Pojezuickim swego czasu mieszkał Napoleon Bonaparte, koncertował Chopin, a współcześnie urzędują miejscy rajcy. I wreszcie perła baroku – kościół farny św. Stanisława z organami, w skład których wchodzi 2600 piszczałek. Zaprojektował je w XIX wieku Niemiec Fryderyk Ladegast. Jego instrumenty wybrzmiewają m.in. w świątyniach Lipska, Tallinna, Wiednia i właśnie Poznania.

Wieczór możemy zaplanować w dwóch całkiem różnych miejscach. Jeśli mamy szczęście i domowy mecz gra tego dnia Lech, wsiadamy w tramwaj na ulicę Bułgarską i na Stadionie Miejskim oglądamy piłkarskich idoli Poznania i ich oddanych kibiców. Jeśli na emocje sportowe nie mamy szans lub ochoty, kierujemy się ulicą Półwieską – popularnym poznańskim deptakiem – w kierunku Starego Browaru. To wielokrotnie nagradzane centrum handlowe powstało w miejscu prawdziwego XIX-wiecznego browaru. Oprócz ogromnej przestrzeni handlowej i restauracyjnej – aż 130 000 m² – sporo tu sztuki nowoczesnej.

past were filled with merchants of fish, candles and salt. Some of the houses still bear the trade marks of the Budnicy Brotherhood. A few steps further, at Klasztorna Street, you should see the Górków Palace with its Renaissance sandstone portal. The old magnate residence now houses the Archeological Museum with the most amazing art collections from Ancient Egypt in Poland. We finish sightseeing the Old Town in Chopin's Park. In the old Jesus College, built on a horseshoe-shaped plan, used to live Napoleon Bonaparte, then Chopin gave concerts there, and now the building houses the city's councilors. And finally there is the pearl of the Baroque – the Parish Church of St. Stanislaus the Bishop, with its pipe organ that includes 2,600 pipes. It was designed in the 19th century by a German, Friedrich Ladegast. The sounds of his instruments can be admired, for example, in temples in Leipzig, Tallinn, Vienna and Poznań.

The evening can be spent in two totally different places. If you are lucky and it is the day of a football match by Lech, then get on a tram towards Bułgarska Street and watch Poznań's football stars and their devoted fans at the Municipal Stadium. If you don't feel like having an exciting sports experience, you should take Półwieska Street – a popular city promenade – and head towards the Stary Browar. This repeatedly-awarded shopping center was created in a real 19th century brewery. Apart from a huge shopping and restaurant space of 130,000 square meters, there is quite a lot of modern art to see.

Wooden churches

You can begin the second day by visiting Lake Malta. There is a re-

INFO TEATR WIELKI IM. STANISŁAWA MONIUSZKI

ATRAKCJE

Lekcja teatralna, czyli możliwość zwiedzenia opery od kulisy i poznania jej tajemnic. Od wtorku do piątku po wcześniejszej rezerwacji terminu. ul. Fredry 9 *opera.* pozn.pl

Prezbiterium kościoła w Domachowie
Church interior in Domachowo

Drewniane kościoły

Kolejny dzień zaczniemy od wizyty nad Jeziorem Maltańskim. Są tu: tor regatowy, całoroczny stok narciarski, tor saneczkowy, kolejka górską oraz Termy Maltańskie z kilkunastoma basenami i saunami. Jeśli towarzyszą nam dzieci, pokażemy im zoo, do którego dojedziemy czterokilometrową kolejką wąskotorową ciągniętą przez zabytkowy parowóz.

Warto też wybrać się na wycieczkę za miasto, do jednego z drewnianych kościołów archidiecezji poznańskiej. Pięć z nich: w Brodach, Bronikowie, Domachowie, Jeżewie i Zakrzewie koło Rawicza, dopiero co odrestaurowano za sprawą funduszy norweskich i EOG. Dzięki nim uratowano m.in. liczne gotyckie

gąta course, an artificial ski slope, a sledging track, a roller-coaster and a water park with a dozen swimming pools and steam baths. If you are with kids, take the 4-kilometer narrow gauge railway pulled by an old steam locomotive and visit the local zoo.

You should also consider going out of town to see one of the wooden churches that belong to the Archdiocese of Poznań. Five of them, in Brody, Bronikowo, Domachowo, Jezewo and Zakrzewo near Rawicz, have just been renovated with EEA and Norway Grants. Thanks to these subsidies, numerous Gothic and Late Gothic statues, altars, paintings, pulpits, stained-glass windows and polychromes have been restored. These churches have therefore become important

Kościół w Domachowie
Church in Domachowo

i późnogotyckie rzeźby, ołtarze, obrazy, ambony, witraże czy polichromie. Wspomniane kościoły stały się tym samym ważnymi punktami na turystycznej mapie okolic Poznania.

Każdy z nich to prawdziwa architektoniczna perełka. Ten w Brodach to jedna z najstarszych parafii w Polsce i równocześnie największy drewniany kościół w archidiecezji. Wybudowano go w XVII wieku z drewna modrzewiowego. Dominują tu barok i rokoko, ale jest też element dużo starszy – kropielnica wykuta w polnym kamieniu, która według podań może pochodzić z XI wieku. Kościół w Bronikowie wybudowano z kolei w XVIII wieku, a szczególnie warty uwagi jest tu drewniany barokowy ołtarz z Matką Bo-

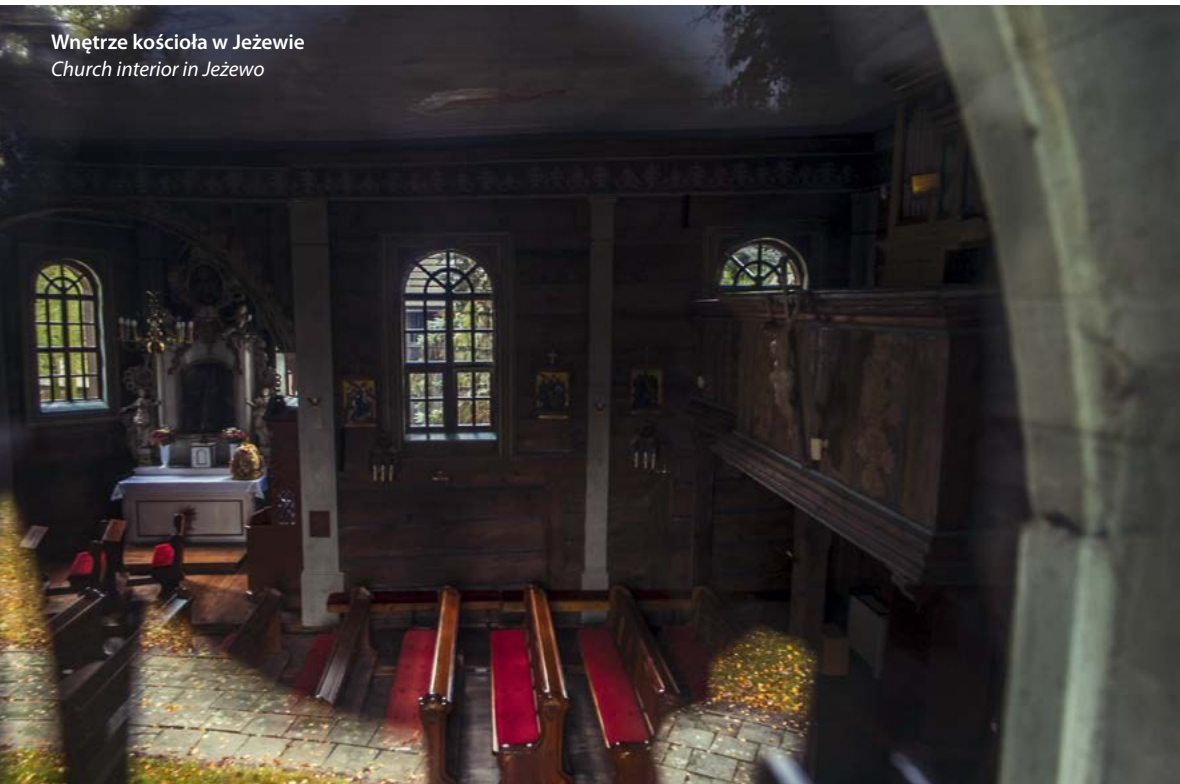

Obiekty architektury sakralnej, czyli kościoły archidiecezji poznańskiej w Brodach, Bronikowie, Domachowie, Jeżewie i Zakrzewie koło Rawicza, zostały odrestaurowane dzięki wsparciu z funduszy norweskich i EOG w wysokości 3,1 mln zł. Łączna powierzchnia odremontowanych kościołów to 1113 m².

Objects of sacral architecture, the churches of the Archdiocese of Poznań in Brody, Bronikowo, Domachowo, Jezewo and Zakrzewo near Rawicz, have been renovated thanks to subsidies from EEA and Norway Grants for PLN 3.1 million. The total surface of 1113 square meters has been renovated.

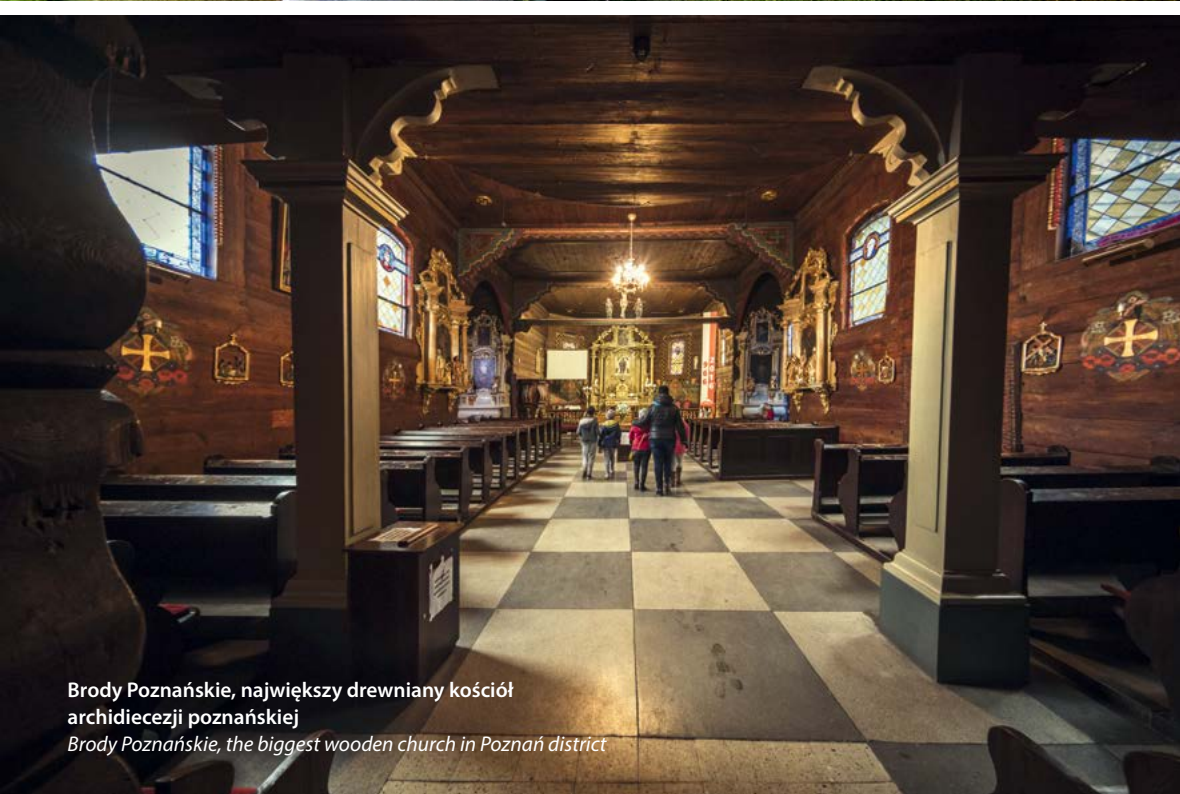
Nawa główna kościoła w Bronikowie Wielkopolskim
Church interior in Bronikowo Wielkopolskim

Wnętrze kościoła w Jeżewie
Church interior in Jeżewo

Kościół w Zakrzewie
Church in Zakrzewo

Brody Poznańskie, największy drewniany kościół
archidiecezji poznańskiej
Brody Poznańskie, the biggest wooden church in Poznań district

INFO**ZAMEK
CESARSKI
JEST DZIŚ
SIEDZIBA
CENTRUM
KULTURY
ZAMEK**

Otwarty
codziennie od
9,00 do 22,00.

Bezpłatnie

można
poruszać się
po holach,
korytarzach
i

dziedzińcach.

W każdym

miesiącu

odbywa się

„Niedziela

na zamku”,

w czasie

której można

zwieźć

obiekt

w obecności

przewodnika.

ul. Św. Marcin

80/82

zamek.poznan.

pl

ATRAKcje

Na zamku

znajdują

się też Teatr

Animacji oraz

Muzeum

Powstania

Poznańskiego

Czerwca

1956.

ską z Dzieciątkiem – starszy niż sam kościół. Kościół pw. św. Michała Archaniola w Domachowie pochodzi z 1568 roku, choć potem był przebudowywany. Tu również zachwyć się można m.in. ołtarzem, którego częścią jest gotycka rzeźba Pietà z ok. 1400 roku. W Jeżewie, w powiecie gostyńskim, w oczy rzuca się zbudowana obok kościoła drewniana dzwonnica z 1832 roku. Kiedyś były tu zresztą trzy dzwony, jednak zrabowali je Niemcy podczas II wojny światowej. Ograbiono wówczas cały kościół. Piątym z odrestaurowanych w ramach funduszy norweskich i EOG drewnianym kościołem archidiecezji poznańskiej jest sanktuarium Matki Boskiej Pocieszenia w Zakrzewie koło Rawicza. Wybudowano go w 1610 roku pod patronatem św. Klemensa. Podobizny tego świętego figurują na ołtarzu głównym oraz wśród innych ornamentów.

Wracając do miasta, zatrzymajmy się na chwilę w jego północnej części – na Morasku. W 1976 roku powstał tu niezwykle rezerwat przyrodniczo-astronomiczny. Przede wszystkim za sprawą kraterów, które w opinii naukowców są pozostałością po upadku dużego meteorytu 5 tys. lat temu. Jest ich tu sześć, największy ma 90 metrów średnicy i 11,5 metra głębokości.

Cytadela

Popołudnie spędźmy w ścisłym centrum Poznania, w Cytadeli – ogromnym parku o powierzchni ponad stu hektarów. W XIX wieku na wzgórzu wzniesiono potężny fort będący częścią twierdzy Poznań. Po 1945 roku stał

landmarks on the tourist map of Poznań's surroundings. And one of the most interesting places for foreigners to visit in the area.

Each one is a real architectural gem. The church in Brody is one of the oldest parishes in Poland and at the same time the largest wooden church of the Archdiocese. It was built in the 17th century with larch wood. Its dominant styles are Baroque and Rococo, although there is also a much older element – a stoup carved from a field stone that according to folk tales could come from the 11th century. The church in Bronikowo was in turn built in the 18th century. Its wooden Baroque altar with Madonna and Child – older than the church itself – is particularly noteworthy. The St. Michael the Archangel Parish Church in Domachowo dates back to 1568, although it has been rebuilt since then. Inside you can admire, for instance, its altar with a Gothic sculpture Pietà dating back to 1400. In Jeżewo, in Gostyń County, you will surely notice the wooden bell-tower from 1832 that was built next to a church. In the past there were three bells, but they were stolen by the Germans during World War II. The entire church was also plundered. The fifth renovation with EEA and Norway Grants, for the wooden church of the Archdiocese of Poznań is the Sanctuary of Our Lady of Consolation in Zakrzewo near Rawicz. It was constructed in 1610 under the auspices of Saint Clement. The images of this saint are visible on the main altar and among other ornaments.

When coming back to the city, you should spend some time in its northern part – in Morasko. In 1976 the incredible Morasko Meteorite Nature Reserve was created in the neighborhood. It contains craters

Fontanna na placu Wolności
Wolności Square fountain

Zamek Cesarski
Imperial Castle

Poznańska Cytadela
Poznań Citadel

INFO
MUZEUM
UZBROJENIA
CYTADELA
CYTADELA
POZNAŃSKA

Otwarte od marca do października: 10.00–17.00, od listopada do lutego: 10.00–16.00, wszystkie niedziele bez względu na miesiąc: 10.00–16.00. Bilet 25 zł/12 zł. park Cytadela

się miejscem rekreacji i wypoczynku, a czasem również areną muzyczną. Na ekspozycji sprzętu wojskowego są m.in. 9 samolotów, 2 helikoptery i 5 czołgów. Schodząc z Cytadeli, zahaczmy o plac Wolności (jest szansa, że i tam akurat dzieje się coś kulturalnego), by wreszcie skierować się na Zamek Cesarski, dawną rezydencję cesarza niemieckiego i króla Prus Wilhelma II. To jeden z najmłodszych zamków w Europie, otwarty go w 1910 roku. Jego budowa miała ostatecznie potwierdzić przynależność Wielkopolski do Rzeszy. Po wybuchu II wojny światowej przerobiono go na kwatery Adolfa Hitlera, choć nie ma dowodów na to, by kiedykolwiek w niej przebywał. Z czasem zamek przybrał współczesne szaty – miejskiego centrum kultury. I to właśnie tam warto zakończyć pobyt w Poznaniu.

that according to scientists are remains of a large meteor that hit the Earth 5,000 years ago. There are six of them, and the largest has a diameter of 90 meters and is 11.5-meters deep.

Cytadela Park

We recommend you spend the afternoon in the very center of Poznań – in Cytadela Park. In the 19th century a large fortress was built on the hill as a part of the Poznań Stronghold. After 1945 the area became a park for recreation and leisure, and sometimes also a stage for concerts. The exhibition of military equipment includes, among other things, 9 aircrafts, 2 helicopters and 5 tanks. When you go down to the park, take a look at Wolności Square (there is a chance that some cultural events might be taking place) and finally head towards the Imperial Castle – an old residence of William II, German Emperor and King of Prussia. Opened in 1910, it is one of the youngest castles in Europe. The building was supposed to be final confirmation that Greater Poland belonged to the German Reich. During World War II the castle was transformed into Adolf Hitler's residence, although there is no evidence that he actually stayed there. With time the castle was modernized and now houses the city's cultural center. And this is the perfect place for finishing sightseeing in Poznań.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PLAC WOLNOŚCI To miejsce, na którym koncentruje się życie Poznania, jak chociażby sławnego festiwalu Malta. Od 2012 r. stoi tu również niezwykła fontanna autorstwa Agnieszki Stochaj i Rafała Nowaka. Ma ona dwa 10-metrowe skrzydła wykonane z giętego szkła, po których woda spływa do basenu. Można przejść się po biegnącej przez jej środek kładce, by poczuć się jak we wnętrzu wodospadu.
WOLNOŚCI SQUARE is where the whole life of Poznań is concentrated and where the famous Malta Festival takes place. Since 2012 the square has been decorated with an incredible fountain designed by Agnieszka Stochaj and Rafał Nowak. If you walk the footbridge that runs through the middle of the fountain, you will experience a sense of being inside a waterfall.

Wielkopolska Onkologia

GREATER POLAND ONCOLOGY

Profilaktykę nowotworową zaczynamy zaraz po wstaniu z łóżka, przy śniadaniu – m.in. to przesłanie przekazują organizatorzy akcji Wielkopolska Onkologia. Szpital Kliniczny Przemienienia Pańskiego Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu otrzymał na jej potrzeby wsparcie z funduszy norweskich i EOG w wysokości 19,9 mln zł. Za te pieniądze nie tylko kupił nowoczesny sprzęt i sfinansował badania tysiącom pacjentów, ale propaguje też zdrowy tryb życia i właściwe odżywianie się. Organizatorzy akcji raz na kilka miesięcy zapraszają mieszkańców do centrum handlowego Poznań City Center, gdzie częstują ich śniadaniem przygotowanymi przez najlepszych szefów kuchni. Uczą szkolne kucharki, zachęcają do ruchu oraz badania się pod kątem nowotworów.

Preventive cancer treatment starts after you wake up, during breakfast – this is one of the messages spread by the organizers of the Great Poland Oncology action. The University Hospital of the Lord's Transformation in Poznań received PLN 19.9 million financial assistance from EEA and Norway Grants to support this action. For the money received, the hospital could not only buy modern equipment and finance examinations for thousands of patients, but also promote healthy lifestyles and proper nutrition. Once every couple of months the organizers of the action invite city inhabitants to Poznań City Center to serve them healthy breakfasts prepared by the best chefs. They instruct school cooks, encourage physical activity and regular examinations for cancer.

ATRAKcje POZNANIA

ATTRACTIONS
IN POZNAŃ

Collegium Maius Uniwersytetu
Medycznego
Collegium Maius of the Poznań
University of Medical Sciences

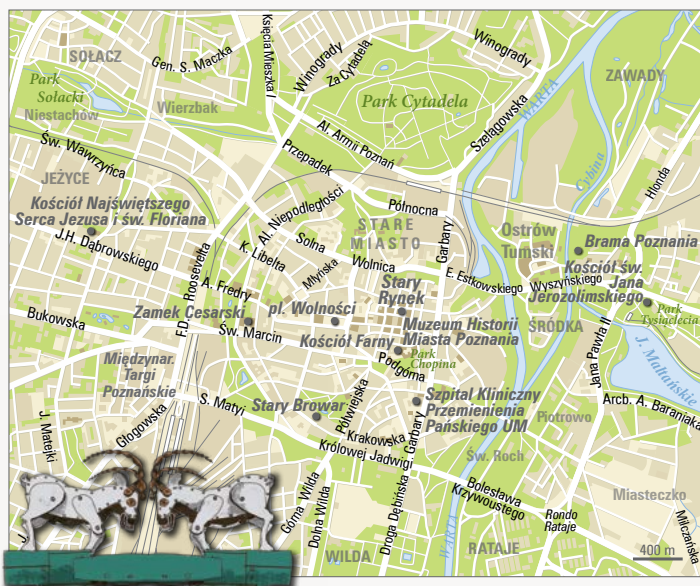
Zamek Królewski
Royal Castle

Królewsko-cesarski Poznań

ROYAL AND IMPERIAL POZNAŃ

W tym wyjątkowym mieście swoje rezydencje mieli i królowie polscy, i pruscy cesarze, jak chociażby Wilhelm II. Poznań był też przez moment stolicą Europy, kiedy Napoleon Bonaparte dowodził stąd swoją armią. Tutaj powstało godło Polski i Poznań jako jedyne miasto jest wymieniony w hymnie!

Both Polish monarchs and Prussian emperors, such as William II, had their residences in this exceptional city. For a moment Poznań was also the capital of Europe, when Napoleon Bonaparte commanded his army from. It was in Poznań that the coat of arms of Poland was created and it is the only city mentioned in the Polish national anthem!

Nierozpoznawalni

THE UNRECOGNIZED ONES

To 112 ponaddwumetrowych rzeźb – amorficznych korpusów ludzkich pozbawionych głów zmierzających w różnych kierunkach. Monumentalną plenerową ekspozycję prac Magdaleny Abakanowicz, polskiej artystki światowej sławy, można oglądać w poznańskiej Cytadeli. Instalacja zdaje się mówić, że różnią nas religia, kultura, charakter, kolor skóry, poglądy, ale bardzo dużo też nas łączy – wszyscy jesteśmy ludźmi, ale niektóre wartości, jak szacunek, tolerancja, uczciwość, są ponadczasowe. Tak więc ten beładny tłum skłania do zadumy nad ludzką kondycją.

There are 112 of these more than two-meter tall amorphous sculptures of human bodies without heads, that wander in different directions. This monumental open-air exhibition of works created by the world-famous artist Magdalena Abakanowicz is located in Poznań's Cytadela Park. The installation seems to be telling us that we are different in terms of religion, culture, personality, skin color, worldview, but we are also similar in many ways. This chaotic crowd makes us wonder about the human condition.

Rogale św. Marcina

ST. MARTIN CROISSANTS

Są symbolem Poznania, jego kulinarnym skarbem od ponad 100 lat. Tajniki ich wypieku można poznać w Rogalowym Muzeum Poznania, a przy okazji posłuchać poznańskiej gwary i dowiedzieć się, co to są pyry z gzikiem czy mantel. Wypiekane masowo są na Dzień św. Marcina – 11 listopada. Ten rycerz na białym koniu słynął z dobroczynności. Podobno pewien cukiernik znalazł podkowę konia świętego i w jej kształt uformował półfrancuskie ciasto, które nadział masą z białego maku, bakalii i miodu. A potem te rogale rozdał biednym.

They are a symbol of Poznań, its culinary treasure for over 100 years. You can discover the secrets of their recipe in the Poznań Croissant Museum. The rolls are baked in large quantities for St. Martin's day – 11 November. This knight with a white horse was famous for his philanthropy. Supposedly one pastry cook found a horseshoe of the saint's horse and then shaped his croissant-like pastry into a horseshoe and filled it with white poppy seed, dried fruit and honey paste. And then gave them to the poor.

POLSKA
POLAND

ŻYDOWSKIM SZLAKIEM

ON THE JEWISH TRAIL

TEKST WIKTORIA MICHAŁKIEWICZ

Muzeum POLIN – zrekonstruowane sklepienie i bima (mównica) z synagogi w Gwoźdźcu
POLIN Museum – reconstructed vault and bima (an elevated platform) from the synagogue in Gwoździec

**INFO
WARSZAWA**

Przy ul.
Twardej
6 działa
zabytkowa
synagoga im.
Rywki
i Zalmana
Nożyków.
Zwiedzanie
pon.–czw.
w godz.
9.00–20.00,
w piątek
do zachodu
słońca, w niedz.
11.00–19.00.
Wstęp 10 zł.
warszawa.
jewish.org.pl

Można
wybrać się
na spacer po
żydowskiej
Warszawie.
Lista miejsc
na stronie [zmh.
um.warszawa.pl](http://zmh.um.warszawa.pl).

Żydzi przybyli do Polski prawdopodobnie już w IX wieku jako wędrowni handlarze. Z czasem zaczęli osiedlać się we wsiach i miasteczkach, tworząc oryginalną kulturę, na którą składały się literatura, teatr, architektura i muzyka. Kraków i Warszawa wyrosły na centra żydowskiej myśli religijnej i intelektualnej. Od Cieszyna po Sejny rzemieślnicy wznosili zakłady, sklepy, domy, jesziwy – judaistyczne szkoły, oraz synagogi, przy których powstawały kirkuty, czyli cmentarze. Prześladowani w krajach Europy Zachodniej Żydzi swoją nową ojczyznę nazywali Polin, co w języku hebrajskim oznacza „tutaj odpoczniesz”.

Warszawa

Przed II wojną światową była największym żydowskim miastem w Europie. Z ksiąg miejskich z 1421 roku wynika, że ówczesna społeczność żydowska liczyła zaledwie 10 osób.

Jews came to Poland probably in the 9th century as itinerant merchants. With time, they started settling down in villages and small towns and created their original culture that included literature, theatre, architecture and music. Kraków and Warsaw became centers of Jewish religious and intellectual thought, from Cieszyn to Sejny Jewish craftsmen were opening workshops, houses, shops, yeshivas – Jewish schools – and synagogues with adjacent cemeteries. The oppressed Jews from Western Europe called their new country Polin, which in Hebrew means “here you will rest.”

Warsaw

Before World War II it was the biggest Jewish city in Europe. According to city books from 1421, the Jewish community included only 10 people at that time. They lived on today's Rycerska Street (previously named Żydowska, which means Jewish), where a synagogue and a ritual bath house were also located. In 1799, one in ten Warsaw dwellers

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

MUZEUM NA KÓŁKACH – to mobilna wystawa edukacyjna przedstawiająca historię i kulturę Żydów polskich, która do kwietnia 2017 r. zostanie pokazana w 71 miejscowościach poniżej 50 tys. mieszkańców. Wystawie towarzyszą dodatkowe działania edukacyjne.

THE MUSEUM ON WHEELS – a traveling exhibition that presents the history and culture of Polish Jews. Until April 2017 it will tour 71 towns of up to 50,000 inhabitants. The exhibition includes additional educational initiatives.

Muzeum POLIN
The POLIN Museum

W muzeum POLIN jest
200 stanowisk multimedialnych
The POLIN Museum houses 200
multimedia stations

Synagoga Nożyków w Warszawie
The Nożyk Synagogue in Warsaw

Cmentarz Żydowski w Warszawie
jest drugim co do wielkości w Polsce
The Jewish Cemetery in Warsaw is
the second largest in Poland.

INFO WARSZAWA

Teatr Żydowski
im. Estery
Rachel i Idy
Kamińskich,
pl. Grzybowski
12/16.
Repertuar,
bilety na *teatr-
zydowski.art.pl*.

W Warszawie
są cztery
pomniki
Janusza
Korcza
– polsko-
żydowskiego
lekarza
i pedagoga,
który stworzył
oryginalny
system pracy
z dziećmi.
Zginął
w obozie
w Treblince.

Mieszkali przy dzisiejszej ul. Rycerskiej (dawnej Żydowska), gdzie znajdowały się synagoga i budynek łaźni rytualnej. W 1799 roku co dziesiąty mieszkaniec Warszawy był wyznania mojżeszowego, a niecałe sto lat później już co trzeci. Od XVIII wieku istniała tu żydowska osada Nowa Jerozolima, od której pochodzą „Aleje Jerozolimskie” – nazwa jednej z głównych stołecznych ulic. W tym samym czasie w Warszawie działały aż 142 synagogi.

Pod koniec XIX wieku do stolicy zaczęli przybywać mieszkańcy miasteczek z całej Polski, wśród nich wielu chasydów, którzy zakładali własne domy modlitwy, tzw. shtyble. Kwitło życie kulturalne: przy ulicy Żabiej stanęła pierwsza żydowska drukarnia, otwarto teatr Abrahama Izaaka Kamińskiego, na którego deskach występowała Ester Rachel Kamińska, zwana „matką teatru żydowskiego”, a Julian Tuwim czy Marian Hemar pisali teksty do najbardziej znanych kabaretów.

Okres prosperity przerwała II wojna światowa. Od pierwszych dni niemieckiej okupacji oznaczano sklepy i zakłady, a Żydom nakazano noszenie opasek z gwiazdą Dawida. Zamknięto synagogi, a w 1940 roku utworzono getto

were Jewish and less than 100 years later, one in three. In the 18th century a Jewish settlement called New Jerusalem was established. From its name comes Aleje Jerozolimskie street – one of the main streets of Warsaw. At that time there were already 142 synagogues in the city.

By the end of the 19th century people from small towns from across the country started coming to the capital city. There were many Hasidic people among them. They would set up their own houses of prayer, so-called shtiebels. Cultural life was thriving: the first Jewish printing house was established on Żabia Street, the Abraham Izaak Kamiński Theater was opened and gave shows by Ester Rach-

– największe w okupowanej Europie, w którym zamknięto ok. 450 tys. osób. Dwa lata później zapadła decyzja o jego ostatecznej likwidacji. Społeczność Żydowska, licząca wtedy niecałe 60 tys., podjęła dramatyczną próbę oporu. Powstanie zamknęło dzieje żydowskiej Warszawy. W 1943 roku wysadzono Wielką Synagogę na Tłomackiem, a dzielnicę zrównano z ziemią.

Aktywność dzisiejszej społeczności żydowskiej skupia się wokół placu Grzybowskiego, gdzie znajduje się synagoga Nożyków i Teatr Żydowski. Natomiast tragiczne wydarzenia II wojny światowej upamiętnia pomnik Bohaterów Getta w dzielnicy Muranów, niedługo licznie zamieszkałej przez Ży-

ela Kamińska, called “the mother of the Jewish Theater,” while Julian Tuwim and Marian Hemar used to write scripts for the most popular cabaret acts.

This prosperity was interrupted by the outbreak of World War II. From the first days of the German occupation, Jewish shops and works were marked and the Jewish community was forced to wear bands with a Star of David. Synagogues were closed down and in 1940 the German Nazis created a ghetto – the biggest one in occupied Europe, with approximately 450,000 people held there. Two years later, the decision was made to finally liquidate the ghetto. The Jewish community of less than

Muzeum POLIN
– poczekalnia
i kasa kolejowa
POLIN Museum
– a railway station's
waiting room
and ticket office

**INFO
MUZEUM
POLIN**

Zwiedzanie
w pon., czw.
i piątki
w godz.
10.00–18.00,
w śr., sob.
i niedziel.
do 20.00.
We wtorki
muzeum
nieczynne.
W czwartki
wstęp na
wystawę stałą
i tymczasową
bezpłatny.
Bilety na
wystawę
stałą:
normalny
25 zł, ulgowy
15 zł, dla dzieci
i młodzieży
uczącej się
1 zł.
polin.pl

dów. W 2014 roku w symbolicznym miejscu, naprzeciwko pomnika – otwarto Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN.

POLIN

W budynku projektu Rainera Mahlamäkiego z Finlandii na 200 multimedialnych stanowiskach można poznać dzieje pierwszych osadników, historię i zwyczaje judaizmu, obejrzeć 170 oryginalnych przedmiotów i 200 replik, które ilustrują stulecia wspólnego dziedzictwa kulturowego aż do Holokaustu. Największy zachwyty wzbudza zrekonstruowane wnętrza synagogi z Gwoźdźca. Takich drewnianych bożnic w polskim krajobrazie było kiedyś dużo, niestety większość spłonęła.

POLIN to prężnie działający ośrodek, który od momentu powstania stał się turystycznym

Dzięki dofinansowaniu w wysokości 12,5 mln zł otrzymanego z funduszy norweskich i EOG muzeum POLIN realizowało w latach 2013–2016 program edukacyjno-kulturalny „Żydowskie dziedzictwo kulturowe”. Jego celem było przekazanie wiedzy i doświadczeń z tysiąca lat historii Żydów polskich.

Thanks to subsidies of PLN 12.5 million obtained from EEA and Norway Grants the POLIN museum implemented an educational-cultural Jewish Cultural Heritage program in 2013-2016. Its goal is to pass on the knowledge and experiences of the whole century of the history of Polish Jews.

60,000 people attempted to resist. Their uprising ended the history of Jewish Warsaw. In 1943, the Great Synagogue on Tłomackie Street was blown up and the entire district razed to the ground. The activities of today's Jewish community

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

MUZEUM POLIN w 2016 r. zdobyło dwie główne nagrody muzealne w Europie: prestiżową European Museum of the Year Award oraz European Museum Academy Prize. W przypadku obu nagród jurorzy podkreślali wysoką jakość i zasięg programów edukacyjnych muzeum. Większość tych działań realizowana jest w ramach programu „Żydowskie dziedzictwo kulturowe”.

THE POLIN MUSEUM OF THE HISTORY OF POLISH JEWS in 2016 won two major museum awards in Europe: a prestigious European Museum of the Year Award and a European Museum Academy Prize. With both awards, the jury emphasized the high quality and range of educational programs run by the museums. The majority of these actions were implemented within “The Jewish Cultural Heritage” program.

Rynek w Kazimierzu Dolnym
Market Square in Kazimierz Dolny

hitem stolicy. Obecnie dzięki wsparciu z funduszy norweskich i EOG muzeum organizuje wiele projektów, w tym warsztaty fotograficzne i muzyczne, wykłady i debaty, wystawy czasowe i podróżujące po Polsce, wirtualny spacer po żydowskiej Warszawie czy edukacyjną grę interaktywną dla najmłodszych. Głównym celem placówki jest promowanie tolerancji i życia w społeczeństwie, w którym funkcjonują obok siebie odmienne grupy, obyczaje i wyznania.

Kazimierz Dolny

Czyli szteti Kuzmir, bo Żydzi pojawili się tu już w XI wieku. Stąd pochodziła słynna Esterka, Żydówka, w której zakochał się król Kazimierz

are focused around Plac Grzybowski – a square housing the Nożyk Synagogue and the Jewish Theater. The tragic events of World War II are commemorated with the Ghetto Heroes Monument in the Muranów neighborhood, a popular Jewish district in the past. In 2014 the POLIN Museum of the History of Polish Jews was opened in a symbolic place – in front of the Ghetto Heroes Monument.

POLIN

The building, designed by Rainer Mahlamäki from Finland houses 200 multimedia stations that show the story of the first settlers, and the history and traditions of Judaism. You can admire 170 original artefacts and 200 replicas that illustrate centuries of a common cultural heritage

Jedna z ekspozycji muzeum POLIN. Po prawej:
mobilna wystawa „Muzeum na kółkach” w Cieszynie
*One of the exhibitions of the POLIN Museum. On the right:
a traveling exhibition “The Museum on Wheels” in Cieszyn*

Żydowskie miasteczka

JEWISH TOWNS

Pierwsze wzmianki o żydowskich mieszkańcach Grodziska Mazowieckiego pochodzą z II poł. XVI w. Dwieście lat później Żydzi otrzymali pozwolenie na założenie synagogi i cmentarza – jednego z najstarszych na Mazowszu. W połowie XIX w. ich gmina w Grodzisku prężnie się rozwijała, mieszkańcy zajmowali się rzemiosłem i handlem, założono szkołę oraz drugą synagogę. Współistnienie polskiej i żydowskiej kultury przerwała II wojny światowa – w grudniu 1940 r. Żydów wysiedlono do grodziskiego getta, następnie do

The first information about the Jewish inhabitants of Grodzisk Mazowiecki comes from the second half of the 16th century. Two hundred years later Jews were permitted to set up a synagogue and a cemetery – one of the oldest in Mazovia. In the mid-19th century the Jewish community in Grodzisk was developing dynamically, the inhabitants worked as craftsmen and traders, and school and a second synagogue were established. The coexistence of Jewish and Polish culture was interrupted by World War II – in December 1940 Jews were first moved to a ghetto in

getta w Warszawie, a później wywieziono do obozu zagłady w Treblince.

Podobny, tragiczny los spotkał żydowskich mieszkańców większości polskich miasteczek – a było ich przed wojną około trzech tysięcy. Dzięki inicjatywie Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN realizowanej w ramach programu „Żydowskie dziedzictwo kulturowe”, a finansowanej z funduszy norweskich i EOG, koordynatorzy projektu wraz z mieszkańcami odtwarzają i dokumentują ich losy. Budynki, które żydowscy rzemieślnicy wznosili wspólnie z lokalnymi stolarzami, pozostałości zakładów, sklepów i domów, kirkuty, historie życia codziennego, kulturalnego i losy postaci wzbogacają wirtualną mapę żydowskich miasteczek „Wirtualny Sztetl”. Jest ona dostępna online (www.sztetl.org.pl). Mapa zawiera też informacje na temat synagog, tysiące zdjęć i nagrań, dzięki którym można zwiedzać całą Polskę: wirtualnie i realnie. Portal Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN to jedyny taki projekt na świecie, którego celem jest opisanie wszystkich społeczności żydowskich, jakie żyły w granicach Rzeczypospolitej.

Grodzisk, then to a ghetto in Warsaw and finally taken to an extermination camp in Treblinka.

A similarly tragic fate was shared by the Jewish inhabitants of the majority of small Polish towns – and there were approximately 3,000 of them before the war. Thanks to an initiative undertaken by the POLIN Museum of the History of Polish Jews POLIN as a part of the “Jewish Cultural Heritage” project, supported with EEA and Norway Grants, the project coordinators and small town dwellers recreate and document their stories.

A virtual map of Jewish small towns called the “Virtual Shtetl” is enriched with the buildings that were built by the Jewish craftsmen and local carpenters, the remains of workshops, houses, shops and cemeteries, reconstructed stories about everyday and cultural life as well as testimonies by certain individuals. The map is available online (www.sztetl.org.pl). It contains information about synagogues, and thousands of photos and recordings, so you can visit all of Poland: in a virtual and real life. The website of the POLIN Museum of the History of Polish Jews is the only project of this type in the world. Its goal is to describe all of the Jewish communities that lived in Poland.

INFO
KAZIMIERZ
DOLNY
I ZAMOŚĆ**KAZIMIERZ**
DOLNY

Atrakcje
Kazimierza
Dolnego,
zabytki,
noclegi na
oficjalnej
stronie
miasta:
[kazimierz-
dolny.pl](http://kazimierz-dolny.pl).

ZAMOŚĆ
Wszelkie
przydatne
dla turystów
informacje
na oficjalnej
stronie
miasta
zamosc.pl.

Informacje
o synagodze
w Zamościu
i Szlaku
Chasydzkim
na fodz.pl.

Wielki. Tutaj również w 1827 roku przeprowadził się cadyk Ezechiel, syn Cwi-Hirsza Tauba, uczeń Jakuba Icchaka Horowitza – „Widzącego z Lublina”, a wraz z nim liczni chasydzi wierzący w jego cudowne moce. Motto cadyka brzmiało: *Nie mogę odczuwać radości szabasu bez nowej melodii*, a widok mężczyzny z pejsami wystającym spod kapeluszy był w XIX wieku stałym elementem krajobrazu miasteczka. Ze względu na malownicze położenie Kazimierz szybko stał się ulubionym miejscem żydowskich artystów i popularną miejscowością wypoczynkową dla filmowców i fotografów, którzy organizowali tutaj swoje plenery.

Zamość

Historia zamojskich Żydów zbiega się z założeniem miasta – Jan Zamojski w 1588 roku sprowadził tu grupę Żydów sefardyjskich, m.in. z Turcji i Włoch, którzy prowadzili międzynarodowy handel. Miasto wyrosło wkrótce na ważny ośrodek intelektualny, stąd pochodził poeta Bolesław Leśmian czy rewolucjonistka Róża Luksemburg. Do dziś wśród renesansowej zabudowy miasta zachowała się znaczna część dzielnicy żydowskiej, w okolicach ulic Pereca i Zamenhofs oraz przy

The greatest admiration is aroused by a reconstructed interior of a synagogue from Gwoździec. In the past there were many wooden temples of this kind, but unfortunately most of them burnt down.

The POLIN museum is a dynamic and active center that has already become a tourist must-see attraction of the capital. Currently, thanks to subsidies from EEA and Norway Grants, the museum runs a number of projects, including photography and music workshops, lectures and debates, temporary and travelling exhibitions, as well as virtual tours through Jewish Warsaw and interactive educational games for children. Its primary goal is to promote tolerance and life in a society that integrates different groups, customs and religions.

Kazimierz Dolny

Also called the Stetl Kuzmir, as Jews were coming here as early as in the 11th century. It was the home town of the famous Esterka, a Jewish girl with whom King Casimir III the Great fell in love. In 1827 tzadik Ezechiel, the son of Cwi-Hirsza Taub and a disciple of Jacob Isaac Horowitz – “the Seer of Lublin”, moved to the town and with him came many other Hasids who believed in Ezechiel’s supernatural powers. His motto was: “I cannot feel the joy of Shabbat without a new melody.” Men with sidelocks sticking out of

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

ŁAŃCUT Tamtejsza synagoga to wspaniały zabytek żydowskiej architektury sakralnej inspirowanej mistycyzmem żydowskim. Wyróżnia się polichromiami o motywach symbolicznych: na ścianach i sklepieniu można podziwiać kolorowe zwierzęta, rośliny, teksty modlitw i znaki zodiaku.

THE CITY OF ŁAŃCUT The local synagogue is a wonderful example of Jewish religious architecture inspired by Jewish mysticism. The temple has characteristic polychromies with symbolic motives: the walls and the vault present colorful animals, plants, texts of prayers and signs of the zodiac.

Rynku Solnym. Do najważniejszych zabytków należy synagoga na rogu Zamenhofs i Bazyliańskiej, wzniesiona w latach 1610–1618, którą w czasie wojny przekształcono na warsztat stolarski. Jest też budynek chederu (szkoły) i mykwa do kąpieli rytualnych (w podwórzu przy ul. Zamenhofs 3). Z kolei przy Rynku Solnym można oglądać kamienice niedługo należące do żydowskich kupców.

Włodawa

Żydzi stanowili ważną część społeczności Kresów, a dzięki handlowi z Wołyniem i Ukrainą cieszyli się prosperity. Symbolem rozwoju gospodarczego i kulturalnego jest

their hats were a permanent element of the town's landscape in the 19th century. Given its picturesque location, Kazimierz very quickly became the favorite place of Jewish artists and a popular holiday destination for filmmakers and photographers who used to use the area for movie locations.

Zamość

The history of Jews from Zamość coincides with the foundation of the town – in 1588 Jan Zamojski brought a group of Sephardi Jews, there mainly from Turkey and Italy, who were involved in international trade. The town soon became an important intellectual center, and was a home for the poet Bolesław Leśmian and for the revolutionary

Wielka Synagoga we Włodawie
The Great Synagogue in Włodawa

INFO WŁODAWA

Jest miastem trzech kultur – w jej centrum wytyczono szlak o takiej nazwie, który prowadzi między świątyniami trzech wyznań i włodawskim rynkiem.

W zabytkowym zespole zabudowań synagogalnych mieści się dziś Muzeum Pojezierza Łęczyńsko-Włodawskiego. muzeum-wlodawa.pl

Włodawa, gdzie poza dwiema synagogami (zachowanymi do dziś) działały też szkoły, domy modlitwy i łaźnia, a także kirkut między ulicami Jana Pawła II i Reymonta. Tutejsi Żydzi byli silnie związani z polskimi mieszkańcami miasta – rodzina Czartoryskich współfinansowała budowę imponującej Wielkiej Synagogi. W jej odrestaurowanym wnętrzu – dziś muzeum – można podziwiać neobarokową oprawę aron ha-kodesz, centralnego punktu świątyni, gdzie jest przechowywana Tora. Jest też ekspozycja o historii Żydów włodawskich z przedmiotami codziennego użytku takimi jak lampki chanukowe czy sztucce. Na babińcu synagogi odtworzono pokój mefameda, czyli nauczyciela szkoły religijnej.

W sąsiadującej z Wielką Synagogą bożnicy zachowały się autentyczne freski i inskrypcje – malowidła przedstawiają znaki zodiaku i fragmenty modlitw. Takie motywy, związane z mistycznymi wątkami judaizmu, często ozdabiały żydowskie budynki sakralne.

Leżajsk

Tu rozwinęła się mistyczna wersja judaizmu, czyli chasydyzm. Ten ruch religijny zapoczątkował

Róża Luksemburg. A large part of the old Jewish neighborhood, near the streets of Pereca and Zamenhofs and around Rynek Solny, has been preserved until today, among the town's Renaissance architecture. The most important monuments include a synagogue at the corner of Zamenhofs and Bazyliańskiej streets that was built in 1610-1618, which during the war was transformed into a carpenter's shop. There is also the building of a cheder (a school) and a mikveh for ritual baths (on a courtyard at 3 Zamenhofs Street). Then at Rynek Solny you can admire the town houses that in the past used to belong to Jewish merchants.

Włodawa

Jews were an important part of the community of the *kresy* – Poland's Eastern Borderlands. Thanks to the trade with Wołyń and Ukraine they lived in comfort. Włodawa is a symbol of economic and cultural development.

Apart from two synagogues (preserved to this day), there were also schools, houses of prayer and a public bath as well as a cemetery in between. Local Jews were tightly connected to the Polish town's inhabitants – the Czartoryski family co-financed the construction of an impressive

Great Synagogue there. In its renovated interior – today a museum - you can admire the Neo-Baroque façade of the Torah ark – a central place in the temple where the Torah is kept. A temple adjacent to the Great Synagogue features original frescos and inscriptions – paintings that show signs of the zodiac and fragments of prayers. Such motif, related to the mystic aspects of Judaism, would often decorate Jewish religious buildings.

Chasydzi świętują rocznicę śmierci cadyka Elimelecha Weissbluma nad jego grobem w Leżajsku
Hasids celebrate the anniversary of the death of the tzadik Elimelech Weissblum at his grave in Leżajsk

kował Baal Szem Tow, wędrowny kaznodzieja zauroczony kabałą, który żył w XVIII wieku na Podolu. Przeciwstawiał się umartwianiu i ascezie, uważał, że Boga należy chwalić przez mądre i radosne życie. Dlatego czcił go tańcem i śpiewem, a także charakterystyczną dla tego ruchu ekstatyczną modlitwą. Jego kontynuatorem był cadyk Elimelech z Leżajska, który sformułował koncepcję ruchu chasydzkiego jako grup wyznawców skupionych wokół nauczyciela i mistrza. Właśnie postać Elimelecha rozślawiła Leżajsk.

W każdą rocznicę śmierci cadyka, przypadającą 21 adara, czyli na przełomie lutego i marca, miejscowość odwiedzają tysiące pielgrzymów, by modlić się nad jego grobem

Leżajsk

A mystic version of Judaism called Hasidism developed in this place. This religious movement was initiated by Baal Szem Towa, a traveling preacher fascinated with Kabbalah, who lived in the 18th century in Podolia. An opponent of mortification and asceticism, he believed that people should glorify God by living a wise and happy life. That is why he worshipped him with dancing and singing as well as with ecstatic prayers that are characteristic of this movement. His successor became Elimelech from Leżajsk, who formulated the idea of the Hasidic movement as being focused around the teacher and master. It was Elimelech who made Leżajsk famous.

During every anniversary of the tzadik's death, on 21 adar, by the

INFO LEŻAJSK

Noclegi, zabytki, trasy turystyczne na stronie lezajsk.pl.

**INFO
OŚWIĘCIM****CENTRUM
ŻYDOWSKIE**

mieści się przy
pl. Księdza
J. Skarbka 5.
Czynne
od niedzieli
do piątku
– w sezonie
(kwiecień–
wrzesień)
w godz.
10.00–18.00,
poza
sezonem
do 17.00.
Zamknięte
w soboty
i święta
żydowskie.

**PAŃSTWOWE
MUZEUM
AUSCHWITZ-
BIRKENAU**

– czynne
codziennie
oprócz
1 stycznia,
25 grudnia
i pierwszego
dnia
Wielkanocy.
Godziny
otwarcia
uzależnione
od miesiąca
– najkrócej
w grudniu
(8.00–14.00),
najdłużej
w czerwcu,
lipcu
i sierpniu
(8.00–19.00).
Informacje na
auschwitz.org.

z 1776 roku. Elimelech z Leżajska słynął z niezwykłych zdolności: miał leczyć śmiertelne choroby, przewidywać przyszłość i spełniać prośby o miłość i powodzenie. W czasie święta na grobie mędrca wierni składają kwittelech – karteczki z prośbami.

Oświęcim

Kiedy król Kazimierz Jagiellończyk potwierdził przywileje nadane Żydom na tym terenie, zaczęli się oni osiedlać wokół zamku. Tam powstawały ich zakłady, odbywał się handel, a w piątki w oknach płonęły świece szabasowe. W okresie międzywojennym Żydzi stanowili aż 60 proc. mieszkańców Oświęcimia.

Po gminie pozostała Synagoga Stowarzyszenia Studiowania Miszny. W czasie II wojny światowej Niemcy urządzili w niej magazyn wojskowy. Dziś jest odnowiona i pełni swoje dawne funkcje. W przylegającym do niej budynku działa Centrum Żydowskie, którego wystawa stała prezentuje fotografie, zabytkowe eksponaty i wspomnienia byłych żydowskich mieszkańców miasta. Centrum współpracuje z Państwowym Muzeum Auschwitz-Birkenau odpowiedzialnym za zachowanie pamięci o ofiarach nazizmu, którzy zginęli w obozie koncentracyjnym Auschwitz-Birkenau.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PERFEKCYJNE NAZISTOWSKIE MIASTO Nie wszyscy wiedzą, że tuż obok obozu w Auschwitz, na gruzach polskiego miasta Oświęcim, miał powstać idealny aryjski ośrodek. Zaplanowano wybudować tu 1600 „mieszkań ludowych” o powierzchni od 40 do 60 m², a także domy jednorodzinne z ogródkami. Każdy z centralnym ogrzewaniem i bieżącą wodą oraz pralnią. Projektantem nowego Auschwitz został wrocławski architekt Hans Stosberg.

PERFECT NAZI CITY Not everybody knows that right next to the Auschwitz concentration camp a perfect Aryan center was to be established on the debris of the Polish town of Oświęcim. There were plans to build 1,600 “people’s apartments” of between 40 and 60 square meters, as well as detached houses with gardens.

end of February and the beginning of March, the town is visited by thousands of pilgrims who come to pray at his 1776 grave. Elimelech of Litzhensk was famous for his supernatural skills: he was supposed to be able to heal fatal diseases, predict the future and fulfill requests for love and prosperity. During the celebration worshippers put *kwittelech* on his grave – small pieces of paper with requests.

Oświęcim

When King Casimir IV Jagiellon confirmed the privileges given to the Jews from this region, they started to settle around the castle. They were opening their workshops and filling their windows with burning Shabbat candles every Friday. In the interwar period, Jews constituted 60% of Oświęcim’s inhabitants.

The Chevra Lomdei Mishnayot Synagogue is the only surviving Jewish temple in Oświęcim. During World War II the synagogue served as a military warehouse for the Germans. Today it is renovated and its primary function has been restored. An adjacent building houses a Jewish Center with an exhibition that presents photographs, antique exhibits and memories of former Jewish inhabitants of the town. The center works with the Auschwitz-Birkenau Memorial and Museum, which is responsible for the memory of the victims who died in the Auschwitz-Birkenau concentration camps.

**Wystawa stała w Muzeum
Auschwitz-Birkenau**
*A permanent exhibition
at the Auschwitz-Birkenau Museum*

**Główna brama wejściowa
do byłego obozu w Oświęcimiu**
*The main entrance gate to the former
Auschwitz concentration camp*

Tarnów

Żydzi mieszkali tu już od średniowiecza i przyczyniali się do wzrostu zamożności miasta, dlatego szybko zyskiwali kolejne przywileje. Na początku handlowali głównie zbożem, ale z czasem mieli też prawo do handlu wódką i prowadzenia restauracji. Dzielnica żydowska powstała na wschód od Rynku – przy ulicach Żydowskiej i Wekslarskiej. W 1939 r. połowa z 56 tys. mieszkańców Tarnowa była pochodzenia żydowskiego. Stanowili oni elitę intelektualną miasta. W Muzeum Okręgowym przy Rynku znajduje się bogata dokumentacja ich dziejów.

The first Jews lived there in the Middle Ages and as they contributed to the increasing wealth of the town, they quickly gained more privileges. In the beginning they used to trade mostly in grain, but with time obtained permission to trade in vodka and to run restaurants. The Jewish quarter was created on the east side of the Main Square. In 1939 half the 56,000 inhabitants were Jewish, and were the intellectual elite of the town. The Regional Museum next to the Market Square houses rich documentation of the history of local Jews.

Tykocin

To malownicze miasteczko położone nad Narwią, w drodze na Białystok, było w XVII i XVIII w. jednym z najważniejszych ośrodków żydowskich Rzeczypospolitej. Tutejsi Żydzi zamieszkiwali centrum miasta – Rynek i przylegające do niego ulice. Zajmowali się głównie handlem solą, przyprawami korzennymi i tkaninami. Ich śladów należy szukać w dzielnicy Kaczorowo. Zachowała się tu m.in. masywna murowana bożnica wzniesiona w 1642 r. Obecnie mieści się w niej Muzeum Okręgowe w Tykocinie, w którym znajduje się bogata kolekcja judaików.

This is a picturesque small town located on the Narew River, on the way to Białystok. In the 17th and 18th centuries the town constituted one of the most important Jewish centers in Poland. Local Jews lived in the town center - around the Market Square and nearby streets. They mainly traded in salt, spices and textiles. You should look for their traces in the Kaczorowo district. A massive synagogue made of stone has survived to this day. It was built in 1642 and currently houses the Regional Museum of Tykocin with a rich collection of Jewish ceremonial art.

Łódź

Izrael Poznański należał do najbogatszych przemysłowców w Królestwie Polskim, z majątkiem szacowanym na 11 mln rubli. Był jednym z „królów bawełny” XIX-wiecznej Łodzi. W wieku 17 lat sprzedawał sukno w sklepie ojca, później dzięki małżeństwu i sprytowi stał się posiadaczem 50 warsztatów tkackich. Fortunę zbudował na wyzysku pracowników, którym wydłużał czas pracy i płacił mniej niż konkurenci. Z drugiej strony wspierał wiele organizacji charytatywnych. Pozostały po nim wspaniałe zabytki, w tym kilka pałaców, z których najokazalszym był ten przy ul. Ogrodowej.

Izrael Poznański was one of the richest industrialists in the Kingdom of Poland with an estimated fortune of 11 million rubles. He was one of the “cotton kings” in 19th-century Łódź. At the age of 17 he was selling cloths in his father’s shop, then thanks to his marriage and cleverness, he became the owner of 50 weaving plants. He made some of his fortune by exploiting his workers. However, he also supported many charities. He left magnificent monuments, including several palaces, the most impressive of which is located on Ogrodowa Street.

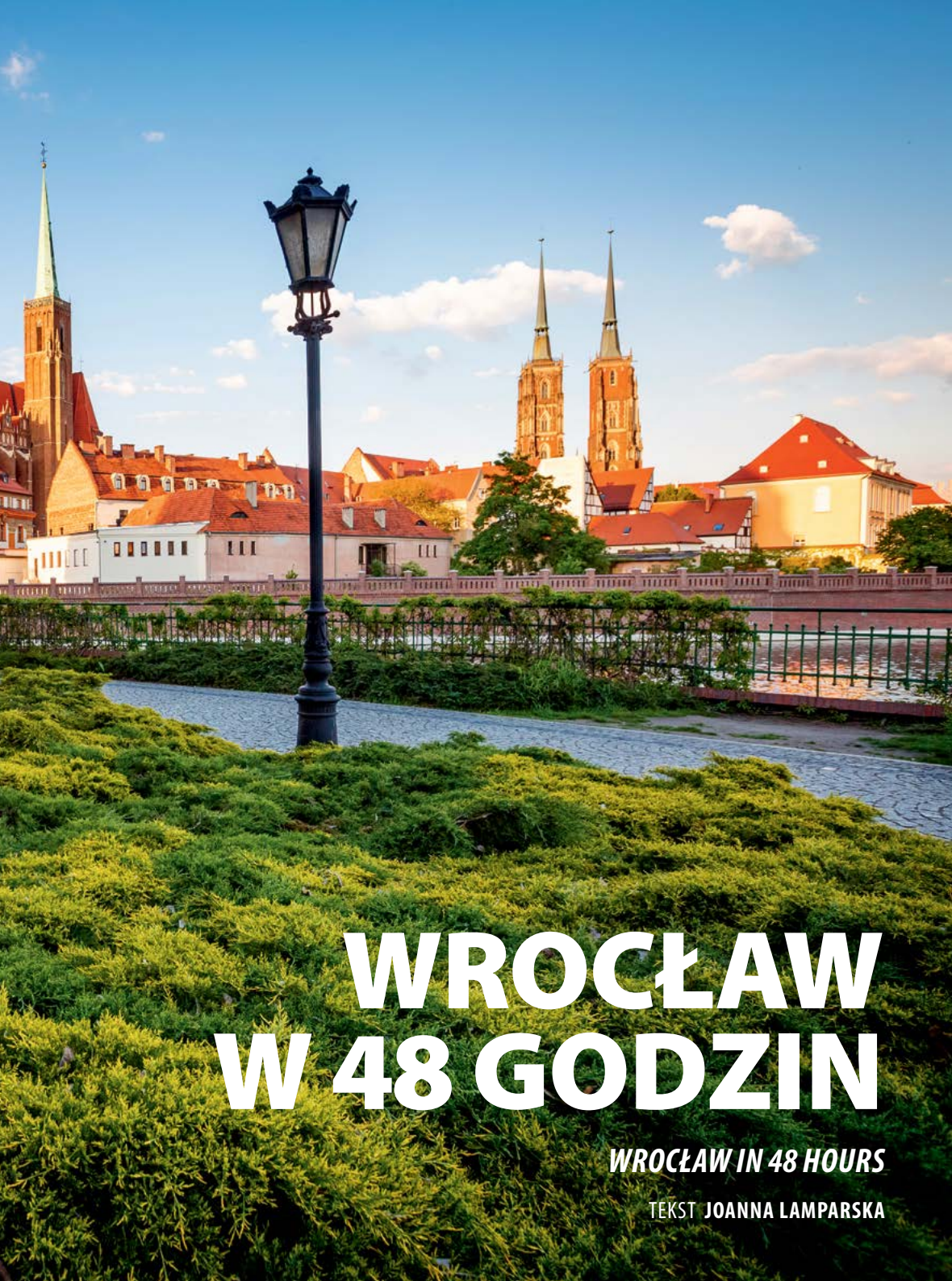
Kazimierz

Na krakowskim Kazimierzu wciąż żywe są żydowskie tradycje. To serce nocnego życia Krakowa z mnóstwem restauracji i pubów serwujących żydowskie przysmaki, gdzie można posłuchać koncertów muzyki klezmerskiej. Tu co roku odbywa się cieszący się światową renomą Festiwal Kultury Żydowskiej. Żydzi pojawili się na Kazimierzu w XIV w. i stworzyli coś w rodzaju własnego miasta. Tą enklawą rządili rabin i starszyzna, nad którymi władzę miał tylko król. Przed wybuchem II wojny światowej w Krakowie mieszkało ponad 64 tys. Żydów, dziś społeczność nie przekracza 150 osób.

Jewish traditions are still alive in Kraków’s district of Kazimierz. It is the heart of the city’s nightlife with plenty of restaurants and pubs that serve Jewish specialties, where you can listen to concerts of klezmer music. Every year the world-famous Jewish Culture Festival is held here. Jews came to Kazimierz in the 14th century. This enclave was governed by rabbis and seniors and only the king’s reign was superior. Prior to the outbreak of World War II over 64,000 Jews lived in Kraków. Today their community does not exceed 150.

Widok na Ostrów Tumski,
najstarszą część Wrocławia
*View of Ostrow Tumski,
the oldest part of Wrocław*

WROCLAW W 48 GODZIN

WROCLAW IN 48 HOURS

TEKST JOANNA LAMPARSKA

Od ponad stu lat nazywany Wenecją Północy, olśniewa pięknem i położeniem. Pięć rzek, dwanaście wysp i ponad dwie setki mostów, a także mieszanka wpływów wielu kultur – to wszystko sprawia, że w przytulonym do wody Wrocławiu każdy odnajduje cząstkę siebie.

INFO
REJSY
PO ODRZE

Można popłynąć statkiem pasażerskim, katamaranem, tramwajem wodnym, gondolą lub kajakiem.
wroclaw.pl/wroclaw-nad-odra

Ostrów Tumski

Wszystko zaczęło się od małej wyspy, z której i my wyruszamy na wędrowkę. Na Ostrowie Tumskim stanęły: gród z podgrodzem, książęca rezydencja i kościół, który w tysięcznym roku został podniesiony do rangi katedry. Dzisiaj Ostrów jest dzielnicą świątyni, gdzie modlitwy mieszają się z pogańską magią. Niemalże w cieniu monumentalnej archikatedry św. Jana Chrzciciela ezoterycy czerpią energię z czakramu Ziemi, który – jak wierzą – ma się znajdować w tej części miasta. Na Ostrów wędrują też zakochani, żeby na

Called the Venice of the North for over one hundred years, the city stuns with its beauty and localization. Five rivers, twelve islands and more than two hundred bridges as well as a mixture of influences from many cultures – Wrocław has something to offer for everyone.

Ostrów Tumski

Everything started with a small island, which is also the starting point for our journey. Ostrów Tumski became a home for a fortified borough, a royal residence and a church which in the year 1000 was promoted to the rank of cathedral. Nowadays, it is a district of temples, where prayers mix up with pagan magic. Almost in the shadow of the monumental Archcathedral of St. John the Baptist, practitioners of the esoteric take energy from the Earth chakra, which according to their belief should be located somewhere in this part of the city. Ostrów is also a perfect destination for lovers. On the Tumski Bridge, which in the past linked this clergy district with the

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PANORAMA RAĆLAWICKA, o wymiarach 15 na 114 m, to największy obraz w Polsce. Można ją zobaczyć we Wrocławiu przy ul. Jana Ewangelisty Purkyniego 11. Bilet do Panoramy Raclawickiej upoważnia także do zwiedzenia Muzeum Narodowego i Muzeum Etnograficznego. Jego koszt to 30 zł normalny i 23 zł ulgowy. www.panoramaraclawicka.pl

THE RAĆLAWICE PANORAMA of 15 x 114 meters is the biggest painting in Poland. It is on display in Wrocław at ul. Jana Ewangelisty Purkyniego 11. With a ticket for the Raclawice Panorama you can also visit the National Museum and the Ethnography Museum. A ticket costs PLN 30 (full rate) and PLN 23 (reduced rate). www.panoramaraclawicka.pl

Archikatedra św. Jana Chrzciciela
na Ostrowie Tumskim
*Cathedral of St. John the Baptist in
Ostrów Tumski*

moście Tumskim, który łączył niegdyś dzielnicę duchowieństwa z resztą świata, zostały kłódki symbolizujące wieczną miłość.

Wrocławskie zoo

Wyznanie zaś, jako że Wrocław rzekami stoi, najlepiej przypieczętować romantycznym rejsiem (przystanek pod Halą Targową, ok. 200 metrów od Ostrowa Tumskiego) w kierunku Hali Stulecia i leżącego obok słynnego ogrodu zoologicznego. Hala, wzniesiona na początku XX wieku, wpisana jest na listę UNESCO, wokół niej znajdują się rozległe tereny spacerowe, m.in. z Ogrodem Japońskim, Tańczącymi Fontannami i budynkiem dawnej Wrocławskiej Wytwórni Filmowej. Znacznie starsze zoo, do dziś korzystające zresztą z niektórych XIX-wiecznych budynków, jest od lat jedną z największych atrakcji miasta. Kiedyś każdy chciał je zobaczyć, bo zagrało w „Stawce większej niż życie”, dzisiaj szczególne emocje budzą nowoczesne Afrykarium oraz Pawilon „Klimat, Ludzie, Zwierzęta”.

Afrykarium to unikatowy w skali świata kompleks, w którym w dziewiętnastu akwariach i basenach o pojemności niemal 15 mln litrów żyją przedstawiciele fauny rafy

rest of the world, they can leave a padlock as a symbol of eternal love.

Wrocław Zoo

The best way to see that Wrocław is full of rivers is by going on a romantic cruise (the stop is under the Market Hall (Hala Targowa), around 200 meters from Ostrów Tumski) towards the Centennial Hall (Hala Stulecia) and the famous botanical garden right next to it. The Centennial Hall was built at the beginning of the 20th century and is on the UNESCO World Heritage list. It is surrounded by vast walking areas, such as the Japanese Garden, the Wrocław Multimedia Fountain and the building of the former Film Production Studio. A much older zoo that even today uses some of the 19th-century buildings, has been one of the biggest attractions of the city for many years. In the past everyone wanted to see the zoo, because it appeared in a Polish TV series "Stakes Larger than Life". Today the zoo's modern Africarium and the "Climate, Humans, Animals" pavilion in particular stir up emotions.

The Africarium is a unique complex on a global scale. The animals of the Red Seas' coral reef, the Nile, the land of the Great Rift Valley, the Mozambique Channel, Namibia and the Congo basin live in 19 aquaria and

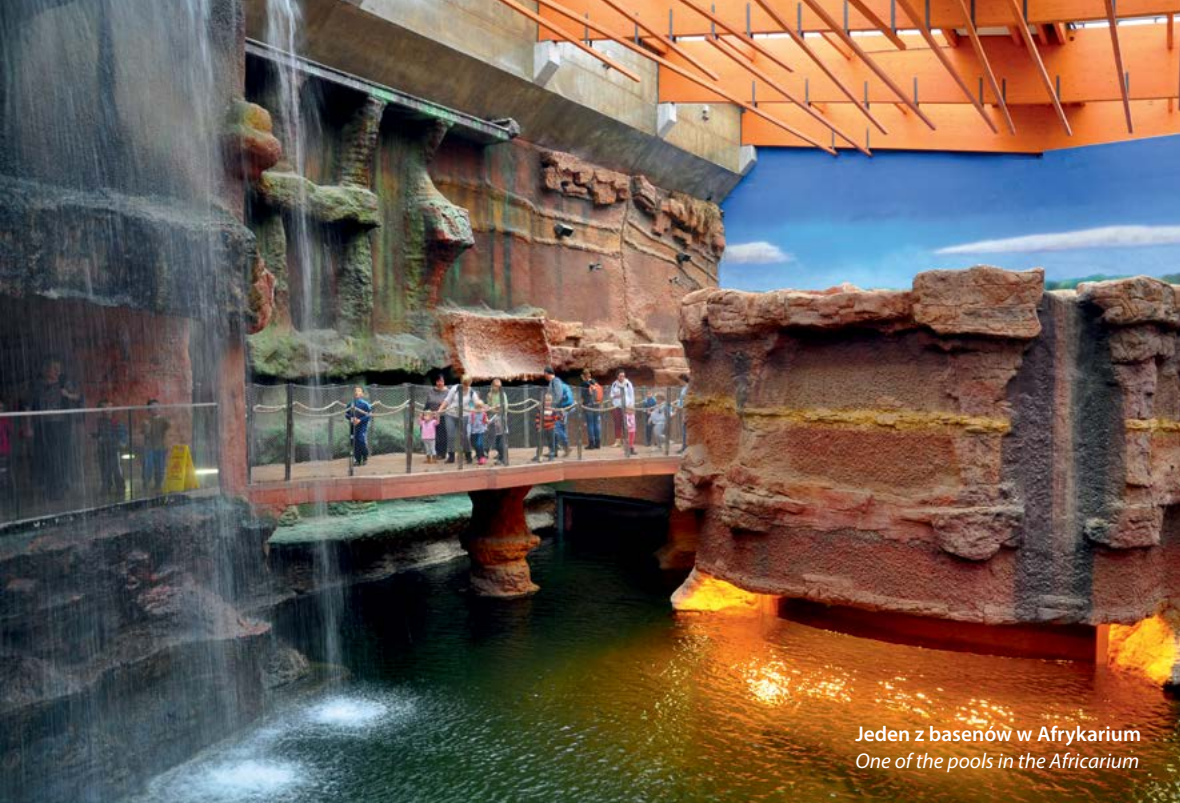
INFO ZOO

ul. Zygmunta
Wróblewskiego
1-5.
Informacje
o godzinach
otwarcia
– tel. 71 340
71 19.
Bilet;
40 zł/30 zł.
Upoważnia
do zwiedzenia
całego zoo
łącznie
z Afrykarium.
zoo.wroclaw.pl

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

150 LAT HISTORII Zoo we Wrocławiu otwarto 10 lipca 1865 r. To najstarszy ogród zoologiczny w Polsce. Posiada również najbogatszą kolekcję zwierząt – na 33 ha mieszka około 10,5 tys. zwierząt, które reprezentują 1100 gatunków, w tym jedną z najbogatszych kolekcji gadów i płazów w Europie.

150 YEARS OF HISTORY The Zoo in Wrocław was opened on 10 July 1865. It is the oldest zoo in Poland. It has also the largest collection of animals – about 10,500 animals live on 33 hectares and represent 1100 species, including one of the biggest collections of reptiles and amphibians in Europe.

Jeden z basenów w Afrykarium
One of the pools in the Africarium

koralewej Morza Czerwonego, Nilu, krainy Wielkich Rowów Afrykańskich, Kanału Mozambickiego, Namibii i dorzecza Konga. Przez szyby gigantycznych zbiorników zwiedzający podglądają tu m.in. igraszki hipopotamów, niektórzy wędrują po dnie morza lub, w wyznaczonych godzinach, obserwują karmienie egzotycznych zwierząt.

Pawilon „Klimat, Ludzie, Zwierzęta” to odwrotność Afrykarium. Otwarty w styczniu 2016 roku poświęcony został zmianom klimatycznym na świecie oraz oddziaływaniu człowieka na środowisko naturalne. Zamiast zwierząt mnóstwo tu urządzeń multimedialnych, jedno z pomieszczeń ma zaś kształt

pools with a total capacity of nearly 15 million liters. Through the glass panes of the gigantic water tanks visitors can, for example, watch how hippopotamus play, ramble on the sea floor or, during designated hours, watch how exotic animals are fed.

The “Climate, Humans, Animals” pavilion is the opposite of the Africarium. Opened in January 2016, it focuses on the world's climate change and the human influence on the natural environment. Instead of animals, the pavilion is filled with multimedia devices, and one of the rooms has an igloo shape. The display was prepared and linked to the campaign for the protection of the Earth's polar regions “Two poles – the whole world,” run by the European Association of Zoos and Aquar-

Tunel pod „Kanałem Mozambickim”
Tunnel under “Mozambique Canal”

igloo. Wystawę opracowano i powiązano z kampanią na rzecz ochrony obszarów polarnych „Dwa bieguny – cały świat” prowadzoną przez Europejskie Stowarzyszenie Ogródów Zoologicznych i Akwariów, którego członkiem jest wrocławskie zoo. Projekt został zrealizowany dzięki dofinansowaniu z funduszy EOG. Półgodzinny spacer pozwala się dowiedzieć, jak można chronić planetę, zamieniając np. auto na rower albo używając energooszczędnych wyłączników prądu.

Dzień w tej części Wrocławia najlepiej zakończyć wieczornym pokazem największej w Polsce multimedialnej fontanny na pergoli parku Szczytnickiego. Budowla zajmuje powierzchnię ponad hektara, zaś kilkaset dysz w blasku kolorowych zmieniających się świateł wyrzuca wodę na wysokość 40 metrów.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

WYSPA SMAKOSZY Najwięcej restauracji, klubów i kawiarni mieści się wokół wrocławskiego Rynku, ale warto również podejść na Nadodrze, do dzielnicy wysokich XIX-wiecznych kamienic, pośród których powstają niewielkie, oryginalne knajpki. Przy Ostrowie Tumskim, naprzeciwko dawnego młyna, serwują prawdziwe polskie lody, obok zaś działa jedna z najsłynniejszych piekarni w mieście.

ISLAND OF FOODIES The biggest number of restaurants, clubs and cafes is located around Wrocław's Market Square. However, we recommend a visit to Nadodrze, a district of high 19th-century town houses with an increasing number of cool bars and restaurants. Near Ostrów Tumski, in front of the old mill, you can try real Polish ice-cream and visit one of the most famous bakeries in town.

Pawilon edukacyjny we wrocławskim zoo „Klimat, Zwierzęta, Ludzie”, poświęcony kwestiom zmiany klimatu oraz ich wpływowi na bioróżnorodność obszarów polarnych, został otwarty w grudniu 2015 r. To jedyne miejsce na terenie ogrodu bez zwierząt. Ten projekt został dofinansowany z funduszy EOG kwotą 3 mln zł.

The Wrocław Zoo's educational pavilion „Climate, Animals, People” that focuses on climate change and its influence on the biodiversity of polar regions, was opened in December 2015. It is the only place in the zoo without animals. This project was partly subsidized with EEA Grants (PLN 3 million).

ia, of which Wrocław Zoo is a member. The project was implemented thanks to subsidies from EEA Grants. During a 30-minutes walk you can find out how to protect our planet –by exchanging your car for a bicycle or by using energy-saving switches among other things.

The best way to finish a day spent in this part of Wrocław is to see an evening show of the biggest multimedia fountain at the Pergola in Szczytnicki Park. This over 1-hectare fountain has a few hundred nozzles

Pawilon „Klimat, Ludzie, Zwierzęta” przybliża temat zmian klimatycznych
“Climate, People, Animals” pavilion concentrates on the problem of climate change

Repertuar muzyczny do wyboru – od rocka po muzykę symfoniczną.

Stare Miasto

Rano wędrujemy do samego serca miasta, czyli do Rynku. Jest tu co podziwiać. Wrocławski ratusz zalicza się, po Brukseli i Bremie, do najwspanialszych tego typu zabytków w Europie. Ramą dla jego renesansowej bryły są kolorowe, odrestaurowane kamieniczki. W nakrytej renesansowym hełmem wieży, która ma wysokość 67 metrów, znajduje się najstarszy w Polsce dzwon zegarowy. Jego mechanizm jest regularnie czyszczony oraz konserwowany. W podziemiach natomiast działa słynna Piwnica Świdnicka uznawana za najstarszą restaurację w Europie.

that in the glare of colorful changing lights eject streams of water 40 meters up. The music repertoire changes from rock to classical music.

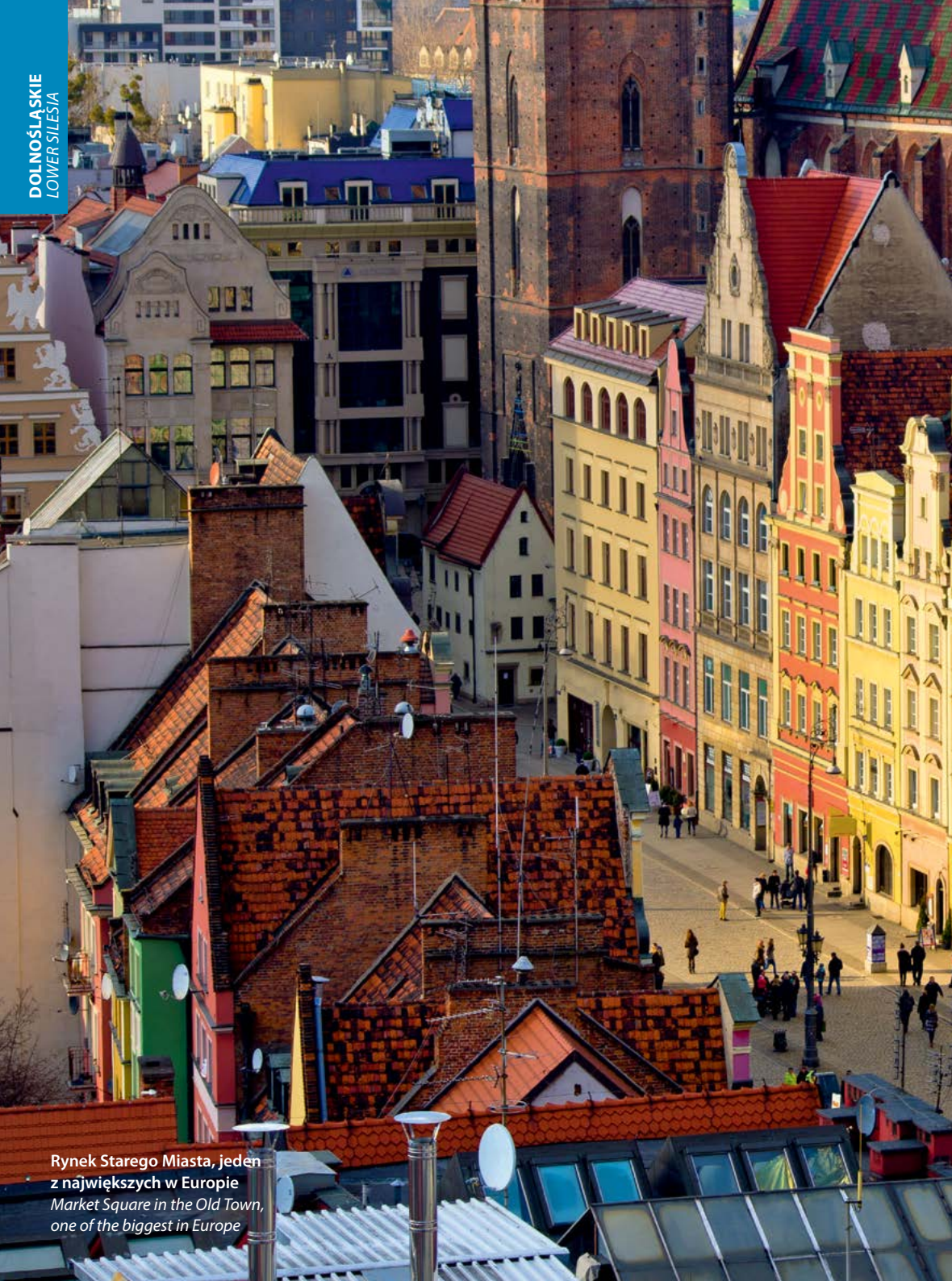
Old Town

In the morning we roam to the very heart of the city – the Market Square. There are so many things to admire here. The city’s Old Town Hall is one of the finest examples of this type of building in Europe, just after Brussels and Bremen. The structure of its Renaissance building is made of colorful, renovated town houses. The tower that is covered with a Renaissance helmet is 67 meters high and houses the oldest clock bell in Poland. Its mechanism is cleaned and preserved on a regular basis. Underground, you will find the famous Piwnica Świdnicka, which is considered to be the old-

INFO ŚLADAMI Eberharda Mocka

Czyli kultowego radcy kryminalnego wrocławskiej policji, bohatera kryminałów Marka Krajewskiego. Mapa jego ulubionych miejsc: wroclaw.pl/sladamieberhardamocka.

Rynek Starego Miasta, jeden
z największych w Europie
*Market Square in the Old Town,
one of the biggest in Europe*

Dawniej spotykali się tu przy piwie mieszkańcy miasta; kupcy, rzemieślnicy, studenci. Do legend przeszły tujsze zabawy i bójki, trzeba więc tu zajrzeć ze względu na klimat i wystrój przypominający tamte czasy. Poza tym piwnica, jak to piwnica, leży głęboko pod ziemią, dowodząc, że opowieści o podziemnym Wrocławiu nie są tylko mrzonką.

Kiedy kawiarniane ogródki na Starym Mieście zapełnią się już gośćmi, pojawiają się również połykacze ognia, tancerze i muzycy. Spotkać można wszystkich: od cygańskich kapeli po ukraińskich grajków. Podczas festi-

est restaurant in Europe. In the past it was a place where city inhabitants – merchants, artisans and students – would meet for a beer. Parties and fights that took place inside are already legendary, so you must check it out – for its ambiance and décor that take you to the old times. Moreover, the basement lies as deep underground as any basement should and proves that the tales about an underground Wrocław are true.

When café gardens get crowded, fire eaters, dancers and musicians also gather on the streets. You can meet everybody, from Gypsy music bands to Ukrainian buskers. During the festival season a gigantic sum-

Zabudowa wokół Rynku
pochodzi z różnych epok
*The buildings around the Market
Square are from different time periods*

wali pod ratuszem działa gigantyczne kino letnie, przed Wielkanocą i Bożym Narodzeniem rozkładają się tu stragany z tradycyjnymi przysmakami. Tradycja zaś wiedzie nas do Muzeum Pana Tadeusza, które mieści się w przepięknie odnowionej kamienicy pod Złotym Słońcem.

Muzeum Pana Tadeusza

To wyjątkowe miejsce na literackiej mapie Europy. Na 1,5 tys. m² powierzchni wystawiennej zwiedzający oglądają nie tylko rękopis najśłynniejszego polskiego poematu,

mer cinema is opened next to the Town Hall, and before Easter and Christmas the place in turn is filled with stalls offering traditional delicacies. We follow the tradition and get to the Pan Tadeusz Museum, which is located in the beautifully renovated "Under the Golden Sun" town house.

Pan Tadeusz Museum

This is a unique place on the literary map of Europe. On 1,500 square meters of display surface visitors can see not only the manuscript of the most famous Polish epic poem, which since 1999 has been in the hands of the National Ossoliński

Muzeum Pana Tadeusza przebudowano i odnowiono dzięki wsparciu z funduszy norweskich i EOG. Dofinansowanie wyniosło ponad 38 mln zł. Wykonano również adaptację sal na potrzeby nowoczesnych multimedialnych ekspozycji prezentujących żywe dziedzictwo romantyzmu. Przeprowadzono też konserwację niektórych muzealnych zbiorów.

The Pan Tadeusz Museum has been rebuilt and renovated thanks to the subsidies from EEA and Norwegian Grants. The financial aid exceeded PLN 38 million. The rooms were also adapted for the needs of modern multimedia exhibitions presenting the vivid heritage of Romanticism. Some collections from the museum have also been subject to preservation.

Institute, but also about a hundred games, installations and multimedia presentations. As their mission, the creators of the Pan Tadeusz Museum chose not only to show the importance of Adam Mickiewicz's masterpiece in the changing historical and cultural reality of Europe during the last 200 years, but also to show how this narrative poem shaped modern thinking about

INFO
MUZEUM
PANA
TADEUSZA

Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, kamienica Pod Złotym Stońcem, Rynek 6. Godziny otwarcia wtorek – niedziela 10.00–18.00. Bilet 20 zł/10 zł.

który od 1999 roku jest w posiadaniu Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, ale również korzystają z ponad stu gier, instalacji i prezentacji multimedialnych. Jako swoją misję twórcy Muzeum Pana Tadeusza obrali nie tylko pokazanie rangi dzieła Adama Mickiewicza w zmieniającej się rzeczywistości historycznej i kulturalnej Europy na przestrzeni ostatnich dwustu lat, ale też ukazanie, jak wielki poemat kształtował nowoczesne myślenie o tradycji i tożsamości kulturowej. Projekt pod nazwą „Muzeum Pana Tadeusza we Wrocławiu – innowacyjna przestrzeń – edukacja przez kulturę” został sfinansowany z funduszy norweskich i EOG.

Po tej sporej dawce kultury koniecznie trzeba odwiedzić zakamarki wokół Rynku. Jatki, dziś ulicę artystów, a dawniej rzeźników,

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

AUTOGRAF „PANA TADEUSZA” jest najcenniejszym zabytkiem muzeum. Składa się z zeszytu w miękkiej kartonowej oprawie, który liczy 48 kart i ich fragmentów, oraz 91-kartkowego albumu z czystopisem. Całość umieszczono w oprawie z czerwonej skóry ze złożonymi wyciskami. Mickiewicz rozpoczął pisanie „Pana Tadeusza” w 1832 r., a jego ostatnie wersy zapisał w nocy z 13 na 14 lutego 1834 r. w wynajętym mieszkaniu w pobliżu kościoła św. Trójcy w Paryżu.

THE SIGNATURE OF PAN TADEUSZ is the most precious item in the museum. It consists of a notebook in a soft cardboard cover with 48 pages and scraps, as well as a 91-page album. The whole is bound in a red leather cover with gilded imprints.

Muzeum Pana Tadeusza
Pan Tadeusz Museum

punkt widokowy na wieży kościoła garnizony Świętej Elżbiety, Arsenał – obecnie Muzeum Archeologiczne. Plac Solny, gdzie od lat kwiaciarki sprzedają kolorowe bukiety, a także plac Uniwersytecki z rzeźbą nagiego szermierza – symbolem wrocławskiej Alma Mater i punktem orientacyjnym spotkań. Przy okazji nie zapomnijcie o liczeniu krasnali. W mieście stoi ponad trzysta figurek skrzatów, każdy zaś zajmuje się inną dziedziną życia. Wiadomo, że dla tego przewodnika najważniejszy jest Podróżnik. Stoi przy ul. Kiełbaśniczej 20. Dzień zakończmy w pobliskiej Dzielnicy Czterech Świątyń, w okolicy synagogi, gdzie rozłożyły się ekskluzywne restauracje.

tradition and cultural identity of the time. The “Pan Tadeusz Museum in Wrocław – innovative space – education through culture” project was financed by the EEA and Norwegian Grants.

After this substantial dose of culture, do not forget to count the dwarfs. In the whole city there are more than 300 statues of dwarfs and each deals with a different sphere of life. Obviously, for the sake of this Guide the most important would be the Traveler. This one stands at 20 Kiełbaśnicza Street. You can end the day in the nearby Dzielnica Czterech Świątyń (District of Four Temples), in the vicinity of a synagogue, where exclusive restaurants have been opened.

ATRAKcje WROCLAWIA

ADDITIONAL
ATTRACTIONS

Coroczne bicie gitarowego rekordu Guinnessa
The annual event to beat the Guitar Guinness Record

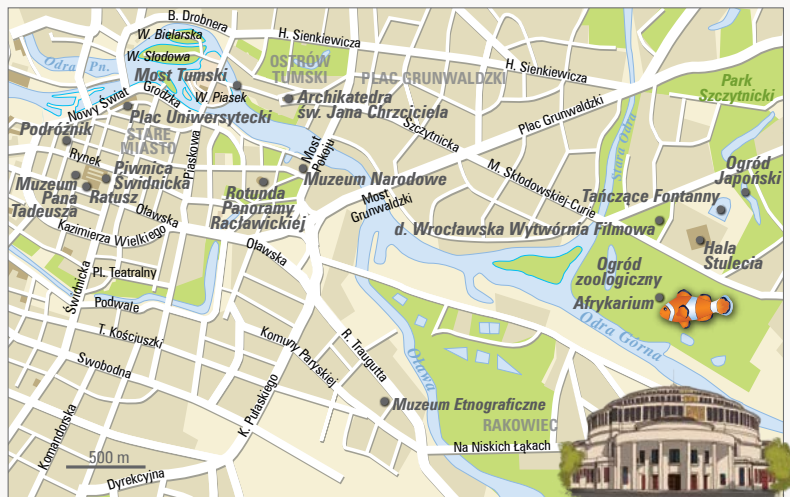
Wrocławskie krasnale
Wrocław dwarfs

Szlakiem krasnali

ON THE TRAIL OF THE DWARFS

Wrocław przoduje w Polsce nie tylko pod względem liczby mostów, ale też tutaj znajduje się największa w Polsce liczba punktów widokowych. Panoramę miasta można podziwiać z wież: katedry św. Jana Chrzciciela, bazyliki św. Elżbiety czy mostku Czarownic między wieżami katedry polsko-katolickiej św. Marii Magdaleny! Wreszcie to miasto krasnali – jest ich już na ulicach ponad 300 i wciąż przybywa nowych.

Wrocław pioneers in Poland not only with respect to bridges but also in the number of viewpoints. The city's skyline can be admired from the following towers: Cathedral of St. John the Baptist, St. Elizabeth's Church and the Witches' Bridge located between the towers of the St. Mary Magdalene Church. After all, it is a city of dwarfs, there are already more than 300 of them in the streets and there will be more!

Hala Stulecia

CENTENNIAL HALL

Ze średnicą 130 m w chwili powstania (1911–1913) była największym na świecie obiektem tego typu. Miała 47 m wysokości i kubaturę 295 tys. m³. Mogła pomieścić 10 tys. osób. Hala Stulecia została zaprojektowana przez Maksę Berga na Wystawę Światową w 1913 r. i uznana za jedno z największych dzieł architektury XX w. Jej budowa trwała tylko 15 miesięcy, a w ciągu 100 dni odwiedziło ją ponad 2,5 mln zwiedzających. Do dziś służy mieszkańcom Wrocławia. Latem przed Halą fantastyczny show grą światła, laserów i idealnie dopasowaną muzyką daje multimedialna fontanna. www.halastulecia.pl

With a diameter of 130 meters, the hall was the largest building in the world of this kind at the time of its construction (1911-1913). The Centennial Hall was designed by Max Berg for the World Fair in 1913 and considered one of the finest examples of the 20th century architecture. It took only 15 months to build and over a period of 100 days it received over 2.5 million visitors. The building is open to inhabitants to this day. www.halastulecia.pl

Ogród Japoński

JAPANESE GARDEN

Wrocławianie nie muszą jechać do Japonii, żeby poczuć się jak w Kraju Kwitnącej Wiśni. Wystarczy, że wybiorą się na spacer do Ogrodu Japońskiego znajdującego się w parku Szczytnickim, w rejonie Hali Stulecia. Ten oryginalny ogród również zaprojektowano na Wystawę Światową w 1913 r., a powstał dzięki hrabiemu Fritzowi von Hochbergowi, który był zafascynowany kulturą Japonii. Dzięki specjalistom z Japonii powstał ogród, w którym każdy element ma swoje miejsce i znaczenie. Są tu pawilony, kamienie, misy na wodę, latarnie, mostki i stawy, w których pływają olbrzymie karpie.

The inhabitants of Wrocław do not have to go to Japan to feel the atmosphere of the Land of the Rising Sun. They just need to go to the Japanese Garden in Szczytnicki Park near the Centennial Hall. This unconventional garden was also designed for the World Fair in 1913. Thanks to Japanese specialists, every element of the garden has its place and meaning. There are pavilions, stones, water bowls, lanterns, bridges and ponds with huge carps.

Czarna Przemsza łączy się z Białą Przemszą w rejonie Sosnowca i Mysłowic. To tzw. Trójkąt Trzech Cesarzy
The Czarna Przemsza joins the Biała Przemsza in the region of Sosnowiec and Mysłowice. It is the so-called Three Emperors' Corner

W DOLINIE PRZEMSZY I BRYNICY

IN THE PRZEMSZY AND BRYNICA VALLEY

TEKST BARBARA ŻUKOWSKA

Zagłębie Dąbrowskie kojarzy się głównie z przemysłem – górnictwo i hutnictwo rozwijało się tu od końca XVIII wieku, kiedy odkryto bogate pokłady węgla kamiennego. Ale kopalnie to już w Zagłębiu historia. Ostatnia tona węgla wyjechała z ostatniej działającej tu kopalni „Kazimierz-Juliusz” w Sosnowcu w 2015 roku. Czas więc porzucić skojarzenia i dowiedzieć się czegoś więcej o atrakcjach tego miejsca.

Widły Przemszy

Zagłębie często bywa mylone ze Śląskiem. Tak naprawdę to dwa różne regiony, o odmiennej historii, które są rozdzielone przez rzeki Brynicę i Przemszę. Te dwie dość niepozorne rzeki odgrywały w przeszłości ważną rolę. Brynicą przebiegały historyczne granice państwowe – najpierw między Prusami i Polską, później między Prusami a Rosją, następnie między Niemcami a Polską. Po trzecim

Zagłębie Dąbrowskie is associated mainly with industry – mining and metallurgy had developed in the region since the discovery of rich, hard coal deposits. Nevertheless, the mines in Zagłębie Dąbrowskie are already history. The last tone of coal left the last working mine “Kazimierz-Juliusz” in Sosnowiec in 2015. It is high time to drop the familiar connotations and find out more about the attractions of this region.

Forks of the Przemsza River

Zagłębie region is frequently mistaken for Silesia. The truth is that these are two distinct regions with a different history, and they are divided by the Brynica and Przemsza Rivers. These two quite inconspicuous rivers used to play an important role in the past. The Brynica defined historical national borders – the first between Prussia and Poland, later between Prussia and Russia, and finally between Germany and Poland. After the Third Partition of Poland the borders of the occupying powers met in a spot that even today

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PRZEMSA CZYSTSZA OD BRYNICY W przeszłości obie rzeki były silnie zanieczyszczone wodami pokopalnianymi i ściekami przemysłowymi. Jednak ostatnimi czasy jakość wody w rzekach nieznacznie się poprawiła, o czym świadczy chociażby pojawienie się w Przemszy bobrów.

THE PRZEMSA RIVER is clearer than the Brynica. In the past, both rivers were highly contaminated with mine waters and industrial sewage. However, recently the quality of the water in both rivers has improved, as evidenced by the appearance of beavers in the Przemsza.

Młyn wodny w Okradzionowie,
nad rzeką Białą Przemszą
*Watermill in Okradzionów
on the Biała Przemsza*

INFO**ZAMEK
SIELECKI
– SOSNO-
WIECKIE
CENTRUM
SZTUKI**

Czynne
Poniedziałek–
–piątek
od 8.00 do
19.00, sobota–
–niedziela,
od 15.00
do 19.00.
Cena biletu
na wystawę 3 zł.
W poniedziałki
wstęp 0,10 zł.
Opłata za
przewodnika
10 zł od grupy.
ul. Zamkowa 2,
zameksielecki.pl

rozbiórce granice państw zaborczych zbiegały się w punkcie zwanym do dziś Trójkątem Trzech Cesarzy – były to widły Białej i Czarnej Przemszy, które przepływają przez dzielnice miast Mysłowice i Sosnowiec. Na przełomie XIX i XX wieku Trójkąt cieszył się popularnością wśród turystów – stała tu wieża widokowa, biegły promenady, działały restauracje, można było popłynąć statkiem lub barką po Przemszy. Wydawano także kolorowane pocztówki pokazujące miejsce, gdzie spotykają się trzy mocarstwa: Austria, Rosja i Niemcy.

Nic dziwnego, że do dziś istnieją różnice w mentalności i poczuciu przynależności mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego oraz Śląska. Zagłębiacy dla Ślązaków są gorolami, Ślązacy dla Zagłębiaków to hanysy. Różnice widać także w kuchni. Śląska jest wyrazista, ciężka, do sztandarowych dań zaliczają się kluski śląskie, krupnioki czy rolady z modrą kapustą. Zagłębiowska jest lżejsza – tu do klasyków należy między innymi zalewajka. Zupa ta pochodzi z centralnej Polski, ale dotarła do Zagłębia wraz z migrującą ludnością.

Dziś Przemsza i Brynica wraz z przylegającymi do nich parkami i terenami zielonymi są miejscem wypoczynku dla mieszkańców miast. Dzięki funduszom EOG został opracowany projekt „Zagłębiowski Park Linearny – Zielone Barwy Regionu” – osią tego parku będą właśnie rzeki. Zostanie rozbudowana między innymi sieć ścieżek rowerowych, powstaną edukacyjne place zabaw, miniplaże – a wszystko to proekologiczne, z zachowaniem troski o miejscową przyrodę.

is called Three Emperors' Corner – at the confluence of the Biała and Czarna Przemsza rivers that cross the neighborhoods of two cities – Mysłowice and Sosnowiec. At the turn of the 19th century the Three Emperors' Corner was a popular spot among tourists – there was an observation tower, there were promenades and restaurants, and boats and river barges toured the Przemsza. Colorful postcards showing the spot where the three powers, Austria, Russia and Germany, met, were also published. No wonder that the differences in mentality and sense of belonging of the inhabitants of Zagłębie Dąbrowskie and Silesia still exist. Silesians perceive the inhabitants of Zagłębie as "gorole", whereas the latter call Silesians "hanysy." The differences are also reflected in local cuisines. Silesian food is pronounced and heavy, typical dishes include Silesian potato dumplings, blood sausage and rouladen with red cabbage. The cuisine from Zagłębie Dąbrowskie is lighter – one of the classics is for example a soup called *zalewajka*. This originated in Central Poland, but came to Zagłębie together with the migrating population.

Today the Przemsza and Brynica rivers, with surrounding parks and green areas, are excellent places for relaxation. Thanks to the EEA Grants, it was possible to develop a project entitled „Zagłębie Linear Park – Green Colors of the Region” – and the rivers constitute an axis for this park. The project includes such actions as the development of bicycle routes, construction of educational playgrounds and mini beaches – and everything is to be environmentally-friendly, with respect for local nature.

Sosnowieckie Centrum Sztuki
Sosnowiec Art Center

Sosnowiec

Stolicą Zagłębia Dąbrowskiego jest Sosnowiec. Na lewym brzegu Czarnej Przemszy wznosi się Zamek Sielecki, najstarszy sosnowiecki zabytek – jego historia sięga przynajmniej początku XVII wieku. Przechodził on różne koleje losu, często dramatyczne, dziś działa w nim Sosnowieckie Centrum Sztuki. Poza zamkiem Sosnowiec ma kilka pałaców należących kiedyś do przemysłowców, otoczony parkiem dwór Mioszszewskich z XVIII wieku i kościoły należące do trzech wyznań.

Będzin

Królewskim miastem jest jednak Będzin. Na wzgórzu nad Czarną Przemszą wznosi się

Sosnowiec

The capital of Zagłębie Dąbrowskie is Sosnowiec. On the left bank of the Przemsza rises Sielecki Castle – it is the oldest monument in Sosnowiec and dates back at least to the beginning of the 17th century. It has survived good and bad times, witnessed many dramatic events, and today houses the Sosnowiec Art Center. Apart from the castle, Sosnowiec has a couple of palaces that used to belong to industrialists, the Palace of the Mioszszewski Family from the 18th century and several churches representing three different religions.

Będzin

Będzin is the royal city. A 14th-century castle with a 30-meter tower, built for Casimir III the Gre-

INFO BĘDZIN, MUZEUM ZAGŁĘBIA

Do zwiedzania:
pałac Mioszszewskich,
zamek
z wieżą, Dom
Modlitwy
„Mizrahi”,
zrewitalizowane
Wzgórze
Zamkowe.
Ceny biletów:
pałac Mioszszewskich
– 10 zł/6 zł,
zamek
– 12 zł/8 zł.
Wejście
na wieżę
z zamkową 5 zł.
muzeum.bedzin.pl

Muzeum Miejskie „SztYGarka” w Dąbrowie Górniczej
The „SztYGarka” Municipal Museum in Dąbrowa Górnicza

XIV-wieczny zamek z 30-metrową wieżą wybudowany na polecenie Kazimierza Wielkiego. Strzegł traktu biegnącego do Krakowa i granic Polski przed atakami ze Śląska i Czech. Kiedy w latach 50. pracowali w nim archeolodzy, miał się im przyglądać Czarny Rycerz bez głowy. Uznano, że to pokutujący za swoje winy – chciwość i pieniactwo – Mikołaj Kornicz Siestrzeniec, burgrabia będziński z XV wieku.

Jak to z zamkami bywa, także ten popadł w ruinę. Odbudowano go po II wojnie światowej i przekazano na siedzibę Muzeum Zagłębia w Będzinie. Pod jego dachem można teraz zobaczyć kolekcję broni – białej, palnej, miotającej – z czasów od XVI do początków XX wieku (w sumie 350 eksponatów).

at, rises on a hill above the Czarna Przemsza. The castle protected a route to Kraków and secured Polish borders against attacks by the Silesians and Czechs. When archaeologists worked there in the 1950s, supposedly a headless Black Knight was watching them. He was identified as Mikołaj Kornicz Siestrzeniec, a 15th-century burgrave from Będzin doing penance to pay for his sins – greed and rowdiness.

As it happens with many castles, this one also fell into ruin. It was rebuilt after World War II and handed over to house the Zagłębie Museum in Będzin. Now it displays a collection of weapons – melee weapons, guns, ranged weapons – ranging from the 16th century till the beginning of the 20th century (350 exhibits in total).

Dąbrowa Górnicza

O tym, że teren przemysłowy może się stać atrakcyjny przyrodniczo i rekreacyjnie, świadczą cztery zbiorniki Pogoria leżące na terenie Dąbrowy Górniczej, największego obok Sosnowca miasta Zagłębia. Dawne wyrobiska piasku wydobywanego na potrzeby kopalń węgla zostały zalane wodą i tak powstał zespół sztucznych jezior o zróżnicowanej wielkości. Pogoria III ma bardzo czystą wodę i głębokość do 18 m, co sprawia, że stała się ważnym miejscem dla nurków. Pojawiają się tu także miłośnicy windsurfingu, żeglarsstwa, a zimą bojerów. Pogoria II, bardzo płytka, stanowi użytek ekologiczny, nie wolno się w niej kąpać ani niczym pływać – tu rządzi

Dąbrowa Górnicza

The idea that a post-industrial site could be made attractive in terms of nature and outdoor physical activities is proved by the four artificial lakes of Pogoria, situated in the area of Dąbrowa Górnicza – the biggest city in Zagłębie after Sosnowiec. Former sand pits for mines have been filled with water and in this way, a complex of artificial lakes of different sizes has been created. Pogoria III has very clean water and a depth of up to 18 meters, which makes it an important place for divers. The lake also attracts lovers of windsurfing, sailing and ice yachting in winter. Pogoria II is very shallow and constitutes an ecological ground where bathing, swimming or navigating anything is strictly forbidden – here, nature is the most important power.

Zbiorniki Pogoria
w Dąbrowie Górniczej
*Pogoria artificial lakes in
Dąbrowa Górnicza*

Pustynia Błędowska
Błędów Desert

przyroda. Wzdłuż zachodnich brzegów Pogorii III i Pogorii IV płynie Przemsza, latem pojawiają się na niej kajakarze.

Pobyt w Dąbrowie Górniczej nie może się odbyć bez wizyty w Muzeum Miejskim „Szygarka” i ostatniej dostępnej kopalni w Zagłębiu, czyli w Kopalni Ćwiczebnej. Dzięki trasie multimedialnej usłyszymy tam dźwięki pracujących podziemnych maszyn, rozmowy górników, zobaczymy urządzenia przeznaczone do urobku i transportu węgla. Tu uczniowie szkoły górniczej Szygarka zdobywali kiedyś pierwsze szlify zawodowe.

Pustynia Błędowska

To największy w Polsce obszar lotnych piasków – ma aż 33 km² powierzchni. Przecina ją rzeka Biała Przemsza. Do jej powstania przyczynił się człowiek, który wycinał rosnące tu kiedyś sosnowe lasy na potrzeby rozwijającego się przemysłu – drewno służyło do wzmacniania kopalnianych szybów i sztolni. Kiedy zabrakło drzew, odsłoniły się i uruchomiły pokłady piasku zgromadzone tu wskutek działalności lodowca. Powstały wydmy, pojawiały się też typowe dla pustyń zjawiska takie jak fatamorgany i burze piaskowe.

Pustynia z czasem zmieniła swój charakter ze względu na przeprowadzone w latach 60. zalesienia i postępujące zarastanie. Większe łachy piasku zachowały się we wschodniej i północnej części pustyni. Prowadzony jest jednak program odkrzaczenia i rewitalizacji tego terenu, tak by przywrócić mu pustyński charakter.

Along the western banks of Pogoria III and Pogoria IV flows the Przemsza river. In summer the place is filled with canoeists.

During your stay in Dąbrowa Górnicza you cannot miss making a visit to the Szygarka Municipal Museum and the last accessible mine in Zagłębie – a Training Mine. Thanks to a multimedia route, you will hear the sounds of working underground equipment and the conversations of miners, and see machines for mining and transporting coal. In this place the students of Szygarka mining school used to take their first steps as miners.

Błędów Desert

With a surface of 33 square kilometers, Błędów Desert is the biggest area of quick sand in Poland. The desert is divided by the Biała Przemsza river. Its creation is a result of human activity, as people used to cut out the pine woods here in order to meet the demands of developing industry – timber was used to strengthen mine shafts and tunnels. When all the trees were gone, deposits of sand were exposed – they had accumulated in the area as a result of local glacial activity. Dunes were created and other typical desert phenomena occurred, such as mirages and sandstorms.

As a result of reforestation efforts in the 1960s and subsequent overgrowing, the desert changed its character over time. Larger sandbars were preserved in the eastern and northern part of the desert.

Currently, a program of shrub removal and revitalization of the area is being implemented, so that the desert landscape of the place can be restored and admired by tourists from all over the world.

INFO MUZEUM MIEJSKIE „SZTYGARKA” W DĄBROWIE GÓRNICZEJ

Zwiedzanie;
Wtorek, środa,
piątek
w godz.
9.00–15.00.
Czwartek
10.00–19.00,
sobota
8.45–15.00,
niedziela
12.00–18.00.
Ceny biletów:
gmach
muzeum
– 5 zł/2,5 zł;
Kopalnia
Ćwiczebna
– 10 zł/5 zł.
ul. Legionów
Polskich 69,
*muzeum-
dabrowa.pl*

Park Zielona w Dąbrowie Górniczej
Zielona Park in Dąbrowa Górnicza

Zagłębiowski Park Linearny

ZAGŁĘBIE LINEAR PARK

Zagłębie to nie tylko przemysł, dlatego celem projektu „Zagłębiowski Park Linearny – Zielone Barwy Regionu”, dofinansowanego z funduszy EOG kwotą prawie 2,6 mln zł, jest zmiana wizerunku obszaru Zagłębia Dąbrowskiego poprzez rekompozycję obszarów zielonych doliny Przemszy i Brynicy. W wyniku inwestycji w „zieloną infrastrukturę” mieszkańcy zyskają przestrzeń do rekreacji i wypoczynku. Jednocześnie ruch turystyczny zostanie tak pokierowany, by nie zakłócać spokoju w miejscach, gdzie przyroda powinna być chroniona. W projekcie uczestniczą: Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Będzin, gmina

Zagłębie is not only about industry, and that is why the aim of the “Zagłębie Linear Park – Green Colors of the Region” project, subsidized with EEA Grants nearly PLN 2.6 million, is to change the image of Zagłębie Dąbrowskie by recomposing green areas of the Przemsza and Brynica Valley. As a result of investing in green infrastructure, the inhabitants will gain new space for physical activities and relaxation. At the same time tourist routes will be arranged in order not to interfere with the places where nature should be protected. The project involves Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Będzin, Psary County, Sławków and Siewierz County. Social consultations with

Psary, Sławków i gmina Siewierz. Ważnym elementem projektu były konsultacje społeczne z mieszkańcami, przedsiębiorcami, przedstawicielami sektora publicznego, społecznego, gospodarczego oraz użytkownikami przestrzeni parkowych. Dzięki nim udało się wypracować wspólną wizję Zagłębiowskiego Parku Linearnego. Obejmuje on obiekty, z których część wymaga rewitalizacji lub gruntownego remontu – jak np. park miejski im. Leona Kruczkowskiego i Egzotarium w Sosnowcu, a także okolice ruin zamku w Siewierzu. W Dąbrowie Górniczej zostanie wykorzystany park Zielona – dojdzie tam mała architektura, place zabaw, zaś w Będzinie przy zamku powstanie miniplaża. Całość projektu ma być ukończona do 2020 r. www.parklinearny.pl

the inhabitants, industrialists and representatives of the public, social and economic sector as well as with park spaces, users, are an important element of the project. As a result, a common vision of the Zagłębie Linear Park was prepared. The project will include objects that require revitalization or thorough renovation – for instance the Leon Kruczkowski city park and Sosnowiec Egzotarium, as well as the area with the ruins of the castle in Siewierz.

In Dąbrowa Górnicza the project will include Zielona Park, where small architectural objects and playgrounds will be added. In Będzin, in the proximity of the castle, a mini beach will be created and enjoyed not only by little ones. The project should be completed by 2020. www.parklinearny.pl

ATRAKcje W OKOLICY

ADDITIONAL
ATTRACTIONS

Elektrownia
Szombierki w Bytomiu
Szombierki Power
Station in Bytom

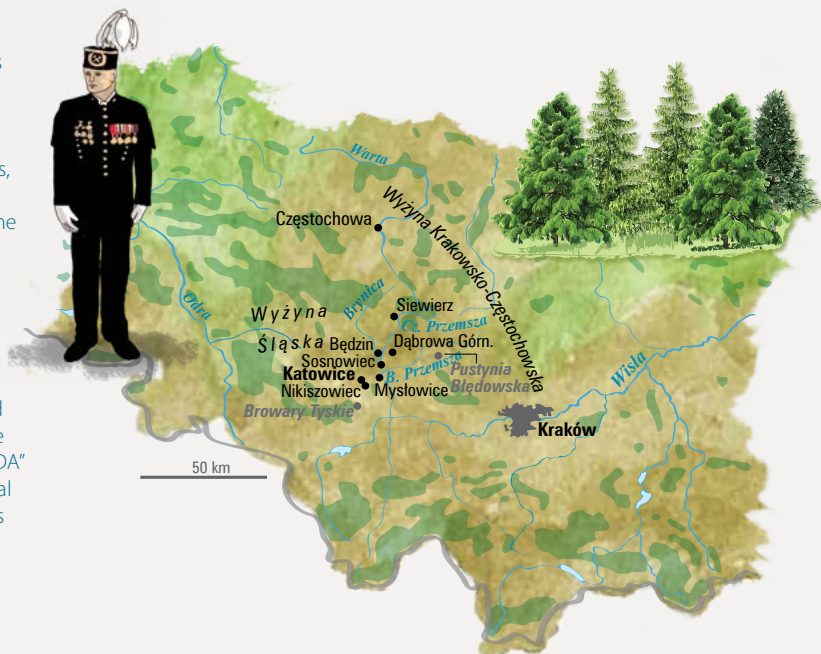
Muzeum Śląskie w Katowicach
Silesian Museum in Katowice

Szlak Zabytków Techniki

INDUSTRIAL MONUMENTS ROUTE

Łączy on unikatowe w skali świata obiekty związane z kulturą dziedzictwa przemysłowego. Obecnie obejmuje 36 obiektów, w tym działające maszyny, wycieczki w głąb ziemi – do kopalni węgla – i mnóstwo innych atrakcji związanych z historią między innymi górnictwa, hutnictwa, energetyki, kolejnictwa, włókiennictwa. Od 2010 r. w czerwcu organizowane jest Święto Szlaku Zabytków Techniki – INDUSTRIADA.

The route includes exceptional landmarks associated with the culture of industrial heritage. Currently it comprises 36 objects, including working machines, tours into the ground to coal mines and plenty of other attractions related to the history of the coal industry, metallurgy, energy sector, and the rail and textile industries. Since 2010, the "INDUSTRIADA" Festival of the Industrial Monuments Route has been held in June.

Nikiszowiec

NIKISZOWIEC

To osiedle górnicze w Katowicach jest unikatem w skali Polski. Zaprojektowali je i zbudowali w latach 1908–1919 architekci Emil i Georg Zillmannowie. Powstały trzykondygnacyjne ceglane bloki, tzw. familoki, które tworzyły czworoboki zamykające wewnętrzny dziedziniec. Górnicze rodziny miały tu własne chlewiki dla trzody, piece do wypieku chleba i komórki. Typowe mieszkanie składało się z dwóch pokoi z kuchnią o powierzchni około 63 m². W Nikiszowcu nakręcono wiele filmów w reżyserii m.in. Kazimierza Kutza, Lecha Majewskiego czy Janusza Kidawy-Błońskiego.

This coal miners' district in Katowice is one of a kind in Poland. It was designed and built in 1908-1919 by architects Emil and Georg Zillmann. The settlement includes three-storey red brick buildings, and so-called *familoki*, which form quadrangles around the internal courtyards. A typical apartment there consisted of two rooms and a kitchen. Nikiszowiec became the backdrop to many movies by filmmakers as Kazimierz Kutz, Lech Majewski and Janusz Kidawa Błoński.

Browary Tyskie

TYCHY BREWERY

Piwo warzy się w nim od blisko czterystu lat. Choć sam napój towarzyszy nam od zarania dziejów, złote lata rozwoju Tyskich Browarów Książęcych przypadły na przełom XIX i XX w. O tych właśnie czasach można się dowiedzieć podczas nocnego zwiedzania browaru. Tym bardziej warto, że oprowadzają po nim ważne postaci z jego historii. Będzie można poznać tajemnice księżnej Daisy, księcia pszczyńskiego oraz pracowników zakładu. W dawnej kaplicy obejrzeć zaś unikatową kolekcję kufli, beczek, butelek, maszyn i narzędzi związanych z piwowarstwem. www.tyskiebrowarium.pl

Beer has been brewed in this place for nearly 400 years. Although the drink itself has been known to us for ages, the golden age of the Duke's Brewery in Tychy was at the turn of the 19th century. You can learn more about this period during a night tour in the brewery. You will learn the secrets of Princess Daisy, a prince from Pszczyzna and the factory's workers. In a former chapel you will see a great collection of brewing tools. www.tyskiebrowarium.pl

Rynek Starego Miasta w Nysie
Old Town Square in Nysa

SZLAKIEM ŚREDNIO- WIECZNYCH MIASTECZEK

ON THE TRAIL OF MEDIEVAL TOWNS

TEKST JOANNA LAMPARSKA

INFO
PARK
KULTUROWO-
-PRZYRODNI-
-CZY
TWIERDZA
NYSZA

ROZRYWKA

Biuro Informacji Turystycznej przygotowało propozycje wycieczek po Nysie śladami Marii Luizy Merkert – zakonnicy, założycielki Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety – Śląskiego Rzymu i miasta twierdzy, poszukiwanie skarbu – czyli zwiedzanie z fabułą, zdobywanie twierdzy.

Bastion św. Jadwigi, ul. Piastowska 19. Otwarty codziennie od 8.00 do 16.00. twierdzanysa.com

Podróż przez dawne Księstwo Nyskie to wędrówka w czasie szlakiem jezior, zamków, gór i tajemnic. Przez wieki okoliczne ziemie należały do wrocławskich biskupów. Ich eminencje budowały tu wspaniałe rezydencje i kościoły, przez co Nysę zwykło się zwać Śląskim Rzymem. Zachowanie dziedzictwa tego obszaru, jego rozwój, integracja miasteczek, wspólne działania i promocja to cel Partnerstwa Nyskiego 2020, które na swoją działalność otrzymało wsparcie z funduszy EOG. Szlak średniowiecznych miasteczek wiedzie przez powiaty: głubczycki, nyski, prudnicki, i gminy: Biała, Branice, Głubczyce, Głucholazy, Grodków, Kietrz, Korfantów, Otmuchów, Paczków, Prudnik, Lubrza, Łambinowice, Skoroszyce. Znajduje się tu również ponad 200 km szlaków rowerowych.

Oblicza Nysy

Nysa ma dwa oblicza. Pierwsze jest nieco mroczne, wznosi się tu bowiem jedna z najpotężniejszych pruskich twierdz w Europie. Jej budowę w XVIII wieku osobiście nadzorował Fryderyk Wielki, zaś do dziś poszukiwacze skarbów szukają w podziemiach fortów ukrytych dóbr. Jaśniejsze oblicze miasta odkrywa się w Rynku, przy zbiegu ulic Brackiej i Celnej, gdzie stoi fontanna Trytona z 1701 roku, ko-

Travelling through the old Duchy of Nysa takes us back in time through a trail of lakes, castles, mountains and mysteries. For centuries the local grounds belonged to the bishops of Wrocław. Their eminences would build stunning residences and churches, and Nysa started to be called the Silesian Rome. The conservation of the region's heritage, its development, integration of small towns, common actions and promotion constitute the aim of the Nysa Partnership 2020 program, which received support from EEA Grants. The trail of medieval towns leads through the following counties: Głubczyce, Nysa, Prudnik and communes: Biała, Branice, Głubczyce, Głucholazy, Grodków, Kietrz, Korfantów, Otmuchów, Paczków, Prudnik, Lubrza, Łambinowice and Skoroszyce.

There are also over 200 kilometers of bicycle routes in the region.

Faces of Nysa

Nysa has two faces. The first one is slightly dark, as here rises one of the most impressive Prussian strongholds in Europe. Its construction was personally supervised in the 18th century by Frederick the Great, and treasure hunters are still looking in the underground parts of its forts for hidden goodies. A lighter face of the town reveals itself on the Market Square, at the junction of Bracka and Celna Streets, where in 1701 Tryton's Fountain was built as a copy of the

Nyska katedra
Cathedral in Nysa

Stare Miasto w Nysie
Old town in Nysa

Rekonstrukcja bitwy o Twierdzę Nysa z 1807 roku
Reconstruction of the battle for the Nysa Stronghold in 1807

INFO
DNI
TWIERDZY
NYSA

To batalistyczna impreza plenerowa, która odbywa się od 2000 r. na terenie Rynku i nyskich fortów, a na którą przybywają pod koniec lipca regimenty pasjonatów rekonstrukcji historycznych z: Polski, Czech, Węgier, Włoch, Białorusi, Litwy, Niemiec. W sumie około 700 osób.

pia słynnego włoskiego zabytku o tej samej nazwie. Obok jest świątynia pod wezwaniem św. św. Jakuba i Agnieszki. Jej historia sięga XII wieku, a klimat i architektura budowli są tak niezwykle, że wiele osób twierdzi, iż widać tu rękę samego Boga. Katedra ma najbardziej stromy dach w Europie, tak stromy, że jak mówią podania, nie ma się go żadne zło. Kiedy raz diabeł chciał wejść od góry do świątyni, ześlizgnął się, lądując boleśnie u jej wejścia.

Otmuchów

Tajemnic nie brakuje również w zamku biskupim w Otmuchowie. W najstarszej części zabytku, w sali rycerskiej, zachował się kominek z ruchomą ścianą, za którą powstała wnęka,

famous Italian monument of the same name. A few steps away the St. Jacob and St. Agnes Church rises up. Its history dates back to the 12th century, and the style and architecture of the building are so extraordinary that many people believe that it was God himself who made the temple. The cathedral has the steepest roof in Europe – as legends say, so steep that it stays unaffected by any evil. When the devil once tried to get inside from the roof, he slipped off and fell in pain in front of its entrance.

Otmuchów

The castle in Otmuchów also hides some secrets. In the oldest part of the landmark, in the Knight's Room, there still exists a chimney with a movable wall that has a niche behind it

Zamek w Otmuchowie
Castle in Otmuchów

nawet coś w rodzaju niewielkiego pokoiu, gdzie mógł ukryć się człowiek. Człowiek ten, zaufany właściciela zamku, podsłuchiwał rozmowy gości i przekazywał ich treść komu trzeba. W tym wypadku był to na ogół sam biskup. W zamku znajduje się też cela śmierci oraz rodzaj komnaty do wykonywania egzekucji. Więźniów, wchodząc do środka, musiał

– a kind of a small room where a man could hide. Trusted by the castle's owner, this person would eavesdrop on the conversations of guests and then repeat them to the right person. In this case it was normally the bishop himself. The castle also hides a cell of death and a chamber for executions. When entering prisoners had to walk through a moving wooden square that was attached to

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

JEZIORO OTMUCHOWSKIE to zbiornik retencyjny na Nysie Kłodzkiej, który powstał w latach 1928–1933. Zajmuje on 2 tys. hektarów i wraz z brzegami objęty jest ochroną rezerwatową. Tutaj też znajduje się wyjątkowe siedlisko czapli szarej. To popularne miejsce wypoczynku mieszkańców Otmuchowa i okolic.

OTMUCHÓW LAKE is a reservoir on the Nysa Kłodzka that was created in 1928–1933. It occupies 2,000 hectares and the whole area together with the shore is under protection. This is also an exceptional habitat for the grey heron. This spot is a popular place for relaxation for the inhabitants of Otmuchow and its surroundings.

Jezioro Otmuchowskie
Otmuchów Lake

Kościół w Otmuchowie
Otmuchów church

INFO
DOM
KULTURY
ZAMEK
W OTMUCHO-
WIE

JEDZENIE

Zamkowa restauracja serwuje dania staropolskie – hitem jest lokalny przysmak, czyli sandacz po otmuchowsku.

W tej wzniesionej w XIII w. warowni można przenocować. ul. Zamkowa, zamek.otmuchow.pl

przejąć przez ruchomy kwadrat z drewna przymocowany do podłoża w ten sposób, że otwierał się pod naciskiem ludzkiej stopy. Skazany nawet nie miał czasu się przerazić. Gwałtownie spadał 20 metrów w dół, na naostrzone żerdzie. Dziś pochylnia jest zabezpieczona, a w zamku mieści się hotel w nieco oldskulowym stylu, niemniej jednak z fantastycznymi widokami z ostatnich kondygnacji.

Nyska Riwiera

Każde z miasteczek na szlaku ma swoje małe tajemnice, warto tu zajrzeć na zagubione cmentarze, zejść nieco z utartych ścieżek, żeby odetchnąć wśród pól. Jezioro Nyskie, nazywane również Nyską Riwierą, uchodzi za jedno z najatrakcyjniejszych miejsc wypoczynkowych w Polsce. Szerokie i piaszczyste

the floor in such a way that it opened under the pressure exerted by a human foot. The condemned person did not even have time to be scared. The prisoner would immediately fall 20 meters down, onto a sharpened perch. Today the slipway is protected and the castle has been transformed into a hotel. It has a slightly old-school style, but the views from the top floor are fantastic.

Nyska Riviera

Each of the small towns on the trail has its little secrets. Consider visiting lost cemeteries, or go a little off the beaten track to take a breath in the middle of the fields. Nyskie Lake, also called Nyska Riviera, is considered one of the most attractive holiday destinations in Poland. Its vast, sandy beaches encourage weekend relaxation and sailing. Just like at the neighboring Otmuchów Lake, there are many fried food stands, pubs and restaurants along the shores.

Muzeum Czarownic w Nysie
Museum of Witches in Nysa

Nyskie czarownice

WITCHES FROM NYSA

Od XV do XVII w. na zachodzie Europy rozpowszechniły się procesy o czary. W księstwie nyskim osiągnęły one niebywałe rozmiary, powstał tu nawet słynny piec do palenia czarownic, w którym sąd inkwizycyjny kazał spalić kilkadziesiąt kobiet oskarżonych o czary i wcześniej poddanych torturom. Wspomnieniem tych makabrycznych wydarzeń jest Szlak Czarownic, który zaczyna się w Paczkowie i wiedzie przez Otmuchów i Nyseę do Gluchołaz, gdzie

Between the 15th and the 17th century witch-hunting was popular in Western Europe. In the Duchy of Nysa the phenomenon reached alarming proportions, and there was a famous witch oven in which an inquisition court ordered the burning to death of dozens of women accused of witchcraft, all of whom were first tortured. These ghastly events are memorialized in the Witches' Trail that starts in Paczków and leads through Otmuchów and Nysa to Gluchołazy, where it connects

łączy się z jego czeskim odcinkiem prowadzącym aż do Mohelnice. Ciągnie się przez miejsca związane z historią procesów czarownic, zaś w Nysie i Śumperku można obejrzeć ekspozycje muzealne poświęcone najgłośniejszym procesom. Na nyskiej ekspozycji zobaczymy m.in., jak wyglądały: izba zielarki, sala sądowa, sala tortur, gdzie wymuszano zeznania, oraz „droga skazanych”, która łączyła salę sądową z więzieniem i miejscem egzekucji.

with the Czech part that leads up to Mohelnice. The route leads through the places that are connected to the history of witch-hunt, in Nysa and Sumperk you can see museum exhibitions about the most famous court trails. The exhibition in Nysa shows, for example, the interior of the witches' houses, court rooms and torture rooms in which confessions were extorted and "the road of the condemned" that linked the court room with the prison and the place of execution.

plaże zachęcają do weekendowego odpoczynku oraz do żeglowania. Podobnie jak nad sąsiednim Jeziorem Otmuchowskim wzdłuż brzegów nie brakuje smażalni, tawern i restauracji. Zaledwie kilkadziesiąt metrów od plaży stoi barokowy pałac w Ściborzu. Straszny w nim kochanka biskupa Heymanna, który choć wielce zasłużony dla okolic Ściborza, nie potrafił zachować celibatu i umieścił swoją „rodzinę” w pięknej rezydencji wśród drzew.

Grodków i Kopice

W tej okolicy odpoczywa się w cieniu historii. Kolejne miasteczko – Grodków, z pozostałościami średniowiecznych murów, należy odkrywać, powoli wędrując przez najstarszą część miasta. Przejdźcie przez gotycką basztę więzienną z XIV wieku, a następnie przez wieże bram Lewińskiej i Ziębickiej. W pobliżu koniecznie zajrzyjcie do Kopic, żeby obejrzeć ruiny pałacu z 1784 roku, który uchodził niegdyś za jedną najwspanialszych rezydencji na Śląsku. Należał do Hansa Ulricha von Schaffgotscha i jego żony hrabiny Joanny Grycik von Schomberg-Goduli. Hrabina pochodziła z ubogiej rodziny, w wieku sześciu lat otrzymała spadek – cały majątek magnata Karola Goduli, jednego z najbogatszych ludzi na Śląsku, w którego majątku się wychowywała. Do dziś nazywana jest Śląskim Kopciuszkim.

Paczków

Uchodzi za polskie Carcassonne. Miasto otaczają świetnie zachowane mury obronne,

A Baroque palace in Ścibórz is located only a few dozen meters from the beach. It is haunted by a mistress of bishop Heymann, who in spite of his many merits for the area of Ścibórz, was not able to remain celibate and placed his “family” in a beautiful residence among the trees.

Grodków and Kopice

In this area you can rest in the shadow of history. The best way to discover another small town – Grodków with the remnants of medieval walls – is by slowly wandering through its oldest part. First you pass through a Gothic prison tower from the 14th century, and then through the towers of Lewińska and Ziębicka Gates. Consider going to the neighboring Kopice in order to see the ruins of a palace from 1784. In the past it was considered one of the most magnificent residences in Silesia. It belonged to Hans Ulrich von Schaffgotsch and his wife Countess Joanna Grycik von Schomberg-Godulla. She was from a poor family, but came into an inheritance when she was six. She received the entire fortune of the magnate Karl Godulla, one of the wealthiest inhabitants in Silesia. She was brought up in his residence and today she is still called a Silesian Cinderella.

Paczków

Considered the Polish Carcassonne, the town is surrounded by well-preserved defensive walls that extend over 1,200 meters. In certain places the walls are 7 meters high. In the past they used to have battlements so that the inhabitants could defend themselves and discharge missiles against besiegers. The remains of the former town fortifications include 19 towers and 3 gate towers: Ząbkowicka, Kłodzka and the largest one Wrocławska, which is 23 meters tall.

INFO

**MUZEUM
GAZOW-
NICTWA
W PACZKOWIE**

ATRAKcje

To jedyne miejsce w Polsce, gdzie w całości zachowały się urządzenia do produkcji gazu miejskiego.

Ceny biletów:
4 zł/2 zł.
ul. Poczтовая 6,
muzeum
gazownictwa.pl

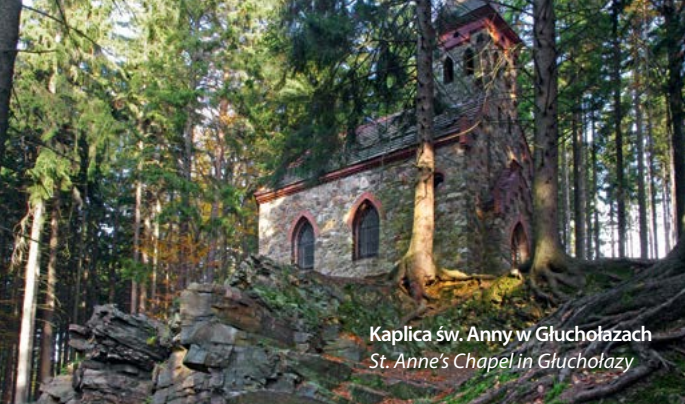

Średniowieczne mury Paczkowa
Medieval walls in Paczków

Pałac w Kopicach
Kopice castle

Kaplica św. Anny w Głuchołazach
St. Anne's Chapel in Gluchołazy

INFO
KAPLICA
ŚW. ANNY

To zabytkowa kapliczka z 1908 r. zbudowana na Górze Chrobrego w Górach Opawskich, na skraju Głuchołaz. Znajduje się ona tuż nad słynnymi Wiszącymi Skałami.

których długość sięga aż 1200 metrów. W niektórych miejscach mur ma 7 metrów wysokości. Niegdyś mury posiadały blanki, zza których w razie potrzeby mieszkańcy mogli się bronić i razić pociskami w oblegających. Pozostałością po dawnych fortyfikacjach miasta jest też dziewiętnaście baszt i trzy wieże bramne: Ząbkowicka, Kłodzka i najpotężniejsza z nich, Wrocławska, która ma 23 metry wysokości.

Głuchołazy i Prudnik

Swego czasu były śląskim Klondike. Bogate złoża złotoносne sprawiły, że w XV i XVI wieku wydobyto z okolicznych kopalń ponad 3 tony złota, a największy znaleziony samorodek ważył 1,78 kilograma. Dziś kopalnie są jedynie odległym wspomnieniem, ale nieopodal Głuchołaz, tuż za czeską granicą, koło miejscowości Zlaté Hory, działa skansen, w którym znajdują się repliki XIV-wiecznych młynów służących do pozyskiwania rud złota. W Głuchołazach można odpocząć po gorączce złota. W dzielnicy zdrojowej, wśród parkowej zieleni, stoją piękne wille, pensjonaty i sanatoria. Z miejscowością wiąże się też nazwa...

Widok z lotu ptaka na Prudnik
Aerial view on Prudnik

Głuchołazy and Prudnik

The towns were once considered the Silesian Klondike. As a result of their rich gold fields, in the 15th and 16th centuries over 3 tons of gold were extracted from local mines. The biggest nugget that was found weighed 1.78 kilograms. Today these mines are a dim and distant past, but near Gluchołazy, just over the Czech border and near the town of Zlaté Hory, there is an open-air museum with replicas of the 14th century mills that were used to obtain gold ore. Gluchołazy is a place where you can rest after the gold fever. In a spa neighborhood, in the greenery of

prysznic. Właśnie w okolicach Gluchołaz, w Lázně Jeseník, balneolog Vincent Priessnitz z powodzeniem stosował swoje nowatorskie zabiegi lecznicze.

Za jedno z najładniejszych miast w regionie uchodzi Prudnik. Stoi tu niezwykła Wieża Woka z XIII wieku, zbudowana na planie koła, jedyny ślad po średniowiecznym zamku. W pobliskim Prudniku-Lesie znajduje się słynny klasztor Franciszkanów oraz sanktuarium św. Józefa, gdzie w latach 50. ubiegłego stulecia więziony był prymas Polski, kardynał Stefan Wyszyński.

the park you can admire beautiful villas, guesthouses and sanatoria. The town is also associated with the word ... shower! Near Gluchołazy, in Lázně Jeseník, a balneologist named Vincent Priessnitz successfully invented his innovative medical treatments.

Prudnik is considered one of the most beautiful cities in the region. There is the incredible 13th century Wok Tower – the only trace of the medieval castle. The nearby Prudnik-Las houses the famous Franciscan Monastery and St. Joseph Sanctuary, where in the 1950s Cardinal and Primate of Poland Stefan Wyszyński was imprisoned.

Gotycka wieża w Grodkowie
Gothic tower in Grodków

Fontanna Trytona w Nysie
Triton fountain in Nysa

Partnerstwo Nyskie

NYSA PARTNERSHIP

Dla szlaku średniowiecznych miasteczek Księstwa Nyskiego opracowano „Strategię Rozwoju Obszaru Funkcjonalnego Partnerstwo Nyskie 2020”, która objęła 14 gmin i 3 powiaty. Partnerstwo zaplanowano na lata 2016–2026, a jego celem jest rozwiązywanie problemów, podejmowanie partnerskich działań, wnioskowanie o środki zewnętrzne na ich realizację i wzmocnianie spójności terytorialnej. W ramach Partnerstwa opracowane będą strategie rozwoju dla sektorów: społecznego, transportu i rynku pracy. Projekt został wsparty z funduszy EOG kwotą prawie 2,6 mln zł. O niewątpliwym sukcesie tego projektu świadczy chęć dalszej współpracy jego partnerów zrzeszonych w Stowarzyszeniu Subregion Południowy.

“The Development Strategy for Functional Area – Nysa Partnership 2020” project was prepared for the Trail of Medieval Towns of the Duchy of Nysa. It includes 14 communes and 3 counties. The Partnership is planned for 2016–2026. Its aim is to solve problems, undertake partnership activities, file for external financial means for their implementation and to strengthen territorial consistency. As part of the Partnership, development strategies will be prepared for the social, transportation and labor market sectors. The project was subsidized with EEA Grants for nearly PLN 2.6 million. The project is clearly successful as its partners have declared their willingness to continue their cooperation in a formal form as the South Subregion Association.

ATRAKcje
Śląska
ATTRACTIONS
OF SILESIA

Zamek Czocha
Czocha Castle

Kliczków
Kliczków Castle

Wojanów
Wojanów Castle

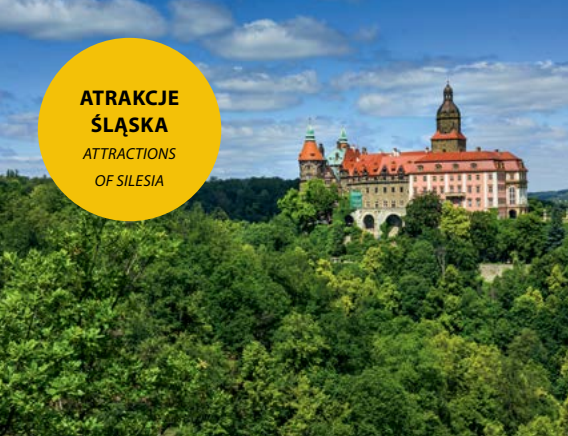
Zamki śląskie

SILESIA CASTLES

Położone w Sudetach, często na malowniczych szczytach górskich, mają burzliwą historię, ponieważ te tereny przechodziły dosłownie z rąk do rąk. Wiele z nich zamieniono na hotele, w których można spędzić romantyczny weekend.

Located in the the Sudetes, often on picturesque mountain tops, they have a turbulent history, as they changed owners many times in the past. Many of them have been transformed into hotels where you can spend a romantic weekend.

Książ

Rozpala wyobraźnię poszukiwaczy skarbów, którzy wierzą, że są one ukryte w labiryntach podziemnych korytarzy. W czasie ostatniej wojny miała tu powstać fabryka najnowocześniejszej broni rakietowej, albo nawet atomowej, dzięki której hitlerowcy mieliby jeszcze szansę wygrać wojnę. To trzeci pod względem wielkości, po zamku w Malborku i na Wawelu, zamek w Polsce. Jedną z jego najbardziej znanych mieszkanki była księżna Daisy, żona Jana Henryka XV Hochberga. Dzięki jej pamiętnikom dużo wiemy o epoce, w której przyszło jej żyć.

This castle stirs the imagination of treasure hunters who believe that precious things are hidden in the maze of underground corridors. During the last war the castle was supposed to be transformed into an innovative missile, or even atomic, weapons factory, thanks to which Hitler would have had a chance to win the war. It is the third largest castle in Poland. One of its most famous hostesses was Princess Daisy, the wife of Hans Heinrich XV von Hochberg. Thanks to her memoirs we know a lot about the times she lived in.

Moszna

To najpiękniejszy polski zamek, który nazywany bywa polskim Disneylandem. Swój baśniowy wygląd zawdzięcza między innymi 99 wieżom i wieżyczkom. Bo tyle według legendy miał mieć majątków właściciel tego obiektu Franz Hubert Tiele-Winckler. Równie imponująco jak na zewnątrz zamek prezentuje się też od środka – ma aż 365 pomieszczeń. Od 1972 roku mieściło się tu Centrum Terapii Nerwic, obecnie zamek zamieniono na hotel. Z największych pałacowych wież rozpościera się wspaniały widok na 100-hektarowy park, w którym rosną piękne rododendrony.

It is the most beautiful castle in Poland, sometimes called the Polish Disneyland. Its fairytale look is achieved by 99 towers and turrets. According to legend, this is the number of residences of the castle's owner Franz Hubert Tiele-Winckler. Inside the castle is equally impressive – it has as many as 365 rooms. In 1972 the castle became a Centre for Therapies of Neuroses, and more recently a hotel. The biggest towers of the palace give a splendid view of a 100-hectare park with beautiful rhododendrons.

Czocha

Położony nad Jeziorem Leśniańskim w miejscowości Sucha zagrał już w *Wiedźminie*, *Tajemnicach twierdzy szyfrów* i wielu innych polskich i międzynarodowych produkcjach. Budowę zamku-warowni zainicjował w połowie XIII w. król czeski Wacław II, żeby broniła granic jego państwa. Pierwszy obiekt spłonął doszczętnie w 1793 r. Ale dzięki przebudowie Czocha zyskała miano jednego z najpiękniejszych zamków Dolnego Śląska. Uwaga! To podobno najbardziej nawiedzone miejsce w Polsce. Na murach widywane są duchy kobiet, które mężowie wrzucili do tamtejszej Studni Niewiernych Żon.

Located on Lake Leśnia in the Sucha village, the castle has already appeared in *The Witcher*, *The Secret of the Cipher Fortress* series and many other Polish and international productions. The construction of the castle stronghold was ordered in the middle of the 13th century by King Wenceslaus II of Bohemia to defend his country's borders. The first building was completely burnt down in 1793, but thanks to its renovation became known as one of the most beautiful castles in Lower Silesia. Beware! It is the most haunted place in Silesia.

Kamieniec Ząbkowicki

Marianna Orańska, córka króla Niderlandów Wilhelma I Orańskiego i Fryderyki Luizy Pruskiej, Kamieniec Ząbkowicki odziedziczyła w spadku po matce. Była żoną syna cesarza Albrechta Pruskiego, ale małżeństwo nie należało do udanych, więc królowna rozwiodła się ze swoim mężem, czym wywołała wielki jak na tamte czasy skandal, po którym nie mogła przebywać na terytorium Prus dłużej niż jeden dzień. Ale Marianna słynęła z odwagi i brawury. To właśnie ona zdecydowała, żeby w Kamieńcu Ząbkowickim wybudować rodową rezydencję, która kosztowała 3 tony złota.

Marianne of the Netherlands, the daughter of King William I of the Netherlands and Friederike Luise Wilhelmine of Prussia, inherited Kamieniec Ząbkowicki from her mother. She was a wife of Prince Albert of Prussia, but their marriage was not successful. She divorced him, which gave rise to a great scandal and as a result she could not stay in Prussia for more than one day. However, Marianne was known to be brave and fearless. It was she who decided to build a family residence in Kamieniec Ząbkowicki that cost three tons of gold.

Zamek w Ogrodzieńcu
Castle in Ogrodzieniec

SZLAK ORLICH GNIAZD

THE TRAIL OF THE EAGLES' NESTS

TEKST JOANNA LAMPARSKA

INFO
OJCOWSKI
PARK
NARODOWY

Za parking pod zamkiem w Ojcowie trzeba zapłacić 10 zł.
Parking Ojcowo-Złota Góra 5 zł.
ojcowskiparknarodowy.pl

JEDZENIE
Konięcznie trzeba spróbować tutejszego pstrąga, smakuje wybornie.

ATRAKCJE
Jaskinia Ciemna, wstęp z przewodnikiem 7 zł/5 zł.
Czynna od 23 kwietnia do października.

Jaskinia Łokietka 8 zł/6 zł.
Czynna od 16 kwietnia do 11 listopada.

Leżąca między Krakowem i Częstochową Jura Krakowsko-Częstochowska to kraina lesistych wzgórz, które wieńczą – bielejące w słońcu – wapienne ostańce podziurawione niczym ser szwajcarski jaskiniami i tajemniczymi korytarzami. W XIV wieku, za panowania króla Kazimierza Wielkiego – tego, który zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną – powstał tu system obronny oparty na 29 zamkach i 10 strażnicach. Nazwane zostały Orlimi Gniazdami ze względu na swe strategiczne położenie na skałach dochodzących nawet do 30 metrów wysokości. Warownie broniły granic Królestwa Polskiego przed najazdami ze strony Śląska i przechodzących tędy dróg handlowych. Dziś, w większości zrujnowane, są bohaterami licznych legend o ukrytych w nich skarbach.

Szlak Orlich Gniazd zaczyna się w Częstochowie, a kończy w Krakowie. Albo na odwrót, w zależności od tego, gdzie kto chce

Situated between Kraków and Częstochowa, the Polish Jurassic Highland is a country of wooded hills topped with limestone that shine white in the sunlight, caves riddled with holes like a Swiss cheese and mysterious corridors. In the 14-th century, during the reign of Casimir the Great – the king who found Poland made of wood and left the country made of stone – the region was fortified with 29 castles and 10 watchtowers. Due to their strategic location on rocks that can be as tall as 30 meters, they were called the Orle Gniazda (Eagles' Nests). Fortresses were built to defend the frontiers of the Polish Kingdom against the attacks coming from Silesia and the crossing trade routes. Today mostly devastated, the fortresses star in numerous legends and tales about hidden treasures.

The Trail of the Eagles' Nests starts in Częstochowa and ends in Kraków. Or the other way round, depending where you want to start your trip. But it's Cracow that hosts the

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

OJCOWSKI PARK NARODOWY dawniej nazywany był Polską Szwajcarią. Ochrania unikatową faunę i florę doliny Prądnika. Są tu liczne jaskinie – najbardziej znane to Jaskinia Łokietka i Ciemna, gdzie odkryto ślady obecności neandertalczyków. Wstęp na teren parku jest wolny, więcej: www.ojcowskiparknarodowy.pl.

OJCÓW NATIONAL PARK used to be called the Polish Switzerland. It encompasses a protected area with unique fauna and flora of Dolina Prądnika and there are numerous caves. The best known of these is Jaskinia Łokietka (King's Łokietek Cave) and Jaskinia Ciemna (Dark Cave), where traces of the presence of Neanderthals have been found. Entry to the park is free of charge, more information: www.ojcowskiparknarodowy.pl.

Ruiny zamku w Ojcowie
Ruins of the castle in Ojców

Skala Rękawica w Ojcowskim PN,
niedaleko Jaskini Ciemnej
*Glove Rock (Skala Rękawica) in Ojców National Park,
close to the Dark Cave (Jaskinia Ciemna)*

Częstochowa

Warta

Olsztyn

Janów

Jaskinia Studnisko

Grota Niedźwiedzia

Zamek Mirów

Bobolice

Rzędkowice

Podlesice

Pilica

Pilica

Ogrodzieniec

Jaskinia Zegar

Rabsztyn

Olkusz

Diabina

Pieskowa Skala

Skala

Ojców

Jaskinia Łokietka

Ojcowski Park Narodowy

Jaskinia Ciemna

Krzeszowice

Jaskinia Twardowskiego

Zamek Królewski na Wawelu

Kraków

Wisła

Inwałd Park

..... Szlak Orlich Gniazd
(samochodowy)

■ skałki

10 km

rozpocząć wędrówkę. W Krakowie stoi jednak najważniejszy polski zamek, Zamek Królewski na Wawelu, dawna rezydencja władców, miejsce ich koronacji oraz skarbiec. Od 1333 roku, kiedy w krakowskim zamku spoczął Władysław Łokietek, aż po kres I Rzeczypospolitej wawelska katedra pełniła funkcję oficjalnej nekropolii królów Polski. Dzisiaj to jedno z najważniejszych muzeów w Polsce. W komnatach, w których odtworzone zostały wnętrza z czasów renesansu i baroku, eksponowane są m.in. arraszy Zygmunta Augusta oraz jedne z największych w Europie zbiorów sztuki wschodniej.

Ojców

Wędrując Szlakiem Orlich Gniazd, trafimy do zamku w Ojcowie, który zabezpieczał przedpola Krakowa przed Luksemburczykami. Według tradycji król Kazimierz Wielki nazwał warownię „Ociec u Skały”, upamiętniając w ten sposób tułaczkę swego ojca, Władysława Łokietka, po rozbiciu dzielnicowym Polski. Dziś z dawnego zamku pozostała jedynie część murów obronnych oraz ośmioboczna wieża, głęboka na 40 metrów studnia i odrestaurowany budynek bramny, w którym mieści się obecnie skromna ekspozycja o wielowiekowej historii zamku.

most important Polish castle – the Royal Castle on the Wawel Hill – the former residence of the country's monarchs, their coronation site and a treasury. From 1333 when Władysław Łokietek, or Władysław the Elbow-high in English, was buried there till the demise of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Wawel Cathedral was officially the burial ground for the kings of Poland. Today it is one of the most important Polish museums. The chambers have been recreated to reflect interiors of the Renaissance and Baroque periods, and now display the arras of Sigismund II August and the collections of Eastern art, one of the greatest in Europe.

Ojców

When following the Trail of the Eagles' Nests, you will come across a castle in Ojców that in the past used to protect Kraków borders against the House of Luxembourg. By tradition, king Casimir the Great called this stronghold "Father at the Rock" to commemorate the exile of his father, Władysław Łokietek, during the period of fragmentation. Today the vestiges of the former castle include a part of a defensive wall and octagonal tower, a 40-metre deep well and a renovated gate building which now hosts a modest exhibition about the centuries-old history of the castle.

INFO ZAMEK W OJCOWIE

Czynny jest od 9 kwietnia do 11 listopada.
Bilet wstępu 3 zł/2 zł.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

NA TERENIE PARKU KRAJOBRAZOWEGO ORLICH GNIAZD znajdują się szlaki: pieszy (163,9 km), rowerowy (188 km) oraz konny (250 km). Każdy z nich pozwala zobaczyć zamki w Będzinie, Bobolicach, Ojcowie, Olsztynie, Rabsztynie, Bydlinie, Mirowie, Pieskowej Skale, Pilicy, Smoleniu, Ogrodzieńcu i Tęczynie.

THE EAGLES' NESTS LANDSCAPE PARK offers a walking trail (163.9 km), bicycle trail (188 km) and a horse trail (250km). Each of them allows for seeing castles in Będzin, Bobolice, Ojców, Olsztyn, Rabsztyn, Bydlin, Mirów, Pieskowa Skala, Pilica, Smoleń, Ogrodzieniec and Tęczyn.

Pieskowa Skala z Maczugą Herkulesa
na pierwszym planie
*Pieskowa Skala in the shadow of
Herkules' Club (Maczuga Herkulesa)*

Pieskowa Skała

Najlepiej zachowanym zamkiem na Jurze jest Pieskowa Skała. U jego stóp stoi ponad 25-metrowa Maczuga Herkulesa. To skała wyglądająca jak broń prehistorycznego człowieka. Warto jednak pamiętać, że jej powstanie to czarcia sprawka. Kto zresztą widział coś stojącego tak wbrew naturze – cienkiego na dole, a potężnego u góry?

Dawno temu w okolicy żył słynny czaroksiężnik Jan Twardowski. Zaprzedał duszę diabłu, lecz łatwo jej nie zamierzał oddać. Zły musiał wykonać trzy prace – jedną z nich było przeniesienie wielkiej skały spod Krakowa i ustawienie jej do góry nogami. Bez Maczugi nie byłoby też Pieskowej Skały, której historia wiąże się i z innymi magami.

Zamek to perła renesansu. Wzniesiony w połowie XIV wieku renesansową formę otrzymał w latach 1542–1580, wiek później zniszczyli go i ograbili Szwedzi. Potem wielokrotnie cierpiał w czasie dziejowych zawieruch, podczas niemieckiej okupacji właściciele udostępniali tutejsze pomieszczenia na sierociniec, przez który przewinęły się setki dzieci, głównie z dawnych Kresów Wschodnich. W czasach PRL-u Pieskową Skałę rozślawili filmowcy – powstawały tu m.in. zdjęcia do „Stawki większej niż życie”, „Janosika” i „Podróży za jeden uśmiech”.

Pieskowa Skała

The best-preserved castle of the Polish Jurassic Highland is Pieskowa Skała – Little Dog’s Rock. At its bottom is the a 25-meter high Hercules’ Club (Maczuga Herkulesa in Polish). Though this rock resembles the weapon of a caveman, you should keep in mind that its origins are a devilish prank. Who has ever seen something that would be so against nature – thin at the bottom and huge at the top?

A very long time ago a wizard named Jan Twardowski lived in this area. He sold his soul to the devil, but then he did not want to give it away too easily. The devil had to complete three works, one of them being to move a huge rock from Kraków and place it upside down. Without Maczuga Herkulesa there would be no Pieskowa Skała, and its history is also related to other sorcerers.

The castle is a pearl of the Renaissance. It was built in the mid-1400s, but acquired its Renaissance form between 1542 and 1580. A century later it was pillaged and destroyed by the Swedes. Later on, the castle was repeatedly damaged due to historical turmoil; during the German occupation its owners converted its rooms into an orphanage that hosted hundreds of children, coming mostly from the former eastern borderlands. In the communist times in Poland, Pieskowa Skała was popularized thanks to dif-

INFO PIESKOWA SKAŁA

Bilet wstępu do zamku plus na ekspozycje stałe kosztuje: 18 zł/11 zł. Cykliczne imprezy na zamku to święto ogrodów i dni kultury staropolskiej. Co roku są tu też nowe wystawy czasowe. pieskowa.skala.eu

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

ZAMEK W PIESKOWEJ SKALE grał w filmach: „Czarne chmury”, „Potop”, „Pierścień i róża”, „Janosik”, odcinku „Stawki większej niż życie”, „Podróży za jeden uśmiech”, a nawet komedii romantycznej „Nie kłam, kochanie”. Nic dziwnego, że każdy, niezależnie od wieku i filmowego gustu, ma wrażenie, że kiedyś już tu był. Warto tu zajrzeć choćby po to, żeby zobaczyć zbiory muzeum na Wawelu.

THE CASTLE IN PIESKOWA SKAŁA has appeared in the following Polish movies and series: *Czarne Chmury*, *Potop*, *Pierścień i róża*, *Janosik*, an episode from *Stawka większa niż życie* and *Podróż za jeden uśmiech*.

Ogród zamkowy w Pieskowej Skale
z widokiem na dolinę Prądnika
Castle garden in Pieskowa Skała with
a view of the Dolina Prądnika valley

Dzięki dofinansowaniu z funduszy norweskich i EOG zamek w Pieskowej Skale przeszedł gruntowną, pierwszą w swojej historii, renowację na taką skalę. Po wymianie dachu w 2013 roku rozpoczął się trwający ponad dwa lata remont, którego głównym celem było uporządkowanie i rekonstrukcja tynków na elewacjach budowli. Było to o tyle istotne, że przed remontem zabytek wydawał się, choć było to jedynie pobieżne wrażenie, zdewastowany. W trakcie prac okazało się jednak, że na murach jest o wiele więcej oryginalnych XVII-wiecznych tynków, niż się początkowo spodziewano. Wszystkie zostały starannie zakonserwowane. Zabezpieczono również fragmenty polichromii, uruchomiono zegar na jednej z wież, tak że dziś zamek wygląda niemal jak nowy.

Ogrodzieniec

Na Górze Zamkowej (515 m n.p.m.), najwyższym wzniesieniu Jury Krakowsko-Częstochowskiej, znajdują się ruiny Ogrodzieńca. Ta monumentalna budowla zawdzięcza swój wygląd Sewerynowi Bonerowi, burgrabiemu krakowskiemu i żupnikowi kopalń soli. To on

Dzięki środkom z funduszy norweskich i EOG, których beneficjentem był Zamek Królewski na Wawelu, oprócz remontu Pieskowej Skali udało się też zaadaptować pomieszczenia na cele edukacyjne, a także zinfatyzować zwiedzanie zamku. Całość projektu pochłonęła 15 mln zł.

Thanks to EEA and Norway Grants, whose beneficiaries include the Wawel Royal Castle, apart from the renovation of Pieskowa Skala, it was possible to adapt the rooms for educational purposes as well as to digitalize the visiting process of the castle. The entire project cost PLN 15 million.

ferent filmmakers, in movies such as "Stawka większa niż życie", "Janosik" and "Podróż za jeden uśmiech".

Thanks to subsidies from the EEA and Norway Grants, the castle in Pieskowa Skala has been thoroughly renovated – for the first time in its history on such a big scale. The change of the roof in 2013 followed more than two years of renovation works reconstruct the plaster covering the elevations of the building. This was important, because before the renovation the building looked totally demolished. The renovation works showed that the walls hid much more original 17th-century plasterworks than had been initially thought. All the plasterworks were carefully restored. Fragments

Ekspozycja malarstwa na zamku
w Pieskowej Skale
*Exhibition of paintings in the castle
in Pieskowa Skala*

Renesansowy dziedziniec
Pieskowej Skali
*Renaissance courtyard
of Pieskowa Skala*

Dziedziniec Pański zamku w Ogrodziencu
Courtyard Pański in the Ogrodzieniec castle

INFO
ZAMEK
OGRO-
ZDZENIEC

JEDZENIE

Na terenie zamku jest restauracja, a w okolicy dużo miejsc, gdzie można coś zjeść.

ATRAKCJE

W sierpniu na terenie zamku odbywają się liczne imprezy: wieczory z duchami, turnieje rycerskie, a nawet wampiriada. Obok zamku jest park linowy i mnóstwo atrakcji dla dzieci.

Można zwiedzać od kwietnia do listopada. Bilet 12 zł/8 zł.
zamek-ogrodzieniec.pl

w 1545 roku rozbudował istniejący tu wcześniej zamek, tak by sięgająca nieba budowla mogła konkurować z samym Wawelem. A jacy tu byli mieszkańcy! Jak wieść gminna niesie, w Ogrodzieńcu zagnieździły się siły nieczyste, mroczne i potężne. Są ludzie gotowi przysiąc, że w niektóre noce na zamkowych murach pojawia się widmo wielkiego czarnego psa z płonącymi oczami i grubym łańcuchem u szyi. To duch Stanisława Warszawskiego, okrutnego i bogatego kasztelana. Legendy krążyły też o jego skarbcu – miała go otrzymać w posagu córka. Nie dostała jednak ani talara. Kasztelan ukrył cały skarb w podziemiach i do dziś nikomu nie udało się go odnaleźć. Pilnuje go pod postacią psa. Ale, co ciekawe, kasztelan pomimo okrucieństwa był jednak patriotą. Niektórzy twierdzą, że to właśnie on stał się pierwowzorem Sienkiewiczowskiego Kmicica.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

JURA KRAKOWSKO-CZĘSTOCHOWSKA to raj dla zbieraczy skamielin, ponieważ 180 mln lat temu było tu ciepłe morze. Można tu dziś znaleźć amonity, kręgi szkarłupni, słupki belemnitów. **THE POLISH JURASSIC HIGHLAND** is a real paradise for those who collect fossils. 180 million years ago the place was covered by a warm sea. Today you can find there ammonoids, rings of echinoderm and belemnitida.

of polychrome were secured and a clock on one of the towers was repaired, so that today the castle looks almost new.

Ogrodzieniec

The ruins of Ogrodzieniec are situated on the Castle Hill – the highest elevation of the Polish Jurassic Highland (515 m above sea level). This monumental building owes its look to Seweryn Boner, the burgrave of Kraków and salt mines' administrator. It was Boner who, in 1545, enlarged the already existing castle so that the already towering building could compete with Wawel. And you cannot imagine what dwelled there! As the story goes, Ogrodzieniec became home to dark, shady and mighty powers. Some are ready to swear that on certain nights a ghost of a huge black dog with burning eyes and a thick neck chain appears on the castle's walls. It is the phantom of Stanisław Warszawski, a rich and cruel castellan. There were legends about his treasury, which was supposedly a dowry for his daughter. Yet she did not get even a penny. Instead, the castellan hid the entire treasure underground. He watches the treasure disguised as a dog. Curiously enough, the castellan, given all his cruelty, was nevertheless a patriotic man. Some believe that he was an inspiration for Sienkiewicz's popular literary character Kmicic.

Zamek w Bobolicach
Castle in Bobolice

Bobolice

Na szlaku nie brak również i współczesnych bohaterów. W 1998 roku zamek w Bobolicach stał się własnością senatora Jarosława W. Laseckiego i jego brata Dariusza Laseckiego. Wkrótce bracia dokupili też ruiny sąsiedniego zamku w Mirowie i zaczęli rekonstrukcję Bobolic, z których tak naprawdę została jedna wielka ściana. Odbudowali zamek od podstaw, przywracając mu życie z czasów najlepszej świetności. W ten sposób historia zatoczyła koło, bowiem przed wiekami Mirów i Bobolice, połączone podziemnym tunelem, również należały do braci. Jak to w rodzinie, wszystko robili wspólnie, poróżniła ich zaś dopiero miłość do tej samej kobiety.

Bobolice

The trail is also linked to modern heroes. In 1998, senator Jarosław W. Lasecki and his brother Dariusz Lasecki became the owners of the castle in Bobolice. Soon, the brothers also bought the ruins of a neighbouring castle in Mirów and began the renovation of Bobolice – as in fact only one big wall remained of the castle. They rebuilt the castle from the ground up and brought it back to its former splendour. In this way history came a full circle, as centuries ago Mirów i Bobolice, linked through an underground tunnel, also belonged to two brothers. As it happens in families, they did everything together, and it was love for the same woman that eventually set them against each other.

INFO

ZAMEK BOBOLICE

JEDZENIE

Obok zamku są restauracja oraz hotel.

ATRAKCJE

Jazda konna, bryczką, saniami, loty balonem, potyczki rycerskie.

Bilet na zwiedzanie zamku kosztuje 15 zł/10 zł.
zamekbobolice.pl

**DODATKOWE
ATRAKCJE**

ADDITIONAL
ATTRACTIONS

Widok z wieży zamku w Rabsztynie
View from the castle tower in Rabsztyn

Rabsztyn od strony fosy
Rabsztyn seen from the moat

Zamek w Siewierzu
Castle in Siewierz

Warownie

STRONGHOLDS

Rabsztyn zwany Kruczą Skalą miał swoją chwilę sławy, kiedy to w 1587 r. rotmistrz kozacki Gabriel Hołubek rozbił tu oddziały idące z pomocą księciu Maksymilianowi Habsburgowi, pretendentowi do polskiej korony, który oblegał Kraków. Zamek w Siewierzu był siedzibą biskupów krakowskich, Mirów prawdopodobnie zostanie odbudowany tak jak Bobolice. Z kolei zamek w Olsztynie jest unikatem na Szlaku Orlich Gniazd. W jego konstrukcję obronną włączono wapienne ostańce oraz system grot krasowych, pozwalając na sklasyfikowanie warowni spośród tzw. zamków jaskiniowych.

Rabsztyn, which is also called Raven's Rock, had its moment of fame, when in 1587 a cavalry captain Gabriel Hołubek smashed the Austrian troops that were coming to provide assistance to Maximilian III of Austria, a candidate for the Polish crown. The castle in Siewierz used to be a residence for Kraków's bishops. The castle in Olsztyn is very unique due to its defensive structure, which includes a system of caves, so the stronghold can also be classified as a so-called cave castle.

Zamek w Mirowie
Castle in Mirów

Zamek w Olsztynie
Castle in Olsztyn

**DODATKOWE
ATRAKCJE**

ADDITIONAL
ATTRACTIONS

Wioska młynarzy

VILLAGE OF MILLERS

Boroniówka to osada młynarska położona nad Prądnikiem, na terenie Ojcowskiego Parku Narodowego. Dawniej rzekę nazywano życiodajną tętnicą Krakowa, ponieważ działało na niej mnóstwo zakładów wodnych. Dziś został tu XV-wieczny młyn z tartakiem. Pierwotnie należał on do zakonu siostr klarysek z Grodziska. Można z przewodnikiem zwiedzać jego w pełni zachowane wyposażenie i przyrzec się z bliska procesowi mielenia zboża. Uwaga, woda w rzece jest tak czysta, że można zobaczyć pływające w niej pstrągi. www.boroniowka.pl

Boroniówka is a millers' settlement situated on the Prądnik River within the area of the Ojców National Park. In the past the river used to be a life-giving vein of Kraków, as there were many water facilities. Today a 15th-century lumber mill is the only one left. Originally it belonged to the convent of the Poor Clares from Grodzisk. You can visit its fully preserved interior with a guide and take a closer look at the cereal milling process. Notice that the water in the river is so clean that you can actually see trouts in it. www.boroniowka.pl

Park grozy

PARK OF TERROR

Inwałd Park to aż pięć parków rozrywki w jednym. Można tu stanąć oko w oko z przerażającym tyranozaurom rexem i 50 innymi prehistorycznymi gadami, pograć w minigolfa, poleżeć na plaży, odkopać szkielet dinozaura czy przeżyć chwile grozy w korytarzach Jaskini Tajemnic. Tuż obok jest średniowieczna warownia z salą tortur, zbrojownią i parkiem smoków, można też zwiedzić 3-hektarowy obraz Jana Pawła II wykonany z tysięcy krzewów i kwiatów, poprzecinany 8 km alejek, i odbyć podróż dookoła świata w parku miniatur. www.inwaldpark.pl

Inwałd Park consists of five different amusement parks. You can confront a scary Tyrannosaurus rex and 50 other prehistoric reptiles. You can also play mini golf, chill out on a beach, dig up a dinosaur's skeleton or live a few moments of fear in the corridors of the Cave of Mysteries. Right next to it there is a medieval stronghold with a torture chamber. You can also visit the portrait of John Paul II – with a size of 3 ha, the picture is made of thousands of bushes and flowers crossed by 8 kilometres of alleys. www.inwaldpark.pl

MAKOPOLSKA
LESSER POLAND

KRAKÓW W 48 GODZIN

KRAKÓW IN 48 HOURS

TEKST KATARZYNA KACHEL

INFO
KRAKÓW

NOCLEG

Praktyczne informacje, w tym noclegi i polecane restauracje, na oficjalnej stronie miasta krakow.pl.

JEDZENIE

Kraków ma dwa produkty regionalne (oficjalnie zarejestrowane przez Komisję Europejską): obwarzanek krakowski i chleb prądnicki.

ATRAKcje

Do wyboru jest masa atrakcji – od szlaków tematycznych i zabytków, przez wydarzenia kulturalne, po życie nocne. Informacje m.in. na krakow.naszemiasto.pl; krakow.travel.

Krakauerolodzy Mieczysław Czuma i Leszek Mazan twierdzą, że ludzkość dzieli się na dwie, jakże nierówne części. Jedną, nieskończenie uprzywilejowaną, stanowią ci, którzy mieszkają pod Wawelem. Druga to wielomiliardowe rzesze, dla których jedynym pocieszeniem może być spacer po Krakowie. Nieszablony, niewiodący utartym szlakiem. Spójrzmy na miasto niestereotypowo, choćby z góry lub schodząc pod powierzchnię ziemi. Od Wisły, a zwłaszcza przez ludzi, których duch i charakter wciąż tu pozostał, nadając mu artystyczny kształt i nieco staroświecki styl.

Pawilon Józefa Czapskiego

Słyszeliście o Józefie Czapskim, artyście, który chciał iść do psiego raj? Jest chudy jak szczapa, ale głos ma mocny i silny. Taki, jaki powinien mieć ponaddwumetrowy mężczyzna. Zdecydowany, kiedy opowiada swoje losy. Trudne, bo wpisane w historię Polski, także w dzieje Krakowa. Słysząc go już dobrze, kiedy się wchodzi po schodach budynku przy ulicy Piłsudskiego 12. Jakby czekał na to spotkanie, jakby chciał, by każdy dowiedział się o barbarzyństwach XX w. przez pryzmat tak osobisty, jakim tylko może być opowieść marlarza, znawcy sztuki i literatury, krytyka, pisarza

Kraków experts, Mieczysław Czuma and Leszek Mazan, believe that humanity is divided into two unequal groups. The first one, incredibly privileged, consists of those who live near Wawel. The second one includes thousands of millions of people whose only consolation can be a walk in Kraków. An unconventional and off the beaten track one. Let's take a non-stereotypical look at the city, for example from its heights or from the underground. From the Vistula, and especially through the people, whose spirit and character have remained in the city and have given it an artistic and slightly old-fashioned look.

Józef Czapski Pavilion

Have you ever heard about Józef Czapski – an artist who wanted to go to dog's paradise? He may be incredibly thin, but has a strong and powerful voice, just as an over 2-meter man should have. He talks about his life without hesitation. A difficult life, because it has been inscribed in the history of Poland and Kraków. When you climb the stairs of the building at 12 Piłsudskiego Street, you can already hear his voice, as if he were waiting for this meeting, as if he wanted everybody to find out about the atrocities of the 20th century from a very personal perspective – from the tale of a painter, art and literature expert, critic, writer and finally as a witness to the massacre at Katyń. The modern Józef

Pawilon Józefa Czapskiego
Józef Czapski Pavilion

Ekspozycja w Pawilonie Józefa Czapskiego
Exhibition in the Józef Czapski Pavilion

INFO
PAWILON
JÓZEFA
CZAPSKIEGO

Wejście przez
bramę
Muzeum
im. Emeryka
Hutten-
-Czapskiego.
Czynne
wtorek-sobota
w godz.
10.00-18.00,
niedziela
do 16.00.
Bilety:
9 zł/5 zł.
[mnk.pl/oddzial/
pawilon-jozefa-
czapskiego](http://mnk.pl/oddzial/pawilon-jozefa-czapskiego)

i świadka Katynia. Nowoczesny Pawilon Józefa Czapskiego, nowy oddział Muzeum Narodowego, wybudowano dzięki dofinansowaniu z funduszy norweskich i EOG. Interaktywna podróż zaczyna się od drugiego piętra i jest przejściem przez swoistą oś czasu, od momentu narodzin po chwilę śmierci Czapskiego. Zajrzycie do jego pracowni, maleńkiej, zagraconej, w której na sztalugach nonszalancko wisi słomkowy kapelusz artysty. Ile razy, siedząc w jednym z dwóch foteli, zastanawiał się, dlaczego uniknął śmierci? Strzału w tył głowy, który spotkał niemalże wszystkich towarzyszy niewoli sowieckiej. Ta myśl prześladowała go natrętnie. Na rozwiązanie tajemnicy ocalenia czekał 50 lat. List przyszedł niespodziewanie, podpisany przez historyczkę Natalię Lebidiewą. „Upomniała się o Pana niemiecka ambasada w Moskwie” – mógł w nim przeczytać. Interweniowała najprawdopodobniej arystokratyczna rodzina matki Józefa – Józefy von Thun. Czapski zmarł trzy lata później. Czy poszedł do tego samego nieba co jego ukochany pies Bingo? Inne go nie interesowało: – Jeśli zwierzęta, koty, psy, krowy, a więc i Bingo, nie mają wstępu do raju, ja tam także nie pójdę – mówił.

Oficjalne otwarcie Pawilonu Józefa Czapskiego odbyło się 22 kwietnia 2016 r. Celem tego projektu, dofinansowanego z funduszy norweskich i EOG kwotą 17,8 mln zł, było stworzenie możliwości prezentacji zbiorów i pamiątek po Józefie Czapskim.

The official opening of the Józef Czapski Pavilion took place on 22 April 2016. The project was subsidized with EEA and Norway Grants in the amount of PLN 17.8 million. Its goal was to create an opportunity to display the collections and souvenirs of Józef Czapski.

Czapski pavilion – a new branch of the National Museum – was built thanks to subsidies provided by the EEA and Norway Grants. Its interactive journey starts on the second floor and is like a timeline – from the moment of birth till the death of Czapski. You will be able to see his small and cluttered studio, where the artist's straw hat hangs on an easel in a nonchalant way. How many times, in one of the two chairs, did he wonder why he had escaped death? A shot in the back of the head killed almost all of his companions in Soviet captivity. He was obsessed with this recurring

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

PACYFYSTA Józef Czapski lubił opowiadać, jak to opuścił front I wojny światowej za sprawą dzieł Tolstoja, o czym poinformował oficerów dywizji, pijąc z nimi całą noc wódkę i przekonując do wielkości myśli pisarza rosyjskiego. I choć przełożonych nie nawrócił, rano serdecznie go pożegnali, co w młodym Józefie umocnić miało wiarę w człowieka. Jednak w tym samym 1918 r. do pułku wrócił.

PACIFIST Józef Czapski kept on telling a story about how he had left the front during World War I because of Tolstoy works. He was trying to convince the officers of the division about the Russian writer's reasoning during a night of vodka drinking. Although he did not manage to convert his superiors, in the morning they cordially dismissed him and the young Józef only strengthen his faith in humans.

Dom Jana Matejki
House of Jan Matejko

W domu Jana Matejki

Do jakiego raju chciał iść Jan Matejko, nie wiadomo. Z Józefem Czapskim na pewno łączyła go wielka miłość do zwierząt, do sztuki i Polski. Nie można, będąc w Krakowie, nie wejść do domu mistrza, który mieści się przy ulicy Floriańskiej 41, bliźutko słynnej Jamy Michalika. Usłyszycie tu historię o drobnym, przygarbionym geniuszu, obejrzyjecie grube okulary, które zakładał, kiedy malował największe swoje dzieła, dotkniecie materiałów, które kolekcjonował, farb, przeczytacie listy, dowiecie się, jak kłócił się z urzędnikami. A jeśli będziecie chcieli, przewodnicy opowiedzą wam o podłym charakterze żony pana Jana, Teodory, która swoimi chorobami, nieznośny-

thought. He had to wait 50 years to solve the mystery of his salvation. A letter had come unexpectedly that was signed by a historian, Natalia Lebidiewa. "The German embassy in Moscow requested it", she wrote. It was probably an intervention on the part of the aristocratic family of Józef's mother – Józefa von Thun. Czapski died three years later. Did he go to the same heaven as his beloved dog Bingo? It was the only heaven that interested him: "If animals, cats, dogs, cows, and Bingo included, are not admitted to heaven, then I will not go there either," he used to say.

At Jan Matejko's home

We do not know to which heaven Jan Matejko wanted to go. With Józef Czapski he surely had in common a

INFO DOM JANA MATEJKI

Ul. Floriańska
4.

Dom jest oddziałem Muzeum Narodowego w Krakowie. Zwiedzanie: wtorek – sobota 10.00–18.00, niedziela do 16.00, w poniedziałki nieczynne.

Bilety:
9 zł/5 zł.
mnk.pl/oddzial/dom-jana-matejki.pl

INFO**PODZIEMIA
RYNKU**

W sezonie
czynne:
poniedziałki
10.00–20.00,
wtorki
10.00–16.00,
pozostałe dni
10.00–22.00.
Poza sezonem
– we wtorki
10.00–16.00,
pozostałe dni
10.00–20.00.
Zamknięte
w każdy drugi
poniedziałek
miesiąca.
Bilety:
19 zł/16 zł.
Najlepiej
zrobić
wcześniej
rezerwację
online.
*podziemia-
rynkul.com*

mi kaprysami dawała mu nieźle w kość. Czy żałował tego związku? Podobno nie, choć robiła mu takie sceny zazdrości, których ofiarą padały płótna (portret Teodory w sukni ślubnej). I pomyśleć, że była to jego wielka miłość, o której rękę długo się starał. Matka panny kręciła bowiem nosem na kawalera artystę, który nie śmierział groszem. Dopiero gdy namalował „Kazanie Skargi”, zaczęła na niego patrzeć łagodniej i dała zgodę na ślub.

Kraków podziemny

Ten mniej dostępny wiąże się z tajemniczym pochówkiem w kościele św. Kazimierza Królewicza przy ulicy Reformackiej 4. Musimy zejść do katakumb. Zobaczycie tu 50 z mumifikowanych ciał, miejsce wieczystego spoczynku zakonników, fundatorów i dobrodziejów kościoła. Niektórzy w zbitych drewnianych trumnach, inni na piasku, w habitach, z kamieniem wapiennym pod głową. Franciszkanie mówią, że bracia, którzy przeczuwali swoją śmierć, wędrowali na Srebrną Górę i wracali z kamieniem. W jednej trumnie dojrzyjecie kobietę w sukni ślubnej. To Urszula Morszkowska, którą otruto w 1787 roku, w dniu ślubu. Tak ukarano ją za popełnienie megalomanii.

great love for animals. And for art and Poland. If you are in Kraków, you cannot miss the craftsman's house, at 41 Floriańska Street, very close to the famous Jama Michalika. Here you will hear the story of a tiny hunched genius; you will see the thick glasses that he would wear when painting his greatest works; you will touch the paints and materials that he collected. And if you want, the guides will tell you some stories about the ugly personality of Matejko's wife, Teodora. With her illnesses and unbearable whims, she would often give him a hard time. Did he regret this relationship? Apparently not, although she made such scenes of jealousy that even his canvases would suffer (a portrait of Teodora in a wedding gown, for example). And who would think that she was his great love, a woman he would pursue for a long time to marry her. Her mother was not satisfied with an artist who did not even have two pennies to rub together. It was not until Matejko painted Skarga's Sermon that she started looking at him more favourably and finally gave the couple her permission to get married.

Underground Kraków

The less accessible side of the city is connected to a mysterious burial in the Church of St. Casimir the Prince at 4 Reformacka Street. You have to

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

SMOCZYSKO Miał mieszkać w jaskini podwawelskiej i jak pisze kronikarz Jan Długosz, pożerać bydłeta, a także znacznych obywateli. Trzy ścierwa dziennie zaspakajały jego apetyt. Nie wiadomo, czy ze słynnej krakowskiej oszczędności, czy z przyczyn humanitarnych, Krak wpadł na pomysł, by ofiarę wypchać siarką, próchnem, żywicą i woskiem. Nie dał smok rady ogniewi, który rozpalil go na śmierć.

THE WAWEL DRAGON The monster was supposed to live in a cave at the foot of Wawel Hill and, as the chronicler Jan Długosz puts it, to devour cattle and respectable city dwellers. Three carcasses per day would satisfy his needs. But Krak came up with an idea to stuff one of his victims with some sulphur, rotten wood, resin and wax. The dragon could not fight the fire and it burnt him to death.

Podziemna trasa turystyczna
Underground tourist route

Pod Wawelem trumien nie znajdziecie. Smoka raczej też nie. O długich korytarzach podziemnych wspominał już Jan Długosz. Wiadomo, że w 1565 r. król Zygmunt II August ze względów bezpieczeństwa polecił zamurować otwory, gdyż zamieszkiwali w nich włóczędzy, żebracy, biedota i prostytutki. Niedługo później jednak Smocza Jama znów tętniła życiem. Istniała tam ciesząca się szeroką sławą karczma, a nawet dom publiczny. Dziś ma mniej rozrywkową formę, ale wraz z rzeźbą Bronisława Chromego nadal stanowi popularną atrakcję. Złośliwi krakowianie mówią, że smok Chromego przestaje zionąć ogniem, kiedy zobaczy dziewicę.

go down to the catacombs to see 50 mummified bodies, the place of eternal rest for the monks, founders and benefactors of the church. Some of them rest in compact wooden coffins, others on sand, in habits, with a limestone under their heads. The Franciscans say that those brothers who felt they were going to die would go to the Srebrna Góra and come back with a stone. In one of the coffins you will see a woman's body in a wedding gown. This Urszula Morszkowska, who was poisoned on her wedding day in 1787. This is how she was punished for making a misalliance.

You will not find any coffins under Wawel. Neither will you find a dragon. Jan Długosz already mentioned long underground tunnels.

INFO
ZAMEK
KRÓLEWSKI
NA WAWELU

Informacje o tym, co i kiedy można zwiedzać na Wzgórzu Wawelskim, na wawel.krakow.pl. Wejście na niektóre wystawy bezpłatne (po pobraniu wejściówki): w sezonie w poniedziałki 9.30–13.00, poza sezonem w niedziele 10.00–16.00.

Wnętrze kościoła św. Barbary
Interior of the St. Barbara's Church

Kościół Mariacki i św. Barbary

Spod smoczey bestii spacerem przechodzimy do Rynku Głównego, prosto do najpiękniejszego zakątka miasta. Znajdziecie go między Bazyliką Mariacką a kościołem św. Barbary. Łączy je nie tylko widok, ale i historia powstania. Podobno murarze, którzy pracowali przy bazylice, widząc, że zbywa im cegieł, wzniesli kościół za darmo – jako wotum. Patrząc na niego od wschodu (z Małego Rynku), zobaczymy barok – skromną apsydę i bogate formy wieżyczki. Kiedy jednak spojrzymy na kościół z dolnego końca Małego Rynku, zaśłania on całą Bazylikę Mariacką z wieżami. Warto do niego wejść, by posłu-

It is a known fact that in 1565 King Sigismund II Augustus, for security reasons ordered the entry-holes to be walled-up, as they had been inhabited by vagabonds, beggars, the poor and prostitutes. Yet shortly afterwards Smocza Jama was again vibrant with life. Today, some believe that Chromy's dragon stops breathing fire when he sees a virgin.

St. Mary's Church and St. Barbara's Church

From the dragon's den you can walk to the Main Square – straight to the most beautiful part of the city. It is located between St. Mary's and St. Barbara's Church. They share not only the view but also the history. Apparently, the masons that worked on the construction of St. Mary's

Kościół św. Barbary
St. Barbara's Church

chać opowieści o historii zakonu jezuitów, Piotrze Skardze, który głosił w nim kazania, i Jakubie Wujku, autorze najlepszego przekładu Biblii, który tu mieszkał i który ma w podziemiach świątyni swój grób. Wchodząc, nie sposób ominąć Ogrójca przylegającego do ściany, w którym dojrzycie figury Chrystusa i śpiących apostołów. Mówi się, że rzeźby wykonał uczeń Wita Stwosza. Po przekroczeniu drzwi warto spojrzeć w górę, w niebo, na sklepienie ozdobione piękną polichromią i stiukowymi rzeźbami, odnowione dzięki funduszom norweskim i EOG w ramach projektu „Jezuickie Perły Południa – ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego”.

Prace remontowo-konserwatorskie w zabytkach należących do księży jezuitów, czyli w kościele św. Barbary i Jezuickim Domu Zakonnym przy Małym Rynku oraz w bazylice Najświętszego Serca Pana Jezusa przy ul. Kopernika, zostały wsparte z funduszy norweskich i EOG kwotą 10,7 mln zł.

Renovation and conservation works of the monuments that belong to the Jesuits, in St. Barbara's Church and Jesuit Monastic House at Mały Rynek and the Basilica of the Sacred Heart of Jesus at Kopernika Street, were all subsidized with EEA and Norway Grants in the amount of PLN 10.7 million.

Wśród fresków świętych, teologów dostrzeżenie także... Indian w pióropuszcach, które po renowacji mienia się kolorami. Nawiązują do misji jezuickich, które docierały do Ameryki. W głównym ołtarzu należy dobrze się przyjrzeć drewnianemu krucyfiksowi i koronie cierniowej. Po pracach konserwatorskich widać dziś dokładnie, że głowy Jezusa nie przebijają ostre gwoździe bądź ciernie. Ukrzyżowany ma przepaskę – tak przedstawiali wielkopiątkową scenę mistrzowie szkoły florenckiej.

Kraków z góry

Pora wejść na wieżę mariacką, skąd rozbrzmiewa najślynniejszy hejnał świata. Grany jest na wszystkie strony miasta: pierwsze okno otwiera się w kierunku Wawelu, dla króla, następne ku wieży ratuszowej – dla burmistrza i rajców, trzecie w kierunku Bramy Floriańskiej i Barbakanu, dla turystów. Ostatnie dźwięki są dla handlujących na Małym Rynku. Hejnał nie wszystkich zachwycał. Bolesław Prus, który odwiedził Kraków, pisał: „Stałem nieopodal Rynku i byłbym spał dobrze, ale jakiś wariat grał na trąbce co godzinę...”. Dziś można tych „wariatów” oglądać na żywo – oczywiście

Church noted that they had too many bricks, so they built another church for free – as a votive offering. When you look at the church from the east side (from Mały Rynek), you will see some Baroque – a modest apse and some of the forms of the turret. But if you go to the lower end of Mały Rynek, you will see that the church obscures the entire St. Mary's Church and its towers. St. Barbara's Church is worth a visit in order to listen to tales about the history of the Society of Jesus, about Piotr Skarga, who preached there, and about Jakub Wujek (author of the best Bible translation) who also lived there. His grave is located in the building's basement. When you enter you cannot miss the Ogrojec, a chapel that adheres to one of the church walls and displays statues of Jesus and sleeping apostles. It is said that the statues were sculpted by Wit Stwosza's disciple. Upon entering you should look above, to the sky, to a dome decorated with beautiful polychrome and stucco sculptures, renovated with EEA and Norway Grants as part of the, Jesuit Pearls of the South, project to protect the cultural heritage of Europe. Among the frescos of saints and theologians you can also spot... Indians with feathered war bonnets, which after renovation sparkle with colour. They refer to the fact that the Jesuits' missions went as far as America.

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

OLTARZ WITA STWOSZA Ludzie gadali, że Stwosz zamiast pomijać, co w ludziach brzydkie, uwypuklał to z chorobliwą dokładnością. Nawet opryszczkę, ropiejącą brodawkę czy faldę na skórze. Gdy mistrz ułożył pojedyncze figury i postaci w biblijne sceny, jak na dłoni krakowianie zobaczyli, kto był dobry, a kto zły i dlatego został ukarany przez Boga ohydnymi chorobami. Kilkaset lat później medycy przebadali dokładnie wszystkie wyrzeźbione przez Stwosza brodawki i zgrubienia.

ALTAR BY WIT STWOSZ Instead of omitting human ugliness, had highlighted it with insane precision. Even herpes, a festering wart or skin folds. Once the master had put single figures and characters into Biblical scenes, Kraków inhabitants could see clearly who was good and who was bad.

Jezuicka bazylika Najświętszego
Serca Pana Jezusa w Krakowie
*Basilica of the Sacred Heart
of Jesus in Kraków*

INFO
KOŚCIÓŁ
MARIACKI

Można zwiedzać codziennie poza godzinami mszy. W dni powszednie 11.30–18.00 (otwarcie ołtarza Wita Stwosza o 11.50). W niedziele i święta zwiedzanie 14.00–18.00. Bilety 10 zł/5 zł.

Wejście na wieżę mariacką od ul. Floriańskiej. Bilety 15 zł/10 zł. *mariacki.com*

OPACTWO
BENEDYK-
TYNÓW
W TYŃCU

Zwiedzanie codziennie, w sezonie 10.00–18.00, poza sezonem 10.00–16.00. Bilety 7 zł/5 zł. *tyniec.benedyktyni.pl*

po pokonaniu 271 stopni schodów – a przy okazji Wawel i kopce, z których rozciąga się równie magiczny widok. Spójrzcie na Wisłę, którą suną statki turystyczne i tramwaj miejski. Można nim zwiedzać Kraków od strony wody, podziwiając zakola, Cricotekę, doptywając do pięknego Tyńca, mijając po drodze zakon kamedulów z najsroszą z możliwych regułą. Zanim wypłyniecie, spójrzcie jeszcze w kierunku ulicy Kopernika. Zobaczycie wówczas wieżę bazyliki Najświętszego Serca Pana Jezusa. Ma 68 metrów i można ją dostrzec z różnych miejsc Krakowa. Monumentalna świątynia jezuitcka to dziś jeden z głównych ośrodków kultu Serca Jezusowego. Przywita was rzeźba Chrystusa dłuta Xawerego Dunikowskiego, a w środku zaskoczy pięknem polichromia przedstawiająca ukrzyżowanie Chrystusa na tęczycy. Dzięki pieniądзом z funduszu norweskiego i EOG udało się tu wykonać sporo prac konserwatorskich i naprawić mechanizm organów piszczałkowych. Brzmia dziś znakomicie.

Po zejściu z wieży na największy Rynek Europy pokażcie się o zjedzenie obwarzanka. To najbardziej rozpoznawalny symbol miasta. Warto nim zakończyć spacer. No chyba że macie ochotę na maczankę po krakowsku?

Kraków from its heights

It is high time to climb the tower of St. Mary's Church where the most famous trumpet call in the world is played. It is performed in each of the four directions of the compass: the first window opens towards the Wawel Hill for the king, the second one towards the Town Hall's tower for the mayor and councillors, the third one towards St. Florian's Gate and Kraków Barbican, for tourists. The last sounds are reserved for the merchants.

Today you can watch this show live. Obviously, first you have to climb 271 steps, but then you can also admire Wawel and the mounds that give equally magical views. You can look at Kopernika Street. You will see the tower of the Basilica of the Sacred Heart of Jesus. It is 68 meters high and can be spotted from different places in Kraków. This monumental Jesuit temple is nowadays one of the main centres of Sacred Heart worship. At the entrance you will be welcomed by Xawery Dunikowski's statue of Christ and inside you will be surprised by a polychrome depicting the Crucifixion of Jesus on a rainbow. Thanks to the funds from EEA and Norway Grants, a great deal of conservation work has been done here, and the mechanism of the pipe organ has been repaired. Now they sound perfect.

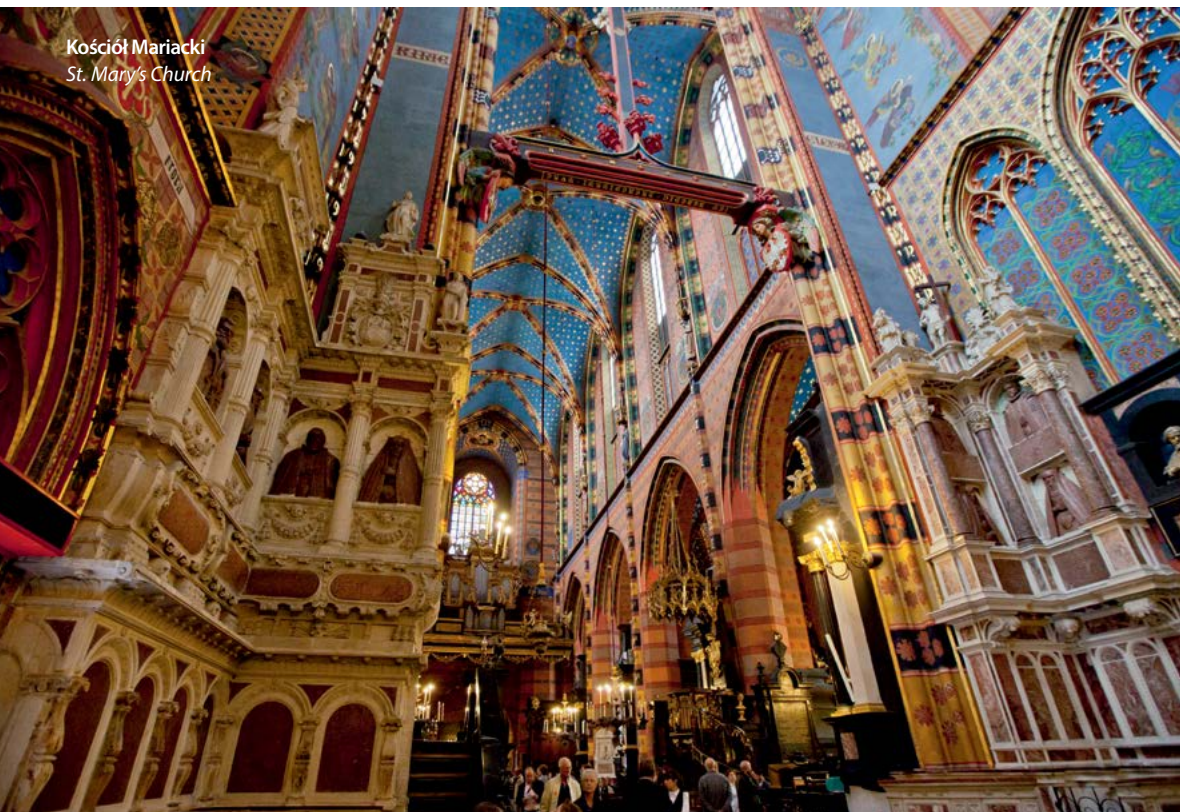
WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

OBWARZANEK KRAKOWSKI Nie ma lekko, bo cięży na nim ranga narodowego symbolu, za co winić należy marszałka Józefa Piłsudskiego i jego słowa: „Polska jest jak obwarzanek – to, co wartościowe, jest na brzegu, a w środku dziura”. Choć można go dziś kupić w wielu miastach Polski, najlepiej smakuje pod Wawelem.

OBWARZANKI FROM KRAKÓW They do not have an easy life as they have become a symbol of the Polish nation. We should blame this on Marshall Józef Piłsudski and his words: "Poland is like an obwarzanek or a pretzel – what is valuable is on its edge, but there is a hole inside". Although you can buy them in many cities in Poland, they have the best taste in Kraków

Krakowski Barbakan
Kraków Barbican

Kościół Mariacki
St. Mary's Church

**ATRAKCJE
KRAKOWA**
ATTRACTIONS
IN KRAKÓW

Bazylika Mariacka
St. Mary's Basilica

Krakowskie Sukiennice
Kraków Cloth Hall

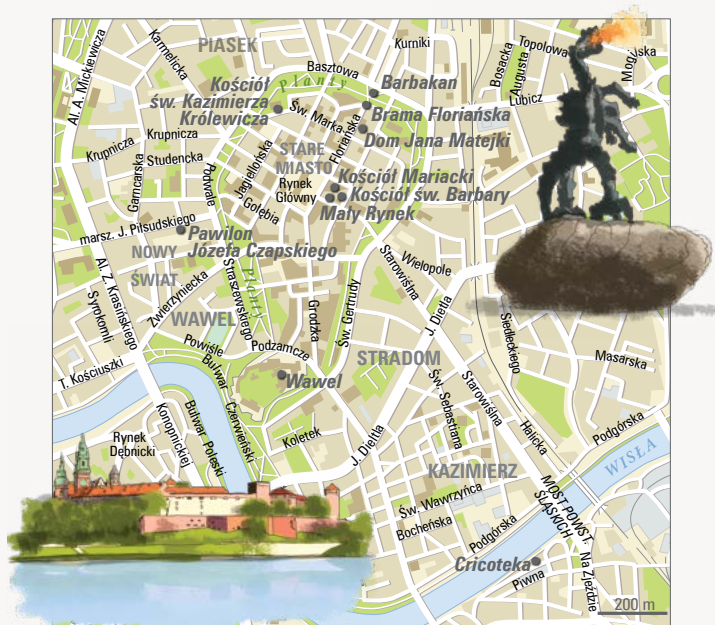
Artyści sprzedający swoje prace
Artists selling their works

Miasto z duszą

CITY WITH A SOUL

Magiczny, artystyczny, klimatyczny – taki jest Kraków. Jedną z jego najnowszych atrakcji jest Podziemny Rynek, którego odsłonięcie to zasługa archeologów. Zwiedzając to miejsce, możemy przenieść się w czasie i zobaczyć, jak wyglądało życie w średniowiecznym Krakowie. W mieście odbywa się też mnóstwo imprez, w tym kilka zwiariowanych, jak parada jamników czy smoków.

A magical and artistic climate – this is Kraków. One of its newest attraction is the original, historic Main Square discovered thanks to the work of archeologists. When visiting this place, we can go back in time and see what life in Medieval Kraków looked like. Many parties are organized there, including some wild ones like the parade of dachshunds, and the parade of dragons.

**KRAKOWSKIE
IMPREZY**
EVENTS
IN KRAKÓW

Kopiec Krakusa

KRAKUS MOUND

16 m wysokości, średnica 57 m, a u szczytu osiem. Stoi na wzgórzu Lasoty i dobrze go widać z sali poselskiej na Wawelu. To ważne, bo ponoć królowie przed podjęciem ważnych decyzji lubili spojrzeć na grób legendarnego założyciela miasta. Nie wiadomo, kiedy powstał – jedni wiążą go z Wandalami, których przedstawicielem miał być Krak, inni z Celtami. Niektórzy twierdzą, że kopiec to część większego cmentarzyska kurhanowego. Uznany został za moralną własność kraju, choć szczątków legendarnego założyciela miasta w nim nie znaleziono. Roztacza się z niego najpiękniejszy widok na Kraków.

Standing 16 meters tall on top of Lasota Hill, the Krakus Mound is well visible from the Wawel Royal Castle's Audience Hall. This is important, as apparently monarchs liked looking at the grave of the legendary city founder before making important decisions. Nobody knows when it was created. Some link it to the Vandals. Some also believe that the mound forms a part of the larger, nearby Kurgan cemetery. It nevertheless offers the most stunning view of Kraków.

Festiwal Teatralny

THEATRE FESTIVAL

I edycja festiwalu Krakowskie Reminiscencje Teatralne miała miejsce w 1975 r., więc jest to jeden z najstarszych polskich festiwali i jeden z ważniejszych festiwali teatralnych w Europie. To przegląd teatrów i scen alternatywnych oraz eksperymentalnych. Ambitny repertuar, nieszablonowe podejście do sztuki, szansa obcowania z artystami z całego świata, którzy w swoich przedstawieniach korzystają z najnowszych technologii i nieustannie eksperymentują z formą i wyrazem artystycznym. Każda edycja festiwalu ma swój temat przewodni. www.krt-festival.pl

The first edition of the Krakow Theatrical Reminiscences festival took place in 1975, which what makes it one of the oldest festivals in Poland. The festival includes a review of theatres and alternative and experimental theatre troupes, with an ambitious repertoire and unconventional approach to art. It is also a chance to meet artists, who for their performances use the latest technologies. www.krt-festival.pl

Parada smoków

PARADE OF DRAGONS

Wypelzają z jam specjalnie na swoje czerwcowe święto, które od lat obchodzone jest w Krakowie. W Wielkiej Paradzie Smoków bierze udział kilkadziesiąt bestii, które zaczynają pochód ul. Grodzką i idą na Rynek Główny. Towarzyszą jej przebierańcy, bębniarze i muzycy. Pod Smoczą Jamą odbywa się rodzinny piknik. Jest też konkurs na najpiękniejszego smoka i Wielkie Widowisko Plenerowe na Wiśle, podczas którego widzowie dostają niezapomniany spektakl muzyki, dymów, laserów, sztucznych ogni i latających smoków. Inicjatorem parady jest Teatr Groteska. www.paradasmokow.pl

They crawl out of their caves for their June holiday that has been celebrated in Kraków for years. Dozens of beasts participate in a large parade. They are accompanied by disguised carnival participants, drummers and musicians. At Smocza Jama a family picnic is organized. You can also participate in a contest to make the most beautiful dragon, and an Outdoor Show on the Vistula River – an unforgettable spectacle involving music and lasers. www.paradasmokow.pl

Krakowskie szopki

KRAKÓW NATIVITY SCENES

To jedna z najsłynniejszych zimowych krakowskich tradycji. Z założenia są to kilkupoziomowe, bogato zdobione, ale lekkie konstrukcje z wieloma wieżami. Takie mieniące się wszystkimi kolorami cudzeńka. Ważne, żeby zawierały jakieś zminiaturyzowane elementy krakowskiej architektury i przedstawiały tajemnicę narodzin Syna Bożego. Pierwsze szopki zaczęto robić w XIX w. Wykonywali je murarze i pracownicy budowlani z okolic Krakowa, a potem chodzili z nimi, kolędując po domach. Praca nad jedną taką szopką zajmuje kilka miesięcy.

This is one of the most famous winter traditions in Kraków. As a rule, szopki are multi-level, richly ornamented but light constructions with many towers. Real small marvels that shine with all colours of the rainbow. It is important that they include selected elements of Kraków's architecture in miniatures and present the Nativity of Jesus. The first such nativity scenes were built in the 19th century by masons and construction workers from around Kraków.

SZLAKIEM NIEDŹWIEDZI

ON THE TRAIL OF BEARS

TEKST RACHELA BERKOWSKA

Karpacka populacja liczy ponad 7 tys. niedźwiedzi.

Tylko niewielka jej część żyje w Polsce

The bear population of the Carpathians comprises more than 7 thousand animals. Only a small part of them lives in Poland

Jedną noc niedźwiedź spędził w lesie na stokach Żabiej Czuby, przeciął cichą o tej porze Drogę Oswalda Balzera – za dnia ciągną nią tłumy, prowadzi z Zakopanego do Morskiego Oka. Wspiął się na trawiasto-lesiste zbocza Opalonego. Okrążył Morskie Oko, podszedł pod Owczą Przełęcz, parę dni zabiwał w lesie na grani Żabiego, a potem ruszył w kierunku Słowacji. Tu mieli szansę widzieć

After spending a night in a forest on the slopes of Żabia Czuba, a bear crossed the peaceful (at that hour) road of Oswald Balzer, that leads from Zakopane to Morskie Oko and is crowded in the daytime. The bear climbed the woody and grassy slopes of Opalony. Then the animal circled Morskie Oko, approached the Owcza Przełęcz mountain pass, spent a few days in a forest on an arête of Żabia ridge and headed to-

go turyści wędrujący niebieskim szlakiem z Łysej Polany, przez Dolinę Białej Wody, do Schroniska Zbójnickiego – już po słowackiej stronie. Przez Łysą, środkiem wartkiej Białki, przebiega granica państwowa. Ale skąd niedźwiedź ma o tym wiedzieć, na znaki nie baczy wcale. Sam za to jest pod baczną obserwacją i to w interesie nas wszystkich. Projekt GLOBE wspierany z funduszy norweskich zajmuje się zmianami klimatu i ich wpływem na gatunki kluczowe dla ochrony i zarządzania ekosystemami. A duże ssaki drapieżne są świetnymi wskaźnikami zachodzących zmian, tak klimatycznych, jak środowiskowych. GLOBE ma na celu wyjaśnić efekty tych zmian i określić wpływ człowieka na zachowanie niedźwiedzia brunatnego.

wards Slovakia. There, some tourists taking the blue hiking trail, which leads from Łysa Polana through the Biała Woda Valley to the Zbójnicki shelter – already on the Slovakian side, had a chance to spot the bear. A national border goes through Łysa, on the rapid Białka river. But how could the bear know about it. The animal does not pay attention to any signs. However, he is being observed very closely and in the interest of all. The GLOBE project, subsidized with Norway Grants, deals with climate change and its impact on the species that are crucial for the protection and management of ecosystems. And large predatory mammals are great indicators of undergoing changes, both climatic and environmental. The GLOBE pro-

Tatry – panorama z Czerwonych Wierchów
The Tatra Mountains – a view from Czerwone Wierchy

INFO
TATRZAŃSKI
PARK
NARODOWY

ul. Kuźnice 1,
Zakopane.

W Centrum Edukacji Przyrodniczej znajdują się różniczne atrakcje, między innymi makieta Tatr. W sali audiowizualnej wyświetlane są filmy przyrodnicze. Projekcje filmu w technologii 3D. A w Sali Odkryć każdy może się nauczyć rozpoznawać tatrzańskie skały, szyszki, płazy czy też gady.
t.p.n.pl

Na szlaku

W polskie Tatry, mające zaledwie 175 km², przybywa rocznie około 3 mln turystów. Choć niedźwiedzie unikają kontaktów z ludźmi, to lubią żerować w borówkach, malinowych i leszczynowych zagajnikach, dlatego można na nie trafić, spacerując górskimi szlakami, nawet podczas półtoragodzinnej wycieczki z Kuźnic, które są dzielnicą Zakopanego, przez Kalatówki, do schroniska na Hali Kondratowej. W 1953 roku w jedną z jego ścian wbił się olbrzymi głaz, który spadł razem z lawiną kamienną ze zbocza Długiego Giewontu.

Ten masyw od Giewontu (1894 metry) – najsłynniejszego chyba szczytu w Tatrach – oddzielony jest przełęczą Szczerba „Śpiący Rycerz”, bo tak mówią na Giewont, obudzi się, jak głosi legenda, gdy przyjdzie czas, by walczyć o Polskę. Ten szczyt to jeden z symboli naszego kraju. Położony nad Halą Kondratową, Doliną Małej Łąki i Strążyską jest najczęściej wybieranym celem pieszych wycieczek. O pierwszeństwo może walczyć tylko z Morskim Okiem. Leżące w Dolinie Rybiego Potoku jezioro otaczają najwyższe szczyty polskich Tatr – Rysy, Mięguszwieckie Szczyty, Cubryna, Mnich

ject aims at explaining the effects of these changes and determining the human impact on the brown bear.

On the Trail

The Polish Tatra Mountains, with only 175 square kilometers, every year welcome approximately 3 million tourists. Although bears avoid contact with humans, they like feeding on blueberries, in raspberry copses and in hazel groves, so you can encounter them while hiking mountain trails, even during a 90-minute trip from one of Zakopane's neighborhoods, such as Kuźnice, through Kalatówki up to the hostel on Hala Kondratowa. In 1953, one of its walls was hit by a huge boulder that fell together with a stone avalanche from a hillside of Długi Giewont.

This mountain massif is separated from Giewont (1,894 meters) – which is probably the most famous peak in the Tatras – by the Szczerba Pass. According to the legend, "the Sleeping Knight", as this is how Giewont is called, will wake up when the time comes to fight for Poland. This peak is one of the country's symbols. Situated above Hala Kondratowa, Mała Łąka and the Strążyska Valleys, it is the top choice as a hiking destination. It can only compete with the Morskie Oko lake, which is situated in Dolina Rybiego Potoku and surrounded by the highest peaks of

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

DOLINA PIĘCIU STAWÓW Znajduje się w Tatrach Wysokich, na wysokości 1600–1900 m n.p.m., i zajmuje powierzchnię 6,5 km². Nad jednym z nich – Przednim Stawem – zbudowano schronisko PTTK, najwyższej położone schronisko w polskiej części Tatr. Jest czynne przez cały rok. Dziesięć minut drogi dzieli nas stąd od największego wodospadu tatrzańskiego – Siklawy, która ma 70 m wysokości.

PIĘĆ STAWÓW VALLEY is situated in the High Tatras at an altitude of 1,600–1,900 meters above sea level and has a surface of 6.5 square kilometers. At one of the five ponds – Przedni Staw – a tourist hostel has been constructed. It is the highest-located hostel in the Polish part of the Tatras and open the entire year. You will need ten minutes to get to the biggest Tatra waterfall, the Siklawa, which is 70 meters tall.

Wodospad Wielka Sikława
Wielka Sikława waterfall

Dolina Pięciu Stawów Polskich
Pięć Stawów Valley

Kozica – symbol Tatr
*A Tatra chamois – a symbol
of the Tatras*

czy Szpiglasowy Wierch. Granitowe, urwiste, często zaśnieżone. Z takich Rysów, z samego wierzchołka, widać blisko sto innych szczytów i aż 12 stawów. Nad ten najpiękniejszy, nad Morskie Oko, można się dostać z paru stron. Najczęściej wybierany jest czerwony szlak, od Wodogrzmotów Mickiewicza, i zwykle ciągną nim tłumy.

Bardziej wymagający będzie niebieski, prowadzący z Doliny Pięciu Stawów Polskich przez Świstówkę albo przez Szpiglasową Przełęcz. Trud wart jest zachodu. Szumią limby, w szmaragdowo-zielonym jeziorze głębokim na 50 metrów pływają lipienie i pstrągi – jeśli ktoś je łowi, to tylko niedźwiedzie, wszędzie

the Tatras – Rysy, Mięgoszowickie peaks, Cubryna, Mnich and Szpiglasowy Wierch. They are granite, steep and often covered with snow. For example, from the very peak of Rysy you can see almost one hundred other peaks and 12 lakes. Several routes lead to the most beautiful of them, Morskie Oko. People most often choose the red trail that leads from the Wodogrzmoty Mickiewicza waterfalls and is normally very crowded.

The blue trail that leads from the Pięć Stawów Polskich Valley through the Świstówka or Szpiglasowa Pass will be more demanding. But it is worth the effort. Stone pines rustle and the emerald green 50-meter deep lake is filled with

Hala Gąsienicowa
Hala Gąsienicowa pasture land

wokół rozpościera się teren Tatrzańskiego Parku Narodowego. Ale najwięcej tych drapieżników w Polsce żyje nie w strzelistych Tatrach, a pełnych malowniczych połonin Bieszczadach.

I w Bieszczady

Można je spotkać nieopodal Zalewu Solińskiego (tam niedźwiedź odwiedzał z upodobaniem ośrodek wojskowy Jawor). Piękne lasy okalające zalew to idealne miejsce dla niedźwiedzi. Strone górskie zbocza porośnięte bukowym lasem jesienią mienią się złotem i czerwienią. Do wielu miejsc biwakowych można dotrzeć tylko od strony wody. Biesz-

swimming graylings and trout. If anybody fishes them, these must be only the bears. Everywhere around is the area of the Tatra National Park. However, most of these predators live not in the soaring Tatras but in the picturesque alpine meadows of the Bieszczady Mountains.

And in the Bieszczady

You can meet bears near Lake Solina (where one bear enjoyed visiting the Jawor military center). The beautiful woods that surround the lake are the ideal place for bears. The steep mountainsides are covered with beech forests that sparkle in shades of gold and red when autumn comes. Many camping places are accessible only from the water. The

INFO BIESZCZA- DZKA KOLEJKA LEŚNA

Ma kilka tras, warto ruszyć w Majdanie. Wycieczka do Balnicy i z powrotem trwa 2 godz. (w tym 30 min postoju w Balnicy). Do Przysłupia i z powrotem trwa 2 godz. 50 min (w tym 30 min postoju w Przysłupiu). *kolejka.bieszczady.pl*

INFO

MUZEUM
KULTURY
ŁEMKOWSKIEJ
W ZYNDRANOWEJ

Muzeum można zwiedzać codziennie z wyjątkiem poniedziałków. Godziny należy uzgadniać telefonicznie: 13 433 07 12, lub poprzez e-mail: muzeum@zyndranowa.org, zyndranowa.org

czady mają swój niepowtarzalny, tajemniczy klimat. To najdziksze z polskich gór, przyciągające turystów z całego świata. Niezapomnianym widokiem są kwitnące wysokogórskie łąki – połoniny. Wetlińska i trochę od niej wyższa Caryńska, usiane żółtymi plamami arniki górskiej, pokropione fioletowym tojadem, okraszone alpejską różą. To przy okazji świetne punkty widokowe. Grzbietem Połoniny Wetlińskiej przebiega Główny Szlak Beskidzki. Można nim dojść na Tarnicę (1346 metrów), zdobyć najwyższy szczyt Bieszczad. W pogodne dni można stąd dostrzec Tatry.

Ale nie ma chyba piękniejszej skalnej ściany niż ta ciągnąca się nieopodal zapory w Myczkowcach. Uznano ją za pomnik przyrody. To geologiczna osobliwość długa na 600 metrów i na 60 wysoka – prawdziwy cud natury. Inny tutejszy to Szepit – wodospad na potoku Hylaty, w pobliżu Zatwarnicy. Najwyższa (ma 8 metrów wysokości, otoczona jest kamienistymi brzegami i skałkami) i chyba najpiękniejsza spośród bieszczadzskich kaskad. Bo są przecież i inne, na potoku Słowiańskim niedaleko Wetliny, na Hulskim, na Olchowatym. Ale najbardziej znane są Sine Wiry na Wetlinie. To cały rezerwat krajobrazowy obejmujący

Bieszczady have an exceptionally mysterious atmosphere. These are the wildest Polish mountains, that attract tourists from around the world. Its flourishing high mountain meadows – połoniny – offer an unforgettable view. Połonina Wetlińska and the slightly higher Połonina Caryńska are filled with yellow spots of mountain arnica, sprinkled with a dash of violet aconites and decorated with alpine roses. These are also fantastic viewing points. The Main Beskid Trail runs along the ridge of the Połonina Wetlińska. If you follow it, you will get to Tarnica (1,346 meters) – the highest peak in the Bieszczady Mountains. On sunny days you can see the Tatras from there.

A more beautiful rock wall than the one that extends near a dam in Myczkowce probably does not exist. It was declared a natural monument. 600-meters long and 60-meters high, it is a geological curiosity and a real wonder of nature. Another is the local "Szepit" – a waterfall on the Hylaty stream near the village of Zatwarnica. It is the highest (8-meter high, surrounded by stony shores and small rocks) and probably the most beautiful waterfall in the Bieszczady Mountains. There are more waterfalls, on the Słowiański stream near Wetlina, and on Hulski and Olchowaty streams. However, the best-known is the "Sine Wiry" on the Wetlina river. It is part of an entire landscape park

WARTO WIEDZIEĆ / USEFUL FACTS

GRZESZNA KRAINA Życie w Bieszczadach, uchodzących za najdziksze miejsce w Polsce, nigdy nie było łatwe. Ludzie imali się tu różnych zajęć, w tym wypalania drewna, a że panował tu deficyt kobiet, prawdziwą plagą stało się pijaństwo. Mężczyźni tutejsi mieli opinię zakapiorów. O najbarwniejszych postaciach można przeczytać w książce Andrzeja Potockiego *Majster Bieda, czyli zakapiorskie Bieszczady*.

SINFUL LAND LIFE in the Bieszczady Mountains, which are considered the wildest place in Poland, has never been easy. People would take various jobs, including woodburning, and as there was a shortage of women, drunkenness became a real scourge. Local men were known as hooligans. The most colorful characters are described in a book by Andrzej Potocki.

Bieszczady – Połonina Wetlińska
The Bieszczady – Połonina Wetlińska

mujący malowniczy przełom rzeki toczącej swój wartki nurt wśród wielkich głazów i przez skalne progi. Bieszczadzka legenda głosi, że gdy łoś z Zawóju pije wodę z Wetliny – na nizinach ani chybi będzie powódź. Łoś to znana w okolicy skała.

Z kamiennej głowy wyrastają dwa konary drzewa, do złudzenia przypominając pochylone nad nurtem rzeki zwierzę. Magiczne jak cała tutejsza kraina. Droga wiodąca przez dolinę rzeki zamknięta jest dla samochodów, można spokojnie wędrować. Choć jest też inna legenda, która mówi, że to ulubione miejsce biesów. A czy jakieś diabły tu harują, to trzeba samemu sprawdzić.

that includes a picturesque gorge of a fast-flowing river that winds around large boulders and knickpoints. According to a local legend, when the Moose from Zawój drinks water from the Wetlina, there will surely be a flood on the lowlands. The moose is a famous local rock.

Two tree branches stick out from its stone head, which makes it look deceptively similar to an animal leaning over the river. It is as magical as the whole local landscape. The road that leads through the river's valley is closed to vehicles, so you can roam peacefully. However, there is one more legend according to which this is a place of evil spirits. But if you want to find out what kind of devils frolic here, you will have to check it out yourself.

Niedźwiedź to nie miś

A BEAR IS NOT A TEDDY BEAR

W polskiej części Tatr każdego roku obserwuje się parę niedźwiedzi z młodymi. Przychodzą i do Doliny Kondratowej. Jest w tym i nasza wina, że zwierzętom nie przeszkadza bliskość ludzi – dokarmiamy je albo kusimy, niedostatecznie zabezpieczając wyrzucane odpadki i śmiecie. Niedźwiedzie potrafią się włamać do samochodów pozostawionych na parkingu, jeśli wyczują zapach jedzenia zostawionego w bagażniku. To ważne, żeby na szlaku nie zostawiać żadnych śmieci, nawet przysłowiowego papierka po cukierku. To my jesteśmy

Every year in the Polish part of the Tatras you can watch bears with their cubs. They also come to the Kondratowa Valley. It is our fault that the animals do not mind being close to people, we feed them or tempt them by leaving insufficiently secured garbage and waste. Bears can break into cars left in a parking lot if they smell food left in the trunk. It is important not to litter the trails, even with tiny candy wrappings. We are the ones who are responsible for the process of synanthropization – animals lose their natural fear in contact with humans. There was

A close-up photograph of a bear's paw print in a snowy surface. The print is dark and shows distinct claw marks.

Trop niedźwiedzia
Footprint of a bear

odpowiedzialni za proces synantropizacji, czyli zatracania naturalnego lęku zwierzęcia przed ludźmi. Swego czasu Tatrzański Park Narodowy rozdawał ulotki z hasłem: „Niedźwiedź to nie miś”. Tłumaczył w nich, że niedźwiedź zawsze wchodził w konflikty z człowiekiem, zabijał owce i bydło na halach, rozbijał ule w pasiekach. Z badań prowadzonych na potrzeby dofinansowywanego z funduszy norweskich projektu GLOBE wynika, że zmiany klimatyczne zachwiały życiem niedźwiedzi brunatnych. Zwierzęta nie zasypiają na zimę albo ich okres hibernacji jest krótszy. Ocieplenie klimatu zaburza również cykl wegetacji roślin, mniej jest borówek, naturalnego pokarmu niedźwiedzi. Dlatego zwierzęta szukają innych źródeł, bywa, że zbliżają się do ludzi. Jednym słowem – trzeba się liczyć z ewentualnym spotkaniem. TPN radzi, co zrobić, gdy w trakcie spaceru nieoczekiwanie staniemy naprzeciw niedźwiedzia. Po pierwsze nie ulegać panice. Najlepiej spokojnie się oddalić, pod żadnym pozorem nie zbliżać do zwierzęcia. Sprawdzono, że nawet zaniepokojony niedźwiedź dość szybko się uspokaja, jeśli tylko człowiek nie daje mu powodów do agresji.

a time when the Tatra National Park distributed brochures with the following message: A bear is not a teddy bear. It explained that bears have always been in conflict with people, have killed sheep and cattle on pasture lands, and destroyed beehives in apiaries. Research funded by the Norwegian Grants GLOBE project reveals that climate change has disturbed the life of brown bears. The animals do not hibernate any more, or their hibernation period is shorter. Global warming negatively influences the growing cycle of plants, there are less berries – bears' natural food. Therefore, the animals look for alternative sources of food, and sometimes they approach people. In other words – you have to take into account the possibility of encountering a bear. The Tatra National Park advises on what can be done if you unexpectedly meet a bear during your hike. First of all, do not panic. The best thing is to slowly move away, you should not approach the animal under any circumstances. It has been tested that even a worried bear calms down rather quickly if humans do not give the animal any reasons to be aggressive.

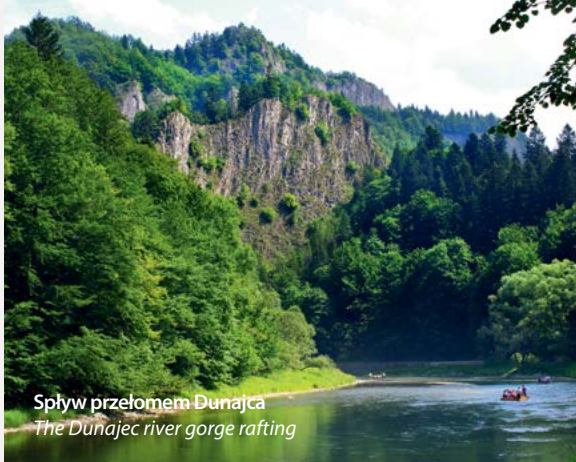
**SZLAKI
GÓRSKIE**
MOUNTAIN
TRAILS

Cerkiew w Komańczy
Wooden church in Komańcza

Ryś europejski
Eurasian lynx

Spływ przełomem Dunajca
The Dunajec river gorge rafting

Najpiękniejsze parki Karpat

THE MOST BEAUTIFUL PARKS IN THE CARPATHIANS

W polskiej części Karpat znalazło się sześć spośród 23 parków narodowych Polski. Są to parki: Babiogórski, Gorczański, Pieniński, Magurski, Tatrzański i Bieszczadzki. Patrząc od zachodu, ciągną się przez Beskid Żywiecki, Gorce, Tatry, Beskid Niski, aż po Bieszczady. To idealne tereny do wszelkiej górskiej aktywności.

6 out of 23 Polish national parks are in the Carpathians. They include: Babia Góra, Gorce, Pieniny, Magura, Tatra and the Bieszczady National Parks. Looking from the west, they extend over the Żywiec Beskids, Gorce, Tatras, Low Beskids up to the Bieszczady Mountains. These areas are perfect for any mountain sports.

Babiogórski PN

BABIA GÓRA NATIONAL PARK

Na terenie tego parku znajduje się najwyższe poza Tatrami wzniesienie w Polsce. Babia Góra (1725 m) to charakterystyczny masyw z wieloma gołoborzami. Z jej szczytu można zobaczyć całą panoramę Beskidów, Tatry, przy idealnej widoczności również niektóre pasma Sudetów. Babia Góra znana jest z wyjątkowo nagłych zmian pogody, dlatego zyskała miano Matki Niepogód. Wybierając się na jej szczyt, czy to latem, czy zimą, trzeba pamiętać, żeby się odpowiednio przygotować. Od dawien dawna okolice Babiej Góry uważano też za siedzibę duchów, upiórów i wiedźm, a w tutejszych jaskiniach ukrywali się zbrojnicy.

From the peak of Babia Góra (1,725 meters) you can admire the whole panorama of the Beskid Mountains, the Tatras, and if the visibility is perfect, also some parts of the Sudetes. Babia Góra is known to be exceptionally susceptible to weather changes, that is why people call it the Mother of Bad Weather. For ages people believed that this area was haunted by phantoms, ghosts and witches, and local caves were hiding places for bandits.

Gorczański PN

GORCE NATIONAL PARK

Chroni ostoje pierwotnej puszczy karpackiej. Symbolem parku jest czarno-żółta salamandra plamista, niewielki płaz ogoniasty, który lubi wilgoć i jest aktywny nocą. W Gorczańskim Parku jest wiele hal reglowych, ponieważ w tym regionie zachowała się tradycja wypasu owiec, dlatego jedną z jego największych atrakcji poza drewnianymi kościółkami są pasterskie szałaszy. Z 46 dwanaście uznano za zabytkowe. Najstarszych należy szukać na polanach: Mostownica, Kopa, Hala Turbacz. Można tu też spotkać rzadkie głuszce, sóweczki i puszczyka uralskiego.

A black and yellow fire salamander is the park's symbol. It is a small amphibian with a tail that likes humidity and is active at night. In the Gorce National Park there are many pasture lands as the area has preserved a tradition of sheep grazing. That is why shepherd's cottages are so popular among tourists. 12 out of 46 are considered monuments. The oldest ones are on the clearings of Mostownica, Kopa, Hala Turbacz. Do not miss the local wooden churches too!

Pieniński PN

PIENINY NATIONAL PARK

Karłowata, powyginana sosna rosnąca nad przepaścią – i już wiadomo, że to szczyt Sokolicy w Pienińskim Parku Narodowym. Szczyty są tu generalnie ostre, a doliny to skalne wąwozy o ścianach dochodzących nawet do 500 m. Najbardziej znaną rzeką jest Dunajec, który tworzy na nurcie przełomy. Spływ tratwą flisacką Dunajcem to spora dawka adrenaliny i jedna z większych tutejszych atrakcji. Inne to malownicze szlaki górskie, które prowadzą na Trzy Korony (982 m n.p.m.) i Sokolicę (747 m n.p.m.). Z platformy widokowej na Trzech Koronach rozciągają się wspaniałe widoki.

In the Pieniny National Park the summits are usually pointed and valleys consist of rocky ravines with walls that can be even 500-meter high. The best-known river is the Dunajec, which forms river gorges. Rafting on the Dunajec is very exciting and constitutes one of the main attractions in the region. There are also picturesque mountain trails that lead up to Trzy Korony (982 meters) and Sokolica (747 meters). Amazing views guaranteed!

Magurski PN

MAGURA NATIONAL PARK

Ten najmłodszy z karpaccich parków narodowych położony jest w Beskidzie Niskim. Zaledwie 20 lat temu ustalono, że będzie on obejmował pasmo Magury Wątkowskiej na północy i ciągnął się na południe, po źródła Wisłoki, kończąc się na głównym łuku Karpat (biegnie nim granica państwa). Lasy pokrywają ponad 90 proc. jego powierzchni. Jego symbolem są orliki, które szybują ponad drzewami. W lasach żyją największe kotowate występujące w Polsce – rysie i żbiki. Można tu też spotkać niedźwiedzie, wilki i borsuki. A we wsiach oryginalną lemkońską architekturę.

This is the youngest national park in the Carpathians. It is situated in the Low Beskids. Over 90 % of the park's surface is covered with woods. Eaglelets are a symbol of the park, as they fly over the trees. Local woods of this National Park hide the biggest cats in Poland – lynxes and wildcats. You can also spot bears, wolves and badgers if you are lucky and patient. And in the villages you can admire original Lemko architecture.

PUBLIKACJA SFINANSOWANA ZE ŚRODKÓW FUNDUSZY NORWESKICH I EOG POCHODZĄCYCH Z ISLANDII, LIECHTENSTEINU I NORWEGII.

WYDAWCA

**MINISTERSTWO ROZWOJU, DEPARTAMENT PROGRAMÓW
POMOCOWYCH,**

PLAC TRZECH KRZYŻY 3/5, 00-507 WARSZAWA

KOORDYNATOR	MACIEJ GAŁAJ
REDAKTOR NACZELNA	AGNIESZKA FRANUS
REDAKTORZY	BARBARA ŻUKOWSKA, MICHAŁ CESSANIS
GRAFIK PROWADZĄCA	WIOLETTA WIŚNIEWSKA
KARTOGRAF	JOANNA KOPKA
FOTOEDYCJA	MAGDALENA RUDZKA
TŁUMACZENIE	AGATA CISNADOS
KOREKTA POLSKA	TOMASZ CHOLAŚ
REDAKCJA ANGIELSKA	JULIA NOWIŃSKA
KOREKTA ANGIELSKA	GUY COLE
PRZYGOTOWANIE DO DRUKU	KRZYSZTOF STYPUŁKOWSKI
KIEROWNIK PRODUKCJI	TOMASZ GAJDA
CUSTOM PROJECT MANAGER	MONIKA SIWIEC
DYREKTOR DZIAŁU NEW BUSINESS & CORPORATE MEDIA	MAŁGORZATA NOCUŃ-ZYGMUNTOWICZ

ZDJĘCIA: ADAM BRZOZA - 4, 154, 155, 156(2), 157(2), 219(2), 222-223, 224, 225, 227, 228-229, 231, 232, 233, 263(2), 267, 268, 269, 271, 273, 274, 285, 286-287, 291, 292, TOMASZ WOŹNY - 189, 194, 195, AGNIESZKA FRANUS - 0-1, 84, 85, 86, 92-93, 95, 96, 97(3), 98-99, 105, 106, 180, 241, 242-243, 246, 247-248, 250, 251(2), 252-253, 254, 256, 257, 258(2), 259. MAGDALENA RUDZKA - 85, 89(2), 91, 113(2), 115(2), 116, 123, OLGA DĘBICKA - 55, 56, MICHAŁ KOŚC/AGENCJA WSCHÓD - 127, 129, 138-139, BE&W, EAST NEWS, KOSYCARZ FOTO PRESS, FORUM, PAP, GETTY IMAGES, SHUTTERSTOCK, FOTOLIA, MATERIAŁY PRASOWE.

OPRACOWANIE I PRODUKCJA:

BurdaInternational **PL**

BURDA PUBLISHING POLSKA SP. Z O.O.

ul. Marynarska 15, 02-674 Warszawa
tel. 22 360 38 00, www.burdamedia.pl

Ogród w Pieskowej Skale
Garden in Pieskowa Skala castle

15 WYJĄTKOWYCH TRAS PO POLSCE DLA KAŻDEGO NAJWIĘKSZE ATRAKCJE PRAKTYCZNE INFORMACJE SETKI ZDJĘĆ

Dzięki temu przewodnikowi odkryjecie tajemnice zamku w Malborku, poznacie najatrakcyjniejsze miejsca Jury Krakowsko-Częstochowskiej, ulegniecie magii średniowiecznych miasteczek, dowiecie się, co ciekawego mają do zaoferowania wioski tematyczne, zwiedzicie w 48 godzin Warszawę, Wrocław, Kraków i Poznań, traficie na najpiękniejsze plaże, a nawet staniecie oko w oko z królem puszczy, czyli żubrem. Poznacie miejsca, o których istnieniu nie wiedzieliście.

Ideą tego przewodnika jest pokazanie walorów kulturowych, przyrodniczych i historycznych Polski przez pryzmat projektów dofinansowanych z funduszy norweskich i EOG.

15 Exceptional Polish Trails for Everyone
Key Attractions
Useful Information
Hundreds of Photos

This travel guide will help you discover the secrets of Malbork Castle, learn about the most beautiful places in the Polish Jurassic Highland, succumb to the charms of medieval towns and see what theme villages have to offer. You will also visit Warsaw, Wrocław, Kraków and Poznań in 48 hours, find the most stunning beaches and even have a face-to-face encounter with the king of the primeval forest – the bison. You will discover places you did not even know existed. The idea of this guide is to show the cultural, natural and historical value of Poland through the prism of projects subsidized with EEA and Norway Grants.

